KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1975

5

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Attila, Arató Ferenc, Gál Andorné, Gerő Zsoltné, Héberger Károly, Kertész Gyula, Kövendi Dénes, Láng Imre, Mohor Jenő, Németh Zsófia, N. Rácz Aranka, Rejtő István, Ruzsás Lajosné, Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő: Sebestyén Géza
Szerkesztők: B. Nagy Ernő
Sz. László Zsuzsa

Szerkesztőség:

Budapest, VIII. Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.

Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,– Ft
Egyes szám ára: 15,– Ft

21. ÉVFOLYAM
1975. 5. SZÁM

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI nyomdájában
4868-75
Felelős vezető: Mátrai Emil
Terjeszti a Magyar Posta
Index szám: 26 408

TARTALOM

Nemzetközileg egységes bibliográfiai leirás a monografikus kiadványok számára. Tömöritett szöveg. Az ISBD(M) röviditett változata 481
Magyar hozzászólás az ISBD(M)-hez (FÜGEDI Péterné) 487
Egy nemzetközi olvasásszociológiai befogadás-vizsgálat módszertani tanulságai I. rész: A hipotézisektől a kérdőivig. (FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István) 492
Mikrokönyvtár - mikrofilmtár - mikrodokumentáció. A mikroképtechnika könyvtári és dokumentációs alkalmazásáról. (PÉTERVÁRI László Béla) 508

Hazai körkép

A Müvelődésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó külföldi tanulmányutak jegyzéke 1973-1974. (Összeállitotta: GÖRGEI Györgyné) 520
Egy francia szociológiai referáló lap periodikus forrásai és a magyarországi folyóiratbázis (FRANYÓ Kálmán - HALASI Edina - HORVÁTH Ágnes) 530

Fórum

Emlékeink őrzésének müszaki feladatai könyvtárainkban és levéltárainkban. Hozzászólás Rihmer Oszkár cikkéhez. (B. KOZOCSA Ildikó) 536
Gyorsitsuk meg a feldolgozást! (BALLÓNÉ MIKE Ágnes) 537

Krónika

Két uj Állami-dijasunk 540
Magyar könyvtárügyi kiállitás Bulgáriában (PELEJTEI Tibor) 540
IATUL konferencia Zürichben (ZSIDAI József) 542

Kitekintés

Gépi indexelés (Karen SPARCK JONES) 545
A könyvtár- és tájékoztatástudományi tömöritett kifejezések indexnyelve (Alan GILCHRIST - Kathleen GASTER) 553
Elektronikus adatfeldolgozás a főiskolai könyvtárakban (Karl Heinrich BELL - Peter PROHL) 557

Az Aberystwith-i jelentés (HORVÁTH Tibor) 564
Egy uj folyóirat: a BLL Review (KÖVENDI Dénes) 571

Szemle

J.P. NEWHOUSE - A.J. ALEXANDER: A közmüvelődési könyvtári szolgáltatások gazdasági elemzése (ism.: TÖRÖK Sára) 573
DOMANOVSZKY Ákos: Functions and objects of author and title cataloguing. A contribution to cataloguing theory. (ism.: SÖVÉNYHÁZY Csilla) 575
BERECZKY Lászlóné: A betürendes leirókatalógus szerkesztése a közmüvelődési könyvtárakban. (ism.: MOHOR Jenő) 576
A Társadalmi Szemle repertóriuma 1957-1971. (ism.: ILLÉS Zsuzsa) 577
Valóság (1945-1948). Repertórium. (ism.: FUTALA Tibor) 578
Contents 580
Inhalt 583
Содержание 586

E számunk munkatársai: BALLÓNÉ MIKE Ágnes (ELTE Állam és Jogtud. Kar Kvtára), FARKAS László, FOGARASSY Miklós (KMK), FRANYÓ Kálmán, FUTALA Tibor (KM), FÜGEDI Péterné (OSzK), GÖRGEI Györgyné (KM), HALASI Edina, HORVÁTH Ágnes, HORVÁTH Magda, HORVÁTH Tibor (KMK), ILLÉS Zsuzsa, (MTA Régészeti Kutató Intézet), KAMARÁS István (KMK), B. KOZOCSA Ildikó (OSZK), KÖVENDI Dénes (KMK), MOHOR Jenő (KM), PELEJTEI Tibor (KMK), PÉTERVÁRI László Béla (KSH), SÁRDY Péter (KM), SÖVÉNYHÁZY Csilla (OSzK), TÖRÖK Sára (KMK), ZSIDAI József (Nehézipari Müszaki Egyetemi Könyvtár, Miskolc)

Nemzetközileg egységes bibliográfiai leírás a monografikus kiadványok számára

Tömörített szöveg
Az ISBD(M) rövidített változata

(Az IFLA Katalogizálási Bizottságának tervezete, amelyet az ISO/TC-46 WG 6 elé terjesztett a Washingtonban, 1974. november 14-15-én tartott értekezleten. ISO-szám: ISO/TC 46/WG 6 (IFLA-2) 27.)

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az ISBD(M) hatálya és célja

Hatály. A monografikus kiadványok nemzetközi egységes bibliográfiai leírása - a továbbiakban: ISBD(M) - a nyomtatásban megjelent monografikus kiadványokra - a továbbiakban: kiadványokra - vonatkozóan rögziti a leírás követelményeit, meghatározza a leírás elemeinek sorrendjét és szabályozza a leírásnál alkalmazandó központozási rendszert.

Cél. Az ISBD(M) elsődleges célja a bibliográfiai tájékoztatás nemzetközi továbbadásának elősegitése. Ezt a következők által éri el: 1. lehetővé teszi a különböző forrásokból származó leírások cseréjét, 2. elősegiti a leírások értelmezését a nyelvi korlátok ellenére, 3. elősegiti a bibliográfiai leírások átalakitását géppel olvasható formára.

Felhasználás. Az ISBD(M) rendeltetése, hogy minden leirási adatot felöleljen, amely a legkülönfélébb bibliográfiai tevékenység során szükséges lehet. Ezért a benne található elemek lényegesek lehetnek az egyik vagy másik ilyen tevékenység számára, de nem valamennyinél. Megengedett az elemek szelekciója, a kiválasztott elemeket azonban az előirt ISBD(M) sorrend és központozás betartásával kell közölni.

Az ISBD(M) alkalmazásával létrejött leirást rendszerint nem önállóan használják, hanem az legtöbbször csupán része a katalógus vagy más bibliográfiai jegyzék tételeinek. A tételek elrendezésére szolgáló rendhatározó tényezők (fej. stb.) kivül esnek az ISBD(M) hatályán, ezekkel a szabvány nem foglalkozik.

AZ ISBD(M) RÖVIDÍTETT VÁLTOZATA

Az ISBD(M) röviditett változata az ISBD(M) teljes szövegének tömöritését tartalmazza. Megadja az elemek sorrendjét és részletezését, valamint az előirt központozást. A leirás egyes szakaszain belül azonban nem foglalkozik minden részlettel, amelyek szükségesek lehetnek a nemzeti bibliográfiai intézmények vagy egyes könyvtári katalógusok bibliográfiai leirásainál. Viszont kielégitheti a kisebb könyvtárak vagy tájékoztatási rendszerek és dokumentációs központok bibliográfiai leirásának szükségleteit.

AZ ELEMEK SORRENDJE

1. szakasz. A cim és a szerzőségre vonatkozó közlés
   1.1 Főcim
   1.2 Párhuzamos cimek, egyéb cimek és egyéb ciminformációk
   1.3 A szerzőségre vonatkozó közlések
2. szakasz. Kiadás
   2.1 A kiadásjelzés
   2.2 A kiadással kapcsolatos szerzőség
3. szakasz. Impresszumadatok
   3.1 A megjelenés helye
   3.2 A kiadó
   3.3 A megjelenés éve
4. szakasz. Terjedelemadatok
   4.1 A lapszám és/vagy a kötetek száma
   4.2 Az illusztráció közlése
   4.3 Méret
   4.4 Mellékletek
5. szakasz. Sorozat
6. szakasz. Megjegyzések
7. szakasz. A nemzetközi egységes könyvszám, a kötés és az ár
   7.1 ISBN
   7.2 Kötés
   7.3 Ár

KÖZPONTOZÁS

Az ISBD(M) elemeit (az első szakasz első elemén kivül) előirt központozás vezeti be.
Az előirt központozást spácium előzi meg és követi, a pont (.) és a vessző (,) kivételével, ezeket csupán követi a spácium[x]. A többi központozást, ha előfordul, a szokásos szóközzel adjuk meg.
A következő központozási jelek használatosak a leirás valamennyi vagy a legtöbb szakaszában:

a) Szögletes zárójel ([ ]) használatos olyan adat jelölésére, amely a szakasz számára kijelölt elsődleges forráson kivül eső helyről származik. Az elsődleges forrásokat az egyes szakaszok tárgyalásánál feltüntetjük.
b) Három pont (...) jelöli bizonyos szakaszokban az elem egy részének elhagyását.

Az ISBD(M)-ben használt központozási jelek a szokásos központozási jelek, továbbá az egyenlőségjel (=), a dőlt vonal (/), és az et-jel (&). Egyenlőségjel előzi meg a párhuzamos cimet vagy a párhuzamos sorozati cimet. Dőlt vonal előzi meg a szerzőségre vonatkozó közlést. Az et-jel előzi meg a mellékletek közlését.

Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -) használandó valamennyi szakasz elválasztására a következőtől. Amennyiben az egyik szakasz uj bekezdéssel vagy tipográfiailag

---

[x] Az előirt központozásban a zárójelek egységet alkotnak, ezért a kezdő zárójelet csak megelőzi, a befejező zárójelet csak követi a spácium.

világosan elválik a következőtől, a közbeeső pont, spácium, kötőjel, spácium elhagyható vagy az előző szakasz végén ponttal (.) helyettesithető.

AZ ELEMEK RÉSZLETEZÉSE

1. SZAKASZ: CÍM ÉS A SZERZŐSÉGRE VONATKOZÓ KÖZLÉS

1.1 A főcim

Meghatározás: A kiadvány tulajdonképpeni cime
Az információ elsődleges forrása: A cimlap
Megelőző központozás: nincs
Magyarázó megjegyzések: A főcimet ugy adjuk meg, ahogyan az a leirandó kiadványon található: transzliterálva, ahol szükséges.
Példák The way of electron
Zarys dziejów bibliografii w Polsce

A tulságosan hosszu főcim rövidithető, de a kezdő szavaknak meg kell maradniuk, és a rövidités nem mehet az értelem rovására. A kihagyott szavakat három ponttal (...) helyettesitjük.

Példa Allergothérapie spécifique et thelassothérapie...

1.2 Párhuzamos cimek, egyéb cimek és egyéb ciminformációk

Párhuzamos cimek

Meghatározások: A főcim más nyelven vagy más irásmóddal
Az információ elsődleges forrása: A cimlap
Megelőző központozás: Egyenlőségjel (=)
Példa = Introduction to the morphology of the blood

Egyéb cimek

Meghatározás: Olyan cim, amely nem a főcim vagy a párhuzamos cim
Az információ elsődleges forrása: A cimlap
Megelőző központozás: Kettőspont (:)

Egyéb ciminformáció

Meghatározás: A főcimen, a párhuzamos cimen ill. egyéb cimen kivül minden olyan kifejezés, amely a cimben jelenik meg és kiegészitő információt tartalmaz a kiadvány jellegéről.
Az információ elsődleges forrása: A cimlap
Megelőző központozás: Kettőspont (:)
Példa Shetland sanctuary: birds on the Isle of Noss

1.3 A szerzőségre vonatkozó közlés

Meghatározás: A kiadvány szellemi vagy müvészi tartalmának létrehozásával kapcsolatos személyek vagy testületek közlése.

Az információ elsődleges forrása: A cimlap
Megelőző központozás: A szerzőségre vonatkozó első közlés előtt dőltvonal (/). A szerzőségre vonatkozó második vagy további közléseket pontosvessző (;) előzi meg.

Példák Piaget, education and teaching / [by] D.W. McNally
The education of children from the standpoint of theosophy / by Rudolf Steiner; translated by W.B.
/ translated by J.B. Phillips
/ edited by Charles Wright

2. SZAKASZ: KIADÁS

2.1 A kiadásjelzés

Meghatározás: A kiadvány kiadásának vagy lenyomatának közlése a kiadvány által használt kifejezésekkel, szabványos rövidítések alkalmazásával.
Az információ elsődleges forrása: A cimlap, egyéb előzékek és a kolofon.
Megelőző központozás: Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -)

Példák . - 3rd ed.
. - 2e ed.
. - New, and rev. ed.

2.2 A kiadással kapcsolatos szerzőség

Meghatározás: Kifejezetten az adott kiadás, tehát nem a mü valamennyi kiadásának szerzőségére vonatkozó közlés
Az információ elsődleges forrása: A cimlap, egyéb előzékek és a kolofon
Megelőző központozás: Dőlt vonal (/)

Példa . - 3rd ed. / revised by C.D. Scott

Kétség esetén, ha nem állapitható meg, hogy a közlés csupán az adott kiadásra vagy valamennyi kiadásra vonatkozik, a közlés a cim(ek) után adandó meg.

3. SZAKASZ: IMPRESSZUMADATOK

3.1 A megjelenés helye

Meghatározás: Az a város vagy helység, ahol a kiadványon megadott kiadó székhelye van.
Az információ elsődleges forrása: A cimlap, egyéb előzékek, a kolofon
Megelőző központozás: Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -)

Példa . - London

Magyarázó megjegyzés: Ahol több megjelenési hely van a kiadványon és egyik sincs legfontosabbként kiemelve, a leirásban az első megjelenési helyet adjuk meg, egyéb megjelenési helyeket szükség esetén tüntettünk fel.

Példa Berlin ; Köln ; Frankfurt am Main

3.2 A kiadó

Meghatározás: A kiadó neve, amely röviditett formában is megadható, amennyiben félreérthetetlenül megérthető és azonositható.
Az információ elsődleges forrása: A cimlap, egyéb előzékek és a kolofon
Megelőző központozás: Kettőspont (:)
Példák : Bietti
: Macmillan

3.3 A megjelenés éve

Meghatározás: A leirandó kiadvány megjelenésének éve.
Az információ elsődleges forrása: A cimlap, egyéb előzékek, a kolofon
Megelőző központozás: Vessző (,)
Példa , 1974

4. SZAKASZ: TERJEDELEMADATOK

4.1 A lapszám és/vagy a kötetek száma
Meghatározás: A lapok összefüggő tömbjének száma, vagy (többkötetes kiadványok esetében) a kötetek vagy a részek száma
Az információ elsődleges forrása: Maga a kiadvány
Megelőző központozás: Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -)
Magyarázó megjegyzések: A lapok nagyobb összefüggő tömbjében az utolsó számozott lapon megjelenő számot jegyezzük le lapszámként. Ha egy kiadvány lapjainak száma egy nagyobb mü részeként adott, az első és utolsó lapszámot jegyezzük le. Kisebb lapszámtömböket figyelmen kivül hagyunk.
Példák . - 323 p.
. - 768 S.
. - 231-784 p.
. - 3 vols
. - 2 Bände

4.2 Az illusztráció közlése

Meghatározás: Annak a közlése, hogy a könyv illusztrált és/vagy a benne foglalt illusztrációk tipusának leirása
Az információ elsődleges forrása: Maga a kiadvány
Megelőző központozás: Kettőspont (:)
Magyarázó megjegyzések: Annak a ténynek a jelölésére, hogy a kiadvány illusztrált, az "ill." röviditést használjuk. Az illusztrációk tipusainak jelölésére megfelelő szót vagy röviditést alkalmazunk. Az illusztrációk vagy az illusztrációk tipusainak száma megadható, amennyiben könnyen megállapitható.
Példák : ill.
: ill., térképek, portrék
: 31 térkép

4.3 Méret

Meghatározás: A kiadvány magassága centiméterekben
Az információ elsődleges forrása: Maga a kiadvány
Megelőző központozás: Pontosvessző (;)
Példa ; 31 cm.

4.4 Mellékletek

Meghatározás: A leirandó kiadványt kisérő bármilyen anyag leirása
Az információ elsődleges forrása: Maga a kiadvány
Megelőző központozás: Et-jel (&)
Magyarázó megjegyzés: A mellékleteket azzal a szóval vagy kifejezéssel irjuk le, amely jelzi az anyag jellegét.
Példák & árjegyzék
& atlasz

5. SZAKASZ: SOROZAT

Meghatározás: Annak a sorozatnak a cime, amelybe a kiadvány tartozik a kiadványon szereplő formában, továbbá a kiadvány sorszáma a sorozaton belül és az Időszaki Kiadványok és Sorozatok Nemzetközi Azonositó Száma (ISSN), ha ez ismert.
Az információ elsődleges forrása: Maga a kiadvány
Központozás: A sorozati cimet pont, spácium, kötőjel, spácium (. -) előzi meg. A sorozaton belüli kiadványszám előtt pontosvessző (;) áll. Az ISSN-t spácium vezeti be. Az egész sorozati közlés kerek zárójelbe kerül. Ha a kiadvány egynél több sorozatba tartozik, valamennyi sorozati közlést külön kerek zárójelbe téve adjuk meg.
Példák . - (Modern history series)
. - (Biology today ; vol. 31)
. - (The critical idiom ; 34 ISSN 0000-0000)

6. SZAKASZ: MEGJEGYZÉSEK

Meghatározás: A leirásban közlendő bármely kiegészitő információ
Az információ elsődleges forrása: Bárhonnan
Megelőző központozás: Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -)
Példák . - Bibliográfiát tartalmaz
. - Angol kivonat 318-323 p.

7. SZAKASZ: AZ ISBN, A KÖTÉS ÉS AZ ÁR

7.1 Nemzetközi Szabványos Azonositó Könyvszám (ISBN)

Az információ elsődleges forrása: Bárhonnan
Megelőző központozás: Pont, spácium, kötőjel, spácium (. -)
Példa . - ISBN 0-7131-1646-3

7.2 Kötés

Meghatározás: A kötéstipusnak, amelyben a kiadvány megjelent, rövid közlése
Az információ elsődleges forrása: Bárhonnan
Megelőző központozás: Spácium
Példa ISBN 0-85020-025-3 Vászonkötés

7.3 Ár

Meghatározás: A kiadvány kiskereskedelmi ára számokban, a pénznem szabályos rövidítésével, jelével
Az információ elsődleges forrása: Bárhonnan
Megelőző központozás: Kettőspont (:)
Példák : £3.25
$11.40

(Ford. HORVÁTH Magda)

MAGYAR HOZZÁSZÓLÁS

A. ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

a) Teljesen egyetértünk az ISBD(M) röviditett formában való közreadásával és szabványositásával. Ez további ösztönzést ad a kisebb könyvtárak és dokumentációs intézmények gyakorlati munkájához, ugyanakkor a röviditett változat nemzetközi szabványositása előmozditja a teljes szöveg használatát és nemzeti szabványositását is.

b) Az ISBD(M) röviditett változata igen jó tömöritése a teljes szövegnek, ugyanakkor világos, egyértelmü, szerkezete logikus, jól áttekinthető. Általában valóban a legalapvetőbb szabályokat emeli ki, a részletkérdéseket jól mellőzi, s a teljes szöveg önismétléseitől mentes. Mivel szabályait a végső képletekig egyszerüsiti (meghatározás - az információ elsődleges forrása - megelőző központozás - magyarázó megjegyzések) és a szabályokat mindig azonos sorrendben közli minden adatelemnél, a szabályzat kezelése a lehető legegyszerübb.

c) Ugyanakkor mégis ugy érezzük, hogy szükség van némi kiegészitésre, bővitésre (ezekre alább, a B. C. és D. alatt térünk ki). A tömöritésnek ugyanis áldozata lett számos olyan szabály, amely a kisebb könyvtárak számára sem nélkülözhető.

d) Problematikus a tervezet cime. Helyesebbnek tartanánk a cim végének olyan módositását, hogy "a monografikus kiadványok számára" helyére "a könyvek számára" kerüljön.

E javaslatunk indoka az, hogy a "kiadványfaj" és a "bibliográfiai szint" két külön dimenziója keveredik a cimalkotásban. Nem szükséges részletesen elemeznünk a kérdést, elég utalnunk az UNISIST Reference Manual for machine-readeable bibliographic descriptions 8-10. lapjaira. Mint a 10. lapon található táblázat mutatja, a fogalmi felosztás a következő:

	Analitikus	Monografikus	Összefoglaló
Időszaki kiadvány és sorozat	x	x	x
Könyv	x	x	x
Kutatási stb. jelentés	x	x	
Disszertáció		x	
Szabadalom	x	x	

stb.

Vagyis pl. az időszaki kiadvány leirása is lehet monografikus és analitikus, és a könyv leirása is lehet monografikus és analitikus.

Tehát elméletben két eset lehetséges

- vagy a bibliográfiai szint szerint alkotunk szabványokat; ez esetben valóban szabvány szükséges a monografikus dokumentumokra, de a) a monografikus ellenpárja akkor az analitikus és az összefoglaló kell hogy legyen, b) a monografikus fogalmán belül kell tárgyalni az időszaki kiadvány egyes eseteit (részek, füzetek), mig az "összefoglaló" kategóriában mint egészt (vagyis ide kerülne be az ISBD(S) c. szabvány tartalma is);
- vagy a kiadványtipus szerint haladunk; ez esetben az ISBD(S) rendben van, a másik szabványnak azonban ISBD(B) vagyis a könyvek szabványának kell lennie. Javaslatunk ez utóbbi, és az előttünk fekvő tervezet tartalma is ezt tükrözi. Csupán a cimet kell összhangba hozni a tartalommal. Most azonban logikai zavar van.

Megjegyezzük, hogy az azonositó számok szabványaival (ISBN. ISSN) is ezen a módon jönne létre az összhang.

Nem szorul magyarázatra, hogy az analitikus feldolgozásról az eddigi tervezetekben nem esvén szó, szükség lesz majd külön szabványokra az analitikus szint kérdéseire vonatkozóan.

B. MEGJEGYZÉSEK A SZÖVEGHEZ

Az ISBD(M) hatálya és célja. Felhasználás

Az ISBD(M) röviditett változata lehetővé teszi a leirási adatok egy részének elhagyását is (a szelekciót), de nem foglal állást abban a kérdésben, hogy melyek azok a lényeges adatok, amelyek sohasem mellőzhetők a leirásban. Véleményünk szerint legalább azokat az adatokat kötelezőnek kell nyilvánitani, amelyeket az ISO R690 (Bibliográfiai hivatkozás) előir.

Központozás

A & jel + jellel lenne pótlandó, ugyanis az ISDS uj munkalapjain ezt a jelet más célra, az almezők jelölésére használják (pl. & a, & b stb.). (Ugyanez a megjegyzésünk érinti az alábbi 4.4 pontot is.)

\+ + +

A szabályzat élén csak a központozásra vonatkozóan találunk általános érvényü formai előirásokat (sőt a kerek zárójel használatára vonatkozó előirás még innen is hiányzik). Adósunk marad az ISBD(M) röviditett változata

- a leirás nyelvére és ábécéjére vonatkozó előirásokkal,
- a röviditések használatára vonatkozó intézkedéssel,
- a nagy- és kisbetüs irásmódra vonatkozó alapvető szabállyal,
- az adathelyesbitésekre vonatkozó előirásokkal (téves adat ill. sajtóhiba helyesbitése)

Az átdolgozáskor az ISBD(M) röviditett változata kiegészitendő az ISBD(M) teljes szövegének formai előirásaival, sőt ez előirásokba beilleszthetők mindazok a lényeges intézkedések is, amelyeket a teljes szöveg csak a megfelelő adatelem speciális szabályainál közöl.

Külön kiemeljük az átirás problémáját. Mig az ISBD(M) teljes szövege szerint a leirás a kiadvány ábécéjét tükröző, a röviditett változat kizárólag a főcim esetében megengedi az átirást is. Transzliterálás esetén ez nyilván a leirás szélesebb területén érvényesül (az 1, 2, 3, 5 szakaszok területén).

C. AZ ELEMEK RÉSZLETEZÉSE

1.1 A főcim

Megjegyzésként kivánatos lenne a főcim alábbi két sajátos esetére vonatkozó szabályok tömör közlése:

- Ha a szerzőségi közlés a főcim szerves része (ISBD(M) teljes szöveg 1.1.5)
- Ha a szerző neve maga a főcim (ISBD(M) teljes szöveg 1.1.6)

Mig e szabályokat hiányoljuk, a megjegyzés jelenlegi szövegét itt feleslegesnek tartjuk, mert nem a főcimre vonatkozó sajátos esettel foglalkozik, hanem általánosabb érvényü - az 1., 2., 3. és 5. szakaszokban egyaránt alkalmazandó - előirást tartalmaz. Amennyiben e megjegyzés mégis itt kerülne közlésre, pontositandó. ("...ahogy az a leirandó kiadványon található: helyett: "... ahogy az a cimlapon található".)

1.2 Párhuzamos cimek, egyéb cimek és egyéb ciminformációk

a) A párhuzamos cimre vonatkozó példánál a megfelelő főcim közlése elengedhetetlen.

b) Az egyéb ciminformáció meghatározása pontatlan, az ISBD(M) teljes szövege megfelelő definiciójával helyettesitendő.
A közölt példa nem az egyéb ciminformációt, hanem az egyéb cimet illusztrálja.

1.3 A szerzőségre vonatkozó közlés

Megjegyzésként szükséges lenne legalább az alapvető szabályok közlése. Mégpedig:

- A kiadvány lényegtelen szerzőségi közlései a leirásban elhagyhatók.
- Az azonos szerzői funkcióju személyeket és/vagy testületeket egyetlen közös szerzőségi közlésben irjuk le. Ha az azonos funkcióju személyek/testületek száma hármat meghaladó, elegendő a kiemelt formában, ill. elsőként közölt szerző közlése. Az adatelhagyást jelezni kell (ISBD(M) teljes szöveg 1.3.9).

- Ha a szerzőségi közlés nyelvileg vagy más okból a főcim, a párhuzamos cim, az egyes cim vagy az egyéb ciminformáció része, akkor mint ilyet irjuk le. ISBD(M) teljes szöveg 1.1.5, 1.1.6, 1.2.8)
- Szerzőségi közlésként a kiadványon kivüli forrásból származó adat nem irható le. Ha ilyen információ közlése szükséges, megjegyzést készitünk.

Az utolsó példa helyett indokoltabb lenne azonos funkcióju társszerzős példa, valamint testületi szerzős példa közlése.

2. szakasz. A kiadás

2.1 A kiadásjelzés

Nem a definicióba, hanem az általános formai előirásokhoz tartozó a röviditések használatára vonatkozó szabály. (A leirás egészére vonatkozóan szabályozandó, hogy milyen adatelemeknél megengedett a tipikus kifejezések röviditése.)

2.2 A kiadással kapcsolatos szerzőség

A paragrafust záró szabályt megjegyzésként kellene közölni. Mivel csak az első szerzőségi közlést előzi meg dőlt vonal (/), a központozásra vonatkozó szabály vagy pontositandó vagy elegendő lenne utalni arra, hogy az adatelem központozási jelei az 1.3 központozás jeleivel azonosak.

3. szakasz. Impresszumadatok

3.1 A megjelenés helye

A megjegyzés kiegészitendő az alábbiakkal:
- Ha a kiadó székhelyét a kiadvány nem nevezi meg, szögletes zárójelbe téve, a valószinü megjelenési helyet irjuk le.
- Ha megjelenési hely egyáltalán nem adható meg, az adathiányt egyezményes röviditéssel jelezzük. (ISBD(M) teljes szöveg 3.1.7)

3.2 A kiadó

A definició nem határozza meg a kiadót, hanem - megjegyzésbe kivánkozó - formai előirásokat közöl.

Mig a 3.1 megjegyzése tartalmazza az egynél több megjelenési hely közlésére ill. elhagyására vonatkozó szabályt, az ezzel analóg intézkedés a kiadónál hiányzik. (ISBD(M) teljes szöveg 3.2.3)

Meg nem nevezett kiadó esetén hasonlóképp indokolt lenne az adathiány közlésére vonatkozó szabály (ISBD(M) teljes szöveg 3.2.4)

3.3 A megjelenés éve

Megjegyzésként közlendő lenne, hogy ha a megjelenési év ismeretlen, szögletes zárójelbe téve, legalább a hozzávetőleges megjelenési évet kell közölni (ISBD(M) teljes szöveg 3.3.5.)

4. szakasz. Terjedelemadatok

4.1 A lapszám és/vagy kötetek száma

Mig az adatelem megnevezése a lapszám és a kötetszám együttes közlését is lehetővé teszi, a definicióban a két adat között vagylagossági viszony van. A kisebb könyvtárak ill. dokumentációs intézmények számára ésszerü egyszerüsités lenne, ha a kötetszám közlése mentesitene a lapszám leirásától (még folytatólagos lapszámozásu többkötetes kiadványok esetében is). Ha valóban ez a szándék, a megnevezésnek a definicióval összhangban kell lennie.

A szabályzat erős tömöritése ellenére is kivánatos lenne az alábbiakra vonatkozóan az alapvető előirások közlése:

- A lapszámozáson kivül lehetséges más számozási egység is, pl. levél- ill. hasábszám (legalább példákkal illusztrálandó).
- Ha a kiadvány lapszámozása háromnál többször ujrakezdődő, a terjedelemadat közlése (ISBD(M) teljes szöveg 4.1.2.8 a) vagy c) változata).
- Ha a kiadvány főrészének lapjai számozatlanok, a lapszám közlésének módja (ISBD(M) teljes szöveg 4.1.2.7).

4.3 Méret

A definició pontatlan, az ISBD(M) teljes szöveg 4.3.2 alatt adott meghatározásával helyettesitendő.

4.4 Mellékletek

A definició pontatlan, az ISBD(M) teljes szöveg 4.4.1 alatt adott meghatározásával helyettesitendő.

5. szakasz. Sorozat

Mind a definició, mind a központozás kiegészitendő az alsorozatok leirási szabályaival.

A megjegyzésnek intézkednie kell arról, hogy a sorozati sorszámot mindig arabszámmal kell leirni. (ISBD(M) teljes szöveg 5.3.)

6. szakasz. Megjegyzések

A központozásra vonatkozó előirás pontositandó. Az ISBD(M) szerint: "Minden megjegyzést pont, spácium, kötőjel, spácium választ el a következőtől..."

7. szakasz. Az ISBN, a kötés és az ár

7.1 ISBN

Az ISBN definiciója hiányzik, hasonlóképp kivánatos lenne az ISO 2108-ra való hivatkozás.

7.2 Kötés

7.3 Ár

Mindkét esetben jelölendő lenne, hogy csak ajánlott adat.

D. TÖBBKÖTETES KIADVÁNYOK

Sajnos ez a rész hiányzik a röviditett változat szövegéből. Igy az jelen formájában alkalmatlan a többkötetes kiadványok leirására és nem biztositja a gyüjtemények leirásának egységesitését sem. Hasonlóképp megoldatlan a főmüvet kiegészitő járulékos részek adatainak leirása is.

A magyar hozzászólást FÜGEDI Péterné dolgozta ki.

Egy nemzetközi olvasásszociológiai befogadás-vizsgálat módszertani tanulságai

I. rész. A hipotézisektől a kérdőívig

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

A könyvtárak polcain olvasókra várakozó irodalmi müvek esélye eléggé különböző. Az élménnyé válás szerencséjében ritkán részesülő müvek között nagy százalékban találhatók a kortárs irodalom képviselői is, elsősorban azok, amelyek ábrázolásmódja ujszerü. Ez a hátrány a nem hagyományos módon megformált szocialista eszmeiségü irodalmat is sujtja. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ nemzetközi kutatása a mai magyar irodalom élvonalába tartozó irók, Sánta Ferenc és Örkény István általános emberi problémákkal foglalkozó novelláinak esélyét vizsgálta. Kutatásunk ugy "nemzetközi", hogy a szocialista országok könyvtári központjainak közremüködésével a vizsgálatot a magyar minta mellett szovjet, lengyel és bolgár olvasók körében is lefolytathattuk. Nemcsak a célkitüzés (két - a modern magyar irodalom köréből való - müalkotás befogadásának intenziv feltárása) volt ebben az esetben rendkivüli, hanem az olvasásszociológiai kutatásnál megszokott országos keretek, utak szélesre kitágitása is. Hogy ez a tény miként befolyásolta a vizsgálódás tárgyának, alap-hipotéziseinek és a felvetődő szempontoknak a kialakulását, arról is szó esik a továbbiakban. Most, a kutatás második félidejében, az adatok feldolgozásának befejező szakaszában, már jól látjuk, hogy az érdekesnek igérkező eredmények között a módszertani tanulságok különösen figyelemreméltóak. Igy a hasonló kutatásokkal foglalkozó kollégáinkon kivül irásunkat azoknak ajánljuk, akik fel akarják használni munkájukhoz a kutatás eredményeit, hogy - megismerve gyenge pontjainkat és módszertani gondjainkat - majd kellő beavatottsággal és kritikával olvashassák tanulmányainkat.

A VIZSGÁLT JELENSÉG ÉS A KUTATÁS VÁLTOZÓI

Elméleti kiindulópontunk az, hogy a társadalmi hely, az értékrendszer, az életmód, kulturális beállitottság eleme viszonylag független változókként határozzák meg az olvasói beállitódást, az pedig az irodalmi mü konkrét befogadási módját. A rendkivül összetett jelenség önmagukban is eléggé összetett változói közül természetesen ez a kutatás csak két-három változó megragadására törekedhet, a többit, fontosságukat hangsulyozva, háttérben kell hagynunk, s majd az eredmények értelmezése közben és akkor kell őket elővenni, ha a vizsgált független változó segitségével majd nem sikerül a függő változóval jelzett jelenséget, az adott novellák befogadási módját kellőképpen feltárni.

A különböző tényezők közül a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyet és az olvasói beállitódást a kutatás független változóinak, a müvek konkrét befogadási módját pedig az előbb felsorolt és más tényezőktől függő változójának tekintjük. Nem kapcsolhatjuk be a minta nagyságához képest már igy is tuldimenzionált kutatásba a társadalmi hely hatását módositó értékrendszer, életmód és személyiség tényezőket. Nem tisztázott még számunkra, hogy milyen jellegü változónak tekintsük a nemzeti sajátosságot. Feltételezzük, hogy egy magyar munkást a legtöbb vonatkozásban előbb határozza meg munkás mivolta, értékrendszere és életmódja, mint az, hogy magyar. Azt is feltételezzük, hogy a kulturális értékek befogadásánál az imént felvázolt képletben szereplő elemek átrendeződhetnek, igy például a nemzeti nyelv és kulturális környezet az értékrendszer "megkerülésével" határozhatja meg az olvasói beállitódást. Részletesebben kell szólni a vizsgálat szempontjából két legspecifikusabb dimenzióról, az olvasói beállitódásról és a befogadás konkrét módjáról. Felvetődhet a kérdés, hogy beszélhetünk-e egyáltalán irodalmi müvel kapcsolatos olvasói beállitódásról (attitüdről) általában, vagy csak egyes olvasmányokkal vagy szerzőkkel kapcsolatos beállitódásról lehet szó.

Az olvasói beállitódás, vagyis az olvasói stratégia szerkezetét vizsgálva megkülönböztethetünk ismereti, érzelmi és viselkedési elemeket. Az idők során mindhárom elem, és igy a beállitódás szerkezete is, változik: bővülnek az ismeretek, változhatnak az egyes müvekkel kapcsolatos érzelmek, és az olvasás célrendszere is, de természetesen nem rövid idő alatt, és csak az esetek kisebb részében látványos formában. Nyilvánvaló, hogy a különböző befogadás helyzetekben nagyjából ugyanazzal az értékkészlettel és hasonló kitüntetett értékkel veszi kézbe az olvasó a könyvet.

Korábbi vizsgálódásaink tapasztalatai alapján az irodalmi müvekkel kapcsolatos beállitódás három tipusát különitettük el: a menekülő, a partikuláris és a nembeli beállitódás tipusát. A három tipus elsősorban a passziv-aktiv dimenzióban helyezhető el. (2)

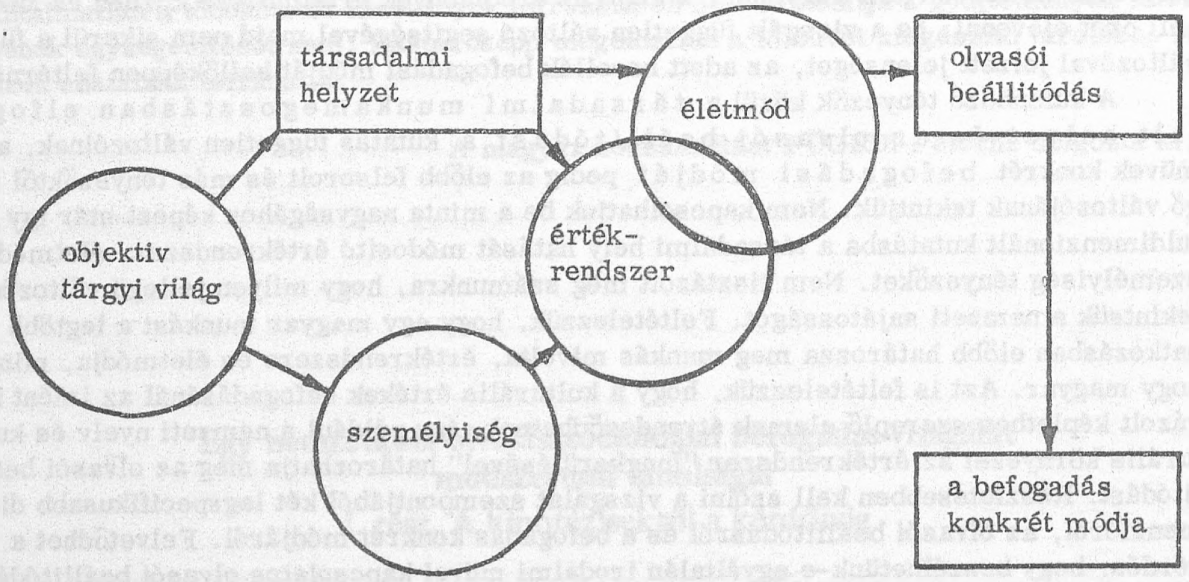
A befogadás módja nem szükithető le az értékelésre, hozzátartoznak a mü értelmezése és az olvasás közben és utána lejátszódó pszichikus folyamatok is, melyek eredményét jobb kifejezés hiján - az élmény jellegének vagy hatás irányának nevezhetnénk. Azonos értékelés mellett is más lehet az elsősorban az információkra reagáló, az egyik hőssel azonosuló, vagy az összefüggéseket kereső olvasók véleménye.

A mü értékelése sem egy elemből tevődik össze, hiszen tetszhet a mü elsősorban azért, mert az olvasó teljesen egyetért az iró közlésével, de azért is, mert magas esztétikai értéket tulajdonit az irásnak. A befogadáson belül tehát feltétlenül el kell majd különiteni az irodalmi mü megértésének és átélési módjának mozzanatait.

Számolnunk kell avval, hogy egy értékes müvészi alkotás (ilyenek kisérleti olvasmányaink is) többféle értékrendszerü, olvasói beállitódásu ember számára tehet lehető-

vé müélvezetet (tetszést) vagy éppen katarzist, tehát elképzelhető, hogy nem csupán az általunk nembeli tipusba sorolt olvasók fognak a mü jelentés-egészére, összefüggéseire rezonálni, hogy nem csupán ők fognak a katarzis "kegyelmében" részesülni. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor a müvek tárgyi tartalmának befogadásán tul a katarzist, a sajátos esztétikai befogadást vizsgáljuk, tulajdonképpen a mérhetetlen mérésére vállalkozunk. Ebben a vonatkozásban természetesen csak becsléseket tehetünk.

A vizsgált jelenség összetevőit - meglehetősen sematikusan - az alábbi ábrán szemléltetjük, téglalap formáju keretbe téve a vizsgált változókat.

Ez a séma nem valamiféle tudományos absztrakció eredménye, hanem az empirikus vizsgálat hipotetikus orientációs sémája, amelyet esetleg majd az eredmények nyomán rugalmasan meg kell változtatni. Akkor kell majd valahogyan helyet találni a rendszerben a nemzeti sajátosság dimenziójának is, amelyet egyelőre a "társadalom" dobozában helyeztünk el. Ha az életmód-értékrendszer blokk vizsgálatáról le is kell mondanunk ebben a kutatásban, egy-két vizsgálati eszköz segitségével azért felderitő furásokat végzünk ebben a szektorban is, tehát a néhány paraméterrel mért életmód-értékrendszer blokkot módositó és kontroll szerepü "tartalék változónak" tekintjük. (3)

FŐ KÉRDÉSEINK

- A vizsgált társadalmi-foglalkozási csoportokon belül a nemzeti sajátosságok mennyire differenciálják az olvasók beállitódását?
- Az azonos beállitódásu olvasók körében mennyire differenciálja az egyes novellák konkrét befogadási módját a társadalmi helyzet és a nemzeti sajátosság?
- Milyen feszültségek tapasztalhatók az egyes csoportoknál az olvasói beállitódás egyes elemei között?
- Milyen összefüggés van az olvasói beállitódás egyes elemei és a befogadás konkrét módja között, az egyes müvek és az egyes olvasórétegek körében?

A MINTÁK

A csoport: 40-50 éves, nagyvárosi születésü és lakóhelyü, 8 általánost végzett, forgácsoló és lakatos szakmunkás férfiak
B csoport: Ugyanaz mint A csak textilipari munkásnők
A' csoport: Ugyanaz mint A csak 20-30 évesek
B' csoport: Ugyanaz mint B csak 20-30 évesek
C csoport: 17 éves, nagyvárosban született és ott élő, általános tagozatu középiskolába járó diákok, akiknek szülei fizikai dolgozók
D csoport: 30-50 éves, felsőfoku végzettségü, közmüvelődési könyvtárban dolgozó könyvtárosok
E csoport: 40-50 éves, falun született és ott élő mezőgazdasági munkát végző férfiak és nők.

Valamennyi csoportban könyvtárhasználók vannak. A külföldi mintákban az A' B' és az E csoport nem szerepel, a szovjet mintában a D csoport sem. A magyar és a lengyel mintában az A, B, C csoportok létszáma 100-100 fő, a többi csoporté valamennyi mintában 50-50 fő.

A NOVELLÁK

Már a müfaj megválasztása is magyarázatra, indokolásra szorul. Hiszen köztudott, hogy a rövid lélegzetü, erőteljes tömöritést kivánó novella-müfaj esélyei még a regénynél is kedvezőtlenebbek. Elbeszéléseink - "modernségük" és novella-voltuk miatt - kétszeres hátránnyal indulnak. Ennek tudatában sem dönthettünk másként, a vizsgálat technikájának és koncepciójának alapelvei közé tartozott, hogy az olvasói befogadást közvetlenül követi az interju, ennek lebonyolitása regény-olvasmány esetében elképzelhetetlenül nehéz lett volna. Ez a kettős hátrány azonban arra ösztökélt, hogy a vizsgálati "eszköznek" kiszemelt, s befogadásra ajánlott müveket ugy válasszuk meg: az elbeszélések a klasszikus eseménybontás, poentirozás, csattanó kerekded anekdótikusság nélküliek legyenek, tehát áttételekkel éljenek, ugyanakkor mégis a "realizmus közegében" mozogjanak. A modern irodalomhoz szokott olvasó számára, első pillanatra még az is kérdéses lehet tehát, hogy miért itéljük az Örkény és Sánta novellát "nehéz", szokatlan szövegnek, holott a "formabontásnak" nyoma sincs bennük. A helyes dimenzionálás és feladatmegválasztás kapcsán hadd utaljunk ezzel kapcsolatban a beszámoló egy későbbi fejezetére, a kérdőivünkben található szerzői listára, melyben - a várható mü ismeretkörét kutatva - javarészt regényirókat kellett szerepeltetnünk.

Még egy - s az előbbivel összefüggő - technikai szempont vezérelt a választás során: olyan novellákra volt szükségünk, amelyeknek terjedelme viszonylag rövid, s az irás mégis gazdag és értékes müegész, hiszen az interju-készités számára emberileg elfogadható időmennyiséget kellett biztositanunk. Ezek a szempontok döntően estek a latba, amikor ÖRKÉNY István: Meddig él egy fa? és SÁNTA Ferenc: Nácik cimü elbeszélését választottuk vizsgálatunk szépirodalmi anyagának. Az előbbi - az "egyperces novellák" egyik előképe, az és mégsem az - egyetlen háboru-végi szituáció tömör kibontása: egy idős, jobb napokat látott asszony a háborus front közeledtekor egy csemetekertben, a ház fiatalasszonyától nevendék fát akar vásárolni. Mint kiderül, el se viszi - rákos beteg, halála előtt áll, s a fa árán tul a gondozás diját is kifejezi a csodálkozó, gyereket váró fiatal nőnek: gondozzák - emlékére. Az "abszurdoid", mégis

hitelesen megrajzolt, tragiko-groteszk elbeszélés csupán a tényeket, a "vásár" lefolyását, s a két alak között zajló párbeszédet rögziti, a látszólag különös, bizarr tett, s a körülmények "fátylai közül" az olvasónak kell kibontania a közleményt, a szituáció ellentéteit, kontrasztjait átélve és értelmezve magát a mondanivalót. Az élet és halál ellentét, tulélés-vágy és a mulandóság általános emberi drámáját - jócskán elidegenitő effektusok ellenére és a jelzések aktiv tovább-gondolása révén. - A másik - a Nácik - csak cimében utal a korra és a fasizmusra: egészében a lealacsonyitó és embertelen terror s az ezzel a maga barrikádjain is szembeszegülő, emberi helytállás összeütközését modellálja ugyancsak egy zárt helyzetben. Az öreg pásztort és kisunokáját a tisztásra érkező fegyveresek vallatják, rejtőzködőket keresve, s a processzus a fenyegetés, a megfélemlités lépcsőin eljut a "lélekgyilkosságig", a kiszolgáltatott gyerek hazugságra kényszeritéséig. Mig végül is lényegi eredménytelensége beigazolódik. Ismét csak nagyon tárgyias, irói kommentár nélkül való az elbeszélés - a tettek miértje és miértnemjei a szöveg burkában rejlenek.

Az általánositás, a rálátás és a katharzis lehetőségét nyujtja: az olvasón mulik, hogy erre hogy reagál. Az érzékletes ábrázolás mögött ellentétek és az ellentétek kombinativ, vibráló történelmüsége, sejtetett, de pontosan nem jelzett irói "üzenet" - talán ebben foglalható össze az irások közös - modern - esztétikai jellege. Tovább menve, mindkét elbeszélés tapad egy közismert - s a vizsgálatban résztvevő országok lakói számára ma is eleven, s a müvészi és nem müvészi feldolgozások által ébren is tartott - élménykörhöz, a második világháboru eseményeihez. Ugyanakkor nem szabványos módon teszik ezt, csupán csak utalnak rá, érvényesitik vele a rendellenességet, s a zárt helyzetben általános humánus értékeihez kapcsolják a szituációt. S továbbá: magyar novellák - de ugy, hogy tárgyi tartalmukban, a nemzeti történelmi információk nélkül is érthetőek. Kellő módon általánosak ahhoz, hogy egy nemzetközi vizsgálatban szovjet, lengyel és bolgár olvasók számára is olvasmányul kinálhassuk.

Egymáshoz való viszonyuk is szerencsésnek igérkezett: a befogadás általános elvárásain tul olyan etikai antropológiai asszociativ kört ébreszthetnek fel, amelyek egymáshoz viszonyitva eltérőek, s ezek mérhető dolgokat igértek. Az Örkény-novella a kettős nőalak ellentétét, az idős és fiatal asszony párosában az élet "intim", biológiai dimenzióit fogja át, a szó szoros és elvont értelmében is földközeli. A Sánta-novella látványosabban brutális, ugyanakkor a férfi-szereplők magatartásának megitélése etikai és szociális, a cselekvés és történelem gondolatpályáival lép kapcsolatba. Ennek a novellának még egy "próbatöbblete" van az előbbihez viszonyitva: mig a Meddig él egy fa? önmagában lekerekitett (az idős asszony meghal, a fiatal szül majd és fát ápol), addig a feszültebb, s talán "izgalmasabb" Nácik több irányban is nyitva marad. Legalábbis abban az esetben, ha az olvasó a pásztorok "csendjét" nem tudja beszédessé értelmezni, s cselekményes okadatolást kivánna az ábrázolás mögé és magyarázatot - folytatásaként.

Őszintén bevallhatjuk, hogy a két vizsgált elbeszéléshez kapcsolódó kontroll-novella megválasztása és szerepeltetése interjunk egyik legkevésbé megnyugtató része. Végül is ugy döntöttünk, hogy a nehezebb és könnyebb érthetőséget, az elvont, jelképes és hagyományos-naturalista irás kontrasztjának mérését MÓRICZ Zsigmond Kis Samu Jóska cimü elbeszélésével fogjuk megkisérelni, a háborus motivumok azonosságára is számitva. S inkább a vizsgálat nemzetközi jellegére kacsintva már a választásnál: Móricz irásának hatása - nyelve, alakszemlélete, tájnyelvi fordulatai miatt - mélyebbről hivja elő a belső reflexeket a magyar anyanyelvü olvasóból mint - ha a forditások át is mentik a lényeget - a más ajkuaknál. Az elbeszéléseket egyetlen vonatkozásban "csonkitottuk" meg csak - elhagytuk a névjegyet, a szerző megjelölését. Ezzel természetesen az volt a célunk, hogy - magyar olvasók esetén esetleg hallomás utján szer-

zett - elfogultságok, presztis-szempontok ne befolyásolják a szöveggel kapcsolatos magatartást.

A VIZSGÁLT VÁLTOZÓK MUTATÓI ÉS AZOK MÉRŐESZKÖZEI (AZ ÉRTÉKRENDSZER INDIKÁTORAI ÉS MÉRŐESZKÖZEI NÉLKÜL):

Társadalmi hely:

foglalkozás, lakóhely, szakképzettség, iskolai végzettség, szülők foglalkozása

Olvasói beállitódás:

Ismereti elem:
indikátor: olvasmányszerkezet
mérőeszköz: a) 30 db ötféle tipusu (klasszikus realista, mai realista, romantikus, modern lektür) irodalmi müvet tartalmazó lista
b) a legutóbbi olvasmányok

Érzelmi elem:
indikátor: kedvelt olvasmánytipusok
mérőeszköz: a) mint előbb
b) legkedvesebb olvasmányok

Viselkedés-elem:
indikátor: olvasói célok, igények
mérőeszköz: két (egy Thurstone- és egy Likert-tipusu) a müvelődéssel és az olvasással kapcsolatos beállitódás mérésére szolgáló attitüd-skála.

A befogadás konkrét módja:

Értelmezés: indikátorok: a) a mü tárgyi-fogalmi szituációs motivumaira és a jelentés-egészre való reagálás
b) a mü egyes értékmezőire és viszonylatrendszereire való reagálás.

mérőeszközök:
a) az egyes motivumokat jelző kulcsszavakból álló lista
b) a mü közleményének leirása

Elfogadás - elutasitás:
indikátorok: a) tetszés - nem tetszés
b) értékelés - értéktelennek nyilvánitás
c) egyetértés a közleménnyel
mérőeszköz: a) ötfoku skálák
b) indoklás

Az élmény jellege:
indikátor: a viselkedés stratégiáinak megfelelő viselkedések
mérőeszköz: különböző viselkedési módokat jelző kulcsszavak.

AZ INTERJÚ

Időtartalma 1 - 1,5 óra. A szinhelye viszonylag nyugodt körülmények közt bárhol lehet. Az interjukészitő ügyeljen arra, hogy az interjualany sorszám szerinti sorrendben végezze el az egyes feladatokat. Ha szükséges, segithet a kérdőivek kitöltésénél, de a segitség csak technikai jellegü legyen, ne jelentsen bármilyen irányba való befolyásolást.

A VIZSGÁLATBAN HASZNÁLT KÉRDŐÍV (4)

1. OLVASTA-E?

Ha a felsorolt szerzők müveit olvasta, és azok tetszettek Önnek, huzza alá a szerző nevét, ha nem tetszettek, akkor tegyen a szerző nevéhez X jelet!

Berkesi	Remarque	Martin du Gard
Szilvási	Christie	Jókai M.
Passuth	Simenon	Gárdonyi
Mitchell	Chandler	Móra
Cronin	Verne	Hugo
Cusack	Lem	Dumas
Dosztojevszkij	Bradbury	W. Scott
Flaubert	Zola	Örkény
Stendhal	Fejes	Mándy
L. Tolsztoj	Móricz	Déry
Balzac	Kosztolányi	Semprun
I. Shaw	Hemingway	Faulkner
Knight	Solohov	Golding

(A magyar irók helyett a szovjet kérdőiven:
J. Szemjonov, Dold-Mihajlik, Kozsevnyikov, Gorkij, Fegyin, Bulgakov, Mándy és Déry helyett pedig: Updike és Böll szerepel.

A lengyel kérdőiven: Bunsch, Fleszarova-Muskat, Paukszta, Zeromski, Reymont, Andrzejewski, Nowak, Mrozek, Kusniewicz.

A bolgár kérdőiven: Guljaski, Rajnov, Mantov, Sztamatov, Konsztantinov, Pelin, Jovkov, Blajkov, Vazov, Mutaficseva, Radikov, Hajtov)

2. MŰVELŐDÉSRŐL, OLVASÁSRÓL [5]

Az alábbiakban kulturális, főként művészeti-irodalmi kérdésekben való érzésére és véleményére vagyunk kiváncsiak. A legjobb válasz mindig az Ön személyes véleménye. Megpróbáltunk feltárni sok különböző és ellentétes szempontot, egyetérthet igen erősen egyesekkel és ugyanolyan erősen elutasithat másokat, esetleg bizonytalan lehet ismét mások felől; akár igy lesz, akár ugy, biztos lehet benne, hogy sok ember ugyanazt érzi, mint Ön. Minden állitás baloldalán jelölje meg, menynyire ért egyet vagy nem, azzal. Ügyeljen arra, hogy egyet se hagyjon ki és addig ne térjen át a soronkövetkezőre, amig az előzőről nem közölte a véleményét. Az alábbi lehetőségek közül választhat:

1 - EGYÁLTALÁN NEM ÉRTEK EGYET
2 - KISEBB RÉSZBEN ÉRTEK EGYET
3 - FELERÉSZBEN ÉRTEK EGYET
4 - NAGYOBB RÉSZBEN ÉRTEK EGYET
5 - TELJESEN EGYETÉRTEK

... A televiziót azért szeretem, mert önkéntelenül is leköti figyelmemet.
... Annál jobb egy könyv, minél inkább elfeledteti saját életemet.
... Az irodalmi müvek olvasása lehetőséget ad számomra, hogy müvelt emberek közé számithassam magam.
... A müvészet azoknak való elsősorban, akiknek sok a ráérő idejük.
... Nincs értéke annak a filmnek, amelyet nézés közben nem lehet megérteni.
... Könnyü azoknak müvelődni, akiknek magas az átlagjövedelmük.
... Ha izgalmas témája van egy könyvnek, filmnek, szindarabnak, nemigen számit, hogy milyen a stilusa.
... Azt keresem a müvészetben, amit nem találtam meg az életben.
... A jó slágerszövegek éppugy jóra, szépre tanitanak, mint a jó versek.
... Azokat a regényeket olvasom szivesen, amelyek segitségével elmenekülhetek ebből a gondokkal teli világból egy boldogabb, harmonikusabb, kellemesebb világba.
... Egy közepes szakkönyvnek is több a haszna, mint a legjobb regénynek vagy versnek.
... Sohasem értettem azokat, akik órákon át tudnak vitatkozni egy könyvről, operáról, szoborról vagy filmről.
... Egy jó regény elsősorban ismeretek gazdag forrása.
... Csak akkor van értelme ujból elolvasni egy könyvet, ha az ember már nem emlékszik a cselekményre.
... Hiába müvészi egy film, egy szindarab, egy tv-játék, ha nem okoz kellemes perceket.
... Senkinek semmi köze, hogy mit tartok müvészinek és mit nem.
... Egy jó regény erkölcsi állásfoglalásra és önvizsgálatra késztet.
... Minél zaklatottabb a világ, annál inkább azt várom a müvészettől hogy rendet és egyensulyt teremtsen.
... Egy jó könyv izgalmas, változatos, érdekes, és ha még a befejezése is megnyugtató, feloldja a bennem lévő feszültségeket.
... A jó regény mint a térkép, pontosan megmutatja, adott célhoz melyik a legrövidebb és legjárhatóbb ut.
... A kulturális vetélkedők nyertesei igazi kulturemberek.
... Egy igazán jó irodalmi mü feladat elé állit, elgondolkodtat, elolvasása szellemi munkavégzést követel.
... Ha egy szindarab, egy film, egy könyv éppen olyan, mint a világ, amelyben élek, akkor inkább kimegyek az utcára sétálni.

... Nem szeretem azokat a könyveket, amelyek felzaklatnak, s arra próbálnak kényszeríteni, hogy önmagammal szembenézzek.
... Egy jó regény olyan, hogy az ember bele tudja magát élni, együtt érez a szereplőkkel, maga is a regény szereplője lesz.
... Az a jó olvasmány számomra, amely apró részleteiben és egészében jól megszerkesztett művészi alkotás, mely uj és bonyolult összefüggésben ábrázolja a világot.

3. ÉLETRAJZ 2000-BEN

Képzelje el, hogy 2000-ben a repülőtéren találkozik egy jó barátjával, akivel 1973-ban találkozott utoljára, azóta levelet sem váltottak. Barátja már elmondta, hogy mi történt övele, most Ön következik, de mindössze tiz perce van barátja repülőgépének indulásáig. Irja le - tiz perc alatt - hogy mit mondana el életének 1973 és 2000 közötti szakaszáról!

11. MIT NYÚJT EGY JÓ REGÉNY?

Kérjük, hogy a felsorolt szavak közül huzza alá azokat - de ne többet, mint hetet - amelyeket magára nézve is érvényesnek tart. Még egyszer huzza alá azt, amelyik a legjobban kifejezi igényét!

Egy jó regénytől azt várom, hogy:

ELSZÓRAKOZTASSON	FELFRISSÍTSEN
BÍZTASSON	RENDÍTSEN MEG
BEVÁLTSA REMÉNYEIMET	GYÖNYÖRKÖDTESSEN
TARTSON ELÉM TÜKRÖT	TÁRJON FEL ÖSSZEFÜGGÉSEKET
ERŐSÍTSEN MEG	ÁLLÍTSON PÉLDÁT
FELSZABADÍTSON	PIHENTESSEN
ÚJAT MONDJON	IGAZOLJA ELKÉPZELÉSEIMET
ÁLLÍTSON FELADAT ELÉ	GONDOLKOZTASSON
FELVIDÍTSON	TÁGÍTSA LÁTÓKÖRÖM
ALAKÍTSA A VILÁGNÉZETEM	MEGNYUGTASSON
ISMERETEKET KÖZÖLJÖN	CSELEKVÉSRE KÉSZTESSEN

12. (Itt következett a Meddig él egy fa? cimü novella)

13. MIRŐL SZÓLT?

Irja le néhány mondatban, hogy Ön szerint miről szól ez a novella, hogy mit akart az iró az olvasóval közölni!

Egyetért-e azzal, amit az iró közölni akart? Huzza alá a megfelelő szavakat!

Teljesen
Nagyobb részben
Felerészben
Kisebb részben
Egyáltalán nem

14. JÓ VOLT-E?

Válaszoljon a következő két kérdésre a megfelelő válasz aláhuzásával, utána röviden indokolja meg válaszát!

1. Tetszett-e a novella?

Nagyon tetszett
Tetszett
Közömbösen hagyott
Nem tetszett
Nagyon nem tetszett

Indoklásom:

2. Milyen irodalmi értéket tulajdonit ennek a novellának?

Kiemelkedő értékü
Értékes
Közepes
Alig van értéke
Teljesen értéktelen

Indoklásom:

15. MIT ÉRZETT?

Kérjük, huzza alá a felsorolt szavak közül azokat - de legfeljebb hetet -, melyeket magára nézve érvényesnek tart. Még egyszer huzza alá azt, amelyik legjobban kifejezi azt, amit most érez.

A novella elolvasása után ugy éreztem, hogy:

elszórakoztatott
megnyugtatott
felviditott
felfrissitett
felszabaditott
ujat mondott
ismereteket közölt
cselekvésre késztetett
elgondolkoztatott
felbosszantott
fárasztott
büntudatot ébresztett
félelmet keltett
felkavart
megerősitett
állásfoglalásra késztetett
uj összefüggéseket tárt fel
látóköröm tágitotta
elkeseritett
tükröt tartott elém
zavarba hozott
alakitotta világnézetem
igazolta elképzeléseimet
példát nyujtott
meghatott
feladat elé állitott
gyönyörködtetett
fejtörést okozott
megzavart
megrenditett
közönyösen hagyott

16. JELLEMZŐ SZAVAK I.

A felsorolt 33 szó és szókapcsolat mind az Ön által elolvasott novellára vonatkozik. Válassza ki közülük aláhuzással azt a 11-et, amelyek a lehető legjobban tükrözik vissza a müvet! Az aláhuzással kiválasztott 11 szó és szókapcsolat közül még egyszer huzza alá azt a hármat, amelyek Ön szerint a legtalálóbban jellemzik a novellát!

áru
bohócarc
család
dolgozó nép
egyszerü fiatalasszony
élet
"életfa"
életadás
falu
fiatalság
front
háboru
halál
hátország
létbizonytalanság
magány
megsemmisülés
öregség
párhuzamosság
pazarlás
pénz
szegénység
szimbólum
takarékosság
táncosnő
téboly
tulélés
tükörképszerüség
uri osztály
urinő
vásárlás
ziláltság
gazdagság

17. (Itt következik a Nácik cimü novella)

18.= 13.

19.= 14.

20.= 15.

21. JELLEMZŐ SZAVAK II.

(Magyarázat ld. mint 16.)

bátorság
ellenállás
elzárkózás
emberi magatartás
embertelenség
engedelmesség
fegyveresek
fejsze
filmszerüség
gumibot
gyanusitás
gyávaság
háboru
hősiesség
idős ember
ismétlődés
kecske
kisfiu
kiszolgáltatottság
kutya
megalázás
megfélemlités
megalázkodás
paraszti nyomor
párhuzamosság
partizánok
pásztorok
szolgaság
tisztogatás
titoktartás
uri önkény
vallatás
jóság

22. (Itt következik a Kis Samu Jóska cimü novella)

23. = 13.

24. = 14.

25. = 15.

26. SZEMÉLYI ADATOK

A kérdezőbiztos töltse ki!

A kérdezett

1. **Neme**
2. **Életkora**
3. **Foglalkozása**
4. **Lakóhelye**
5. **14 éves korában szülei foglalkozása**
6. **Családi állapota**
7. **Iskolai végzettsége**
8. **Szakképzettsége**

Milyen könyveket kölcsönzött a könyvtárból az utóbbi időben?

A KULCSSZÓ-TESZT

Vizsgálatunk módszerei közül a kérdőivben "jellemző szavak" cimen szereplő kulcsszó-anyag megválasztásának utját és elveit külön is érdemes bemutatnunk. Ezzel a szó-listával ugyanis olyan hálót kivánunk kifesziteni, olyan "zárt-kérdés"-t adva a novellákkal már megismerkedett olvasónak, mellyel értelmezésnek, "olvasatának" irányát és intenzitását akarjuk befogni, mérni. Rögzitett és érzékeny müszernek kell tehát lennie. Kidolgozásának folyamata alapos müelemzések elkészitésével kezdődött. A szöveganalizisnek azonban a mükritikában szokatlan, részben csonka, részben kibővitett változatát alkalmaztuk. Jelentős részben kimaradt, s implicit tételnek fogtuk fel az elbeszélések esztétikai értékének bizonyitását. A "miről szól?" a jelentés-szerkezet kibontása viszont bő teret kapott. Mivel azonban - miként arról a novellák bemutatását szolgáló alfejezetben már szóltunk - vizsgálatunkban olyan müveket szerepeltetünk, amelyeknek értelmezése, katharktikus hatásu átélése csak a bennük fellelhető ellentétek minél gazdagabb átfogásával tekinthető teljesnek, az elemzés során is arra törekedtünk, hogy ezeket a belső dinamikus kontrasztokat feltárjuk. Az analizis folyamata azonban abban a vonatkozásban a vizsgálthoz igazodva célzatos volt, hogy nem csupán a helyes, tehát nemcsak az irói szándék felfejthető intencióinak megfelelő körben kellett hogy mozogjon, hanem - hipotézisszerüen - a félreértelmezés, a várható téves asszociáiciók és absztrakciók körét is fel kellett vele mérni.

A kulcsszó-teszt tehát első megközelitésben két szócsoportból áll: a helyes és téves, a tartalmilag adekvát és inadekvát választást feltételező fogalmakból. A teszt hálószerüségét alakitó koordinátarendszer másik irányában a tárgyi, a szöveg alapjelentésétől az ellentétek absztrakt, filozófikus és etikai értelmezése felé haladtak a fogalmak. Az Örkény-novellában az első, a tényekhez tapadó fogalomanyag (egyszerü fiatalasszony, fiatalság, öregség, vásárlás) szintjén is felvettük a háttérben hagyott motivációs szerepü, de nem a jelentés-egész irányába állitható tényeket (front, hátország, háboru, pénz), helyet hagyva a realista történelmi (félre)értelmezésnek. Az alakok és a helyzet értelmezése kapcsán ugyancsak igy jártunk el, (a pazarlás, téboly, szegény-

ség, takarékosság) fogalmaival az ésszerüsitő, elitélő, az idős asszony alakjához kapcsolódva pedig (a csupán motiváló szerepü) urinő, gazdagság, uri osztály fogalmait a "tévutak" mérése miatt szerepeltetjük. A novella jelentés-egészét, szimbólikus tartalmát meghatározó (életfa, élet-halál, tulélés, megsemmisülés, életadás) páros fogalmai mellett lehetőséget adtunk kulcsszó-tesztünkkel arra is, hogy az értően intellektuális olvasó a mü esztétikai, intencionális vonásait is választhassa lényegesként: a szimbólum, a párhuzamosság, a tükörképszerüség szavakkal a forma belső törvényszerüségeire rezonáljon, 33 kulsszavunkból - a novella ismeretében - elképzelhető egy olyan többszörösen összetett mondat megalkotása, mely valamennyi szót felhasználja a novella leirására, s az árnyalt grammatikai strukturában mindegyiknek helye lesz. Olyan 11 szóból álló mondat (ennyit kellett aláhuzással választani), amelyik a tárgyi és jelentésszférából a lényegi ellentétpárokat használja fel, épp a választás (a fontos, kevésbé fontos, lényegtelen skálán) már minősithetően adekvát. S ezt a minősitést tovább árnyalhatja az elemek közül is kiugratott - kétszer aláhuzott - leglényegesebb három. A Nácik kulcsszavainak szerkezetében hasonló felépités érvényesül, s a téma téves értelmezésének figyelembevételével. Az alakok tárgyi vonatkozásának megnevezését (idős ember, kisfiu, fegyveresek, gumibot, fejsze, stb.) egy kissé bővebbre szabtuk itt. A téves irányu értelmezés jelen esetben nemcsak a historikus kikerekités (háboru, partizánok, paraszti nyomor, uri önkény, szolgaság) irányában képzelhető el, hanem - talán még fokozottabban mint az előző irásnál - a jelentés-értelmező, magatartás-magyarázó fogalmak körében. Hiszen a két alakpár - a pásztorok és fegyveresek - viselkedésének értelmezése csupán a fasiszta önkény szemszögéből is, a kiszolgáltatottakat csak passzivnak látó szemlélettel is leirható (gyanusitás-megfélemlités-megalázás-embertelenség, mellyel csupán a kiszolgáltatottság-gyávaság-engedelmesség negativjai állanak szemben), de a néma ellenállás pozitiv s véleményünk szerint az irói intencióval egyező dimenziójában is ábrázolható a helyzet (bátorság-elzárkózás-emberi tartás-hősiesség). Érdemes megemliteni, hogy ezen az értelmezési szinten is lehetőséget kinálltunk a konkrétságra, a ráértelmezésre, az ellenállás, a titoktartás nem az általános emberi dráma, hanem a partizántörténet különösségére záródva annak feszült keretei közé látszik beszoritani a mondandót. Az előbbi gondolati kisérletet megismételve, a novella nyitottsága itt más: a 33 szóból nem lehet egyetlen pozitiv megfogalmazásu autentikus mondatot épiteni, olyat, amelyik az irás tartalmával összhangban van.

Mint látható, a kulcsszó-teszt ugyancsak hipotetikus feltételezésekre, s nemcsak a müelemzés egzakt eredményeire épit. Hogy ezek minél megbizhatóbbak legyenek, s várható reakciók, értelmezések minél jellegzetesebb tájait fogják be, ajánlatos a vizsgálatot előkészitő analizist több szakembertől kérni, s a tanulmányok által felvetett kulcsszóanyagból (szinonimákból) egybevágó feltételezések alapján választani meg a szavak sorát. (A Nácik c. novella jellemző szavai közül ennek hijával maradt ki a történelmi ráértelmezésnek, a cim által is sugallt kulcsfogalma, a fasizmus, s az Örkényirásba igy került viszont a tulfinomitott szövegismeretre számitó szimbolikus bohócarc és táncosnő.)

NYITVA MARADT MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

Az első fejezetben ismertetett kutatási tervezet végleges megformálásához a KMK Olvasáskutatási Osztályának munkatársai és négy felkért szakértő - Gondos Ernő mint irodalomszociológus, Józsa Péter mint müvészetszociológus, Hunyadi György mint szociálpszichológus, Radnóti Sándor mint esztéta - is komoly segitséget adott. Érdemei az övék is, gyengéiért viszont a szerzőket terheli a felelősség. Tanulságos len-

ne az eredeti kutatási tervnek és a véleményezés utáni változatnak összevetése, de erről terjedelmi okokból le kell mondani. A problémákhoz kapcsolódó megjegyzések, javaslatok egy részét már a kutatási tervezet és a kérdőiv bemutatott változatában érvényesitettük, éppen ezért ezekre most nem utalunk. Az észrevételek másik részét vagy nem fogadtuk el, vagy nem tudtuk már "bedolgozni" a tervezetbe (mert ez vagy elképzeléseink gyökeres megváltoztatását kivánta volna, vagy megoldhatatlan szervezési és anyagi problémákat jelentett volna), vagy pedig az adatok feldolgozása illetve értelmezése során fogjuk figyelembe venni őket.

Tudjuk azt, hogy vakmerően szélesre nyitottuk a vizsgálatot, de ebben az esetben az alkalom - egy nemzetközi vizsgálat nem tul gyakori lehetősége - tette telhetetlenné a kutatókat. Vizsgálatunkban nem támaszkodhatunk sem kidolgozott befogadás-esztétikára, sem a vizsgált társadalmi réteg életmódjának és értékrendjének mint sok mindent megmagyarázó háttérnek átfogó vizsgálatára, sem a kiválasztott két novella befogadásának más réteg körében végzett vizsgálatára, mint kontroll-lehetőségre. A tervezetben olvasható vázlatos elméleti fejtegetésünk és az ahhoz kapcsolódó talán tulságosan is leegyszerüsitő sémánk nem tudományos absztrakciók eredményei, hanem egy empirikus vizsgálat hipotetikus orientációs sémái, amelyeket a vizsgálat eredményei nyomán feltehetően meg fogunk változtatni.

Módszertani szempontból, ugy véljük, fontos és tanulságos pontról van itt szó. Érdemes - visszaidézve a szakértői véleményekkel kapcsolatos elfogadó-elutasitó magatartásunk inditékait, motivációit - elvi sikon is megindokolni. Nem véletlenül használjuk ugyanis a "hipotézis" kifejezést, ezt a közkeletü tudományos módszertani terminus technicust. Ugyanis bizonyos mérhető pontok (ismeretek, attitüd, értékek, a befogadás ismeret és élmény-szintje) közötti törvényszerü kapcsolatok a kutatás kiindulópontjában csak hipotetikus állitások formájában adhatók meg, de a kutatási stratégiának feltétlenül szüksége van rájuk.

Hogy a feltételezett befogadást meghatározó tényezők közül melyek az igaziak, és hogy az igaziak közül melyek a legfontosabbak, ezt a többváltozós elemzés valamelyik fajtájával állapithatjuk meg.

Az egyik lehetőség az, hogy deduktiv uton állapitjuk meg a két-három legfontosabb tényezőt, és feltéve rájuk mindent, csak ezeket vizsgáljuk. Ha felelőtlennek érezzük az ilyen spekulációt, vagy nem érzünk hozzá megfelelő nagyságu mintát a vizsgált változók szerint különböző homogén csoportokra bontjuk, és ezeket összevetjük. (Először például nőkre és férfiakra bontjuk, a mondjuk, 2000 fős mintát és összevetjük, például a tetszés csoportátlagait. Ha valamelyik nem javára különbséget észlelünk, a kontrollváltozókkal, vagyis a feltételezett összes többivel kell ellenőriznünk, hogy vajon nem arról van-e szó, hogy a két nem iskolai végzettsége vagy kora közötti különbség eredményezi a nemek között tapasztalt különbséget, amely ez esetben látszatkülönbség. Ezért mind a férfiak, mind a nők csoportját ujabb csoportokra, mondjuk iskolázottakra és iskolázatlanokra kell bontani és az alcsoportok átlagait kell összevetni.) Ehhez az eljáráshoz azonban meglehetősen nagy számu minta szükséges.

A másik lehetőség az, hogy öt-hat változó szerint - például életkor, szakképzettség, a munka jellege, lakóhely, iskolai végzettség, nem - azonosnak vehető tagokból álló csoportot képezünk, és melléjük olyan kontrollcsoportokat állitunk, amelyek 1-1 változó alapján különböznek az alapcsoporttól. Ez esetben akár 50-100 fős csoportok is elegendőek, de nem könnyü eldönteni, hogy a társadalom melyik szektorát tüntessük ki, hogy viszonylag általános érvényü válaszokat kapjunk befogadói viselkedésükből. Vizsgálatunkban ez utóbbit választottuk, de bizonyos mértékig kényszeritve - nem eléggé következetesen. Két alapcsoportunk - a városban élő 40-50 közötti, esztergályos és lakatos férfi szakmunkások és hasonló koru, szakképzettségü és lakóhelyü textilipari

munkásnők - két változó, a nem és a munka jellege tekintetében különbözik egymástól. (Választhattunk volna esztergályos és lakatos szakmunkásnőket is, de ez a réteg jóval kisebb szektorát képezi a munkásnőknek, mint a tipikusnak nevezhető textilipari munkásnők, akiknek befogadói viselkedése kockázatmentesebben általánositható.) Mindkét fő csoport mellett van egy fiatalabb koru 20-30 éves kontrollcsoport, amelyeknek egymáshoz való viszonya a két idősebb csoportéhoz hasonló. Ez a négy csoport képezi a magyar minta fő blokkját. A másik három csoportot kellő módszertani szigorral már nem nevezhetjük kontrollcsoportnak, hiszen két-három-négy változó alapján is különböznek. Mégis összevehethetők valamiképpen a fő csoportokkal: a munkás származásu középiskolások az alapcsoporthoz tartozók fiainak és lányainak tekinthetők, a fiatal munkásoknak pedig - némi nagyvonalusággal - a diákok hasonló koru, de más foglalkozásu társaiknak. Mivel valamennyi csoport könyvtári olvasókat tartalmaz, indokolt volt egy másik - immár teljesen szabálytalan - kontrollcsoport, a könyvtárosok felvétele is. A két alcsoporthoz tartozókkal hasonló koru falun lakó mezőgazdasági fizikai dolgozó réteg csak a magyar mintában szerepel.

A vizsgálat egyik legfontosabb független - de csak viszonylag független! - változója, az olvasói stratégia és az olvasói viselkedés összefüggése is további tisztázásra szorul. Meg kell különböztetni egymástól általában a befogadást annak a két novellának a befogadásától. Kutatásunkban az utóbbit tekintjük független változónak, de a különböző müvekkel kapcsolatos viselkedésekben feltételezett állandóságot is szeretnénk megragadni. Ha különösebb nehézségek nélkül le lehetne irni a különböző olvasási stratégiákat, el is lehetne hagyni a vizsgálatból a többi változót. Nem képzelhető el, hogy azonos olvasói stratégiával rendelkező emberek azért fogadják be különbözőképpen a müvet, mert más az értékrendszerük, vagy a társadalmi helyzetük, hiszen - többek között - ezek alakitják ki az olvasói stratégiát. (Ez esetben azt kellene feltételezni, hogy tévedtünk az azonosnak tünő stratégia megitélésében.) Mivel még nem tudjuk eléggé pontosan leirni az egyes olvasók stratégiáit, és mivel azt sem tudjuk, hogy a különböző rétegeknél milyen a különböző stratégiák megoszlása, nem állithatjuk össze a vizsgálat csoportjait azonos olvasói stratégiáju olvasókból. Az olvasói stratégia fontos részét képező irodalmi értékkészlet (olvasottság) és élményhátter (a nagy élmények) mérésére - figyelembe véve az önkitöltős kérdőives módszert - csak eléggé kezdetleges mérőmüszert alkalmazhatunk. Ez több magyar vizsgálatban eléggé jó hatásfokkal müködött, sikerült segitségével elkülöniteni az elsősorban értékes vagy értéktelen, a hagyományos módon megformált modern, a csak szükebb kilátást biztositó hazai és a tágabb világra rálátni engedő világirodalmat is olvasókat. A listán szereplő müvek "világirodalmi" része mind a négy különböző nyelvü kérdőiven azonos, de, annak ellenére, hogy mind a négy országban kiadták ezeknek a szerzőknek a müveit, a kiadás időpontja, a példányszám, a forditás és a kritikai és olvasói visszhang vonatkozásában jelentős különbségek vannak, amit az értelmezésnél majd figyelembe kell venni.

Ami magát a befogadást illeti, tisztában kellett lennünk azzal, hogy a befogadás szociológiája, amely az adott befogadás objektiv alapjait és kereteit vizsgálja, nem foglalkozhat az esztétikai élmény axiómáival, mely mint megismételhetetlenül egyedi és személyes, elsősorban a befogadás filozófiájának és a mükritikának a tárgya. A szociológia azonban, határait felismerve és a határokig elmerészkedve, a müvészet és társadalom időszerü viszonyát jellemezheti. Az esztétikai jellegü befogadást, a katarzist aligha lehet mérni, csak nagyon áttételesen lehet rá következtetni, a tárgyi tartalomra illetve a tárgyi körülményekre irányuló befogadásból, mivel a kétféle - a tárgyi és esztétikai - befogadás egymásba gombolyodik, a felszinen megragadott szálak bevezethetnek a labirintus belsejébe, de ott egy negyedik, vagy ötödik dimenzióban már

nem fognak müködni müszereink, nem tudjuk elmondani, amit ott látunk. Bár valószinüleg csupán azt regisztrálhatjuk ebben a kutatásban is, hogy ki és hogyan lép be a labirintus kapuján, és azt, hogy ki és milyen állapotban jön ki, nem fogjuk és nem akarjuk, mégsem állhatjuk meg, hogy ne próbáljuk meg elképzelni a rendelkezésünkre álló jelek alapján, mi történhetett odabenn. Feltételezzük, hogy az esztétikai értékekben gazdag, többféle értékrendszerü és stratégiáju olvasók számára teszi majd lehetővé az érték-katarzist (amit persze szintről szinre nem láthatunk, de talán megsejthetünk), és azt, hogy többféle, egyenlő értékü jó megoldás születik.

Felvetődik a kérdés (Hunyadi György fel is tette), hogy a végső soron mérhetetlen hatás helyett vagy mellett miért nem inkább a ténylegesen bekövetkező lélektani változásokra összpontositunk. Ezt azonban szervezés-technikai szempontból nem tudtuk volna megvalósitani, nem is beszélve arról, hogy a vizsgálat hangsulya a lélektani szférákba tolódott volna át a szociológiai-szociálpszichológiai szférából. Hasonló okokból nem foglalkozhattunk a vizsgált személyek értelmi képességeivel és absztrakciós szintjével, pedig ez szintén fontos helyet foglal el a független változók között, és a kulcsszavak választását - ebben is egyetértünk Hunyadi Györggyel - nagyrészben ez fogja irányitani. Az olvasói értelmezések értelmezésével kapcsolatban még egy roppant izgalmas kérdést vetett fel Hunyadi György: "A vizsgálatban kinált két novella helyes értelmezéséhez a cselekmény történelmi-társadalmi tartalmaitól el kell vonatkoztatni, s igy a társadalmi ellentétekre való utalás a novella félreértelmezésének egyik előre várható válfaja. Ez a helyzet sajátos, nevezetesen az egész irodalomoktatás társadalomcentrikusságával ellentétben áll, igy az irodalmi képzés csak mint értelmezési hibaforrás szerepelhet." A megfogalmazás éles és lényegében találó. Választott müveinkben a történelmi-társadalmi ellentétek a dráma lépcsői csupán. Az értékekre való igazi fogékonyság elől tehát nem csupán a rossz irodalmi sablonok, az epikai szabványhoz szokott olvasói beidegződés zárhatja el ebben az esetben az utat, hanem a formális, iskolás "történelmi tanulságra" kihegyezett sztereotipiák is. Intellektuális készenlétet és aktivitást feltételező irásokat vizsgálunk, s ezt az olvasói adottságot - eredményeink adnak majd választ rá - nem biztos, hogy az iskolázottság biztositja. Ahhoz azonban, hogy erről biztosat állithassunk, a középiskolások és könyvtárosok kontrollcsoportjait is szerepeltetnünk kellett, s ez is érv, hogy a mintaválasztás formális szabályait áthágjuk. Az értő olvasói befogadás nyitottságot kiván - a modern irodalom áttételes lépéseiben járatlan olvasói magatartás, a "naiv érzékenység" vajon nem esélydusabb a modern irodalom számára, mint a gyakorta kész elvi megállapitások alkalmazására ösztökélő iskolai képzés? A módszertanilag nyitott kérdés - a tárgy, a vizsgálat kérdéseit fedi.

* * *

A kérdőivek feldolgozásának utolsó fázisaiban járva ma már pontosabban látjuk azt a határt, ameddig egy általánositó és társadalmi kategóriákkal dolgozó olvasóvizsgálat, intencióinak és elveinek megfelelően, elmerészkedhet. Hisz végső soron az általunk minősitett, kategórizált olvasók válaszaikban is teljes autentikus személyiségek - "téves", elutasitó reakciók mögött egyéniségük teljes világa áll. Ebben a tulságos közelben - vagy előbbi kifejezésünkkel: a labirintusban - a valóság általánositható konturjai elmosódnak. Azért is fontos ezt felemlegetni, mert a kutatás lehetséges haszonélvezőjének, az olvasásközvetitő könyvtárosnak tudnia kell: a bevilágitható területen tul a személyes kapcsolat, az olvasóismeret számára még sok, nem modellálható tennivaló marad.

1. Terjedelmi okokból a szakértői vélemények alapján módositott tervezet röviditett változatát közöljük. "A novellák" alcimmel ellátott részt viszont jelentősen bővitettük, mivel ezt a kérdést érdekesnek és fontosnak tartjuk. Elhagyjuk a két novella elemzését is, ezek legfontosabb mozzanatait a kulcsszavakkal foglalkozó IV. fejezetben idézzük fel.

2. Erről bővebben a kutatás-tervezetben irtunk, de még bővebben foglalkozik a kérdéssel a következő mü: KAMARÁS István: Irodalmi értékek esélye lektürolvasóknál. Bp. 1974. NPI. 17-20. l.

3. Az értékrendszer-életmód kérdéskomplexum vizsgálatával - mivel a vizsgálati eszközök nagyobb része HANKISS Elemér vizsgálatából importált - ebben a tanulmányban nem foglalkozunk.

4. A többször szereplő kérdésekre számukkal visszautalunk, az értékrendszerre vonatkozó (4. - 10. számu) Hankiss-féle kérdéseket elhagyjuk.

5. Az attitüd-skála összeállitásához felhasználtuk a Halász-Nagy féle attitüd-skálát is.
(HALÁSZ László - NAGY Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban I. Bp. 1974. NPI. 57-58. l.)

Mikrokönyvtár – mikrofilm – mikrodokumentáció
(A mikroképtechnika könyvtári és dokumentációs alkalmazásáról)

PÉTERVÁRI László Béla

A tudományos és müszaki fejlődés hallatlan nagy irama mind több információval terheli a kutatókat és elárasztja a könyvtárakat, dokumentációs intézményeket, kutatási központokat. A korszerü szervezési eljárások és módszerek közül forradalmi változást jelentett a mikromásolás technikájának mind szélesebb körü alkalmazása; segitségével a legnagyobb dokumentumtárak anyaga is rövid idő alatt feldolgozható és rendezhető. A mikrofilm, illetve a mikrofilmlap alkalmazásával a hagyományos eljárással szemben pl. körülbelül 95-98 %-os helymegtakaritás érhető el és különös előnye ennek a rendszerszervezési eszköznek, hogy kódolható is, s ezáltal a leggyorsabb visszakeresési lehetőséget nyujthatja. A mikrofilm, mint a számitógép kimenet uj formája, a számitógépek kimenő kapacitását 10-15-szörösére emeli és a sornyomtatókkal gyártott papirtömeget kisméretü mikrofilmfelvételekkel helyettesiti. A korszerü információtároló és visszakereső rendszerek ma már elképzelhetetlenek a mikromásolás alkalmazása nélkül.

A mikrodokumentáció alapja a tekercs vagy lap formáju film alapanyagu információhordozó, amelyen az adatok 20-100-szoros kicsinyitésben foglalnak helyet. Az álta-

lános kicsinyitésü gyakorlatnak megfelelően egy köbméternyi mikrofilmen vagy mikrofilmlapon akár egy millió oldalnyi információ is könnyüszerrel tárolható, olvasókészülék segitségével tanulmányozható; szükség esetén pedig megfelelő berendezéssel rövid időn belül visszanagyitható. Az információtároló és visszakereső rendszerek a mikrofilmképek mellé fényképezett kódok segitségével, vagy elektronikus adatfeldolgozással összeköttetésben nagyon rövid időn belül szolgáltathatják a teljes dokumentumokat, vagy azok kivonatát mikroformában, vagy szabad szemmel is olvasható másolatban.

A hazai tudományos, müszaki és gazdasági élet számos területe mind nagyobb figyelemmel fordul e korszerü szervezési forma felé, hogy megoldja legégetőbb kérdéseit, mint a nagytömegü információk rögzitése, feltárása, tárolása, visszakeresése és használata. Ugy tünik, hogy a mikromásolás és termékei, a mikrofilmtekercs és mikrofilmlap alkalmazása hosszu távon is lépést fog majd tartani a fejlődéssel és a technikai haladással. Ennek záloga elsősorban a számitástechnikával való mind szorosabbá váló kapcsolata, mert a számitástechnika is igényli a nagytömegü adatok modern információtároló eszközének bevezetését és használatát. A mikromásolatok elterjedése a fejlettebb országok információs rendszereiben igazolják a hazai szakemberek és rendszerszervezők mind sürgetőbben igényeinek létjogosultságát. Remélhető, hogy nincs már távol az az idő, amikor a mikromásolat éppen olyan munkaeszközzé válik, mint a könyv, folyóirat, vagy egyéb anyagra feljegyzett dokumentum.

A könyvtárak és dokumentációs központok, valamint a levéltárak a mikromásolással - közelebbről a mikrofilmezéssel - hasznos segitőeszközhöz jutottak. A mikroképtechnika bevezetésével a könyvtári és levéltári munka számos égető problémája megoldást nyert. Segitségével az információtárolás és visszakeresés korszerü formát öltött. Igy a mikroképtechnika a számitástechnikával együtt, mint a legkorszerübb információ kezelő módszer, bevonult az általában hagyományos módon és eszközökkel dolgozó könyvtárakba és levéltárakba.

A MIKROMÁSOLÁS ELŐNYEI

A mikromásolás számtalan előnyéből elsősorban azokat kell megemliteni, amelyek feltétlenül igazolják a mikroképtechnika elterjedését e területen. Az egyetlen példányban meglévő eredeti dokumentumok - ősnyomtatványok, régi és ritka könyvek, kéziratok, oklevelek, fontosabb iratok, levéltári anyagok - lefényképezése biztositja ezek fennmaradását a jövő számára biztonsági másolat formájában. A biztonsági célból készült mikromásolatokról készült másodpéldányok jól helyettesithetik az eredeti dokumentumokat, ezáltal azok a használattal járó természetszerü károsodástól jól megkiméllhetők. A mikromásolat olcsón és egyszerüen megoldja a hasonmás (fakszimile) kiadást, igy az egy vagy kevés példányban meglévő dokumentumot szélesebb kör számára lehet hozzáférhetővé tenni fényképészetileg egy vagy több, vagy nyomdatechnikai sokszorositásban sok példányban. A könyvtárak állományuk hiányait, amelyeket háborus, elemi vagy a használat okozta károk okoztak, vagy egyéb tényezők hatására keletkeztek, mikromásolatok formájában maradék nélkül kiegészithetik, hogy a kutatók számára teljes gyüjtemény álljon rendelkezésre. A mikromásolat - méretétől és a szines film kivételével szineitől eltekintve - a tudományos kutatás céljából a legtökéle-

tesebb és leghitelesebb, az eredetivel leginkább megegyező, teljesen hü másolat, a kutatókat megkiméli a kéziratos vagy irógépes másolástól, a sok hibalehetőséget magában rejtő összeolvasástól.

A fényképezés különleges területeinek alkalmazása - mint pl. a szines fényképezés, az ibolyántuli és infravörös fénnyel történő felvételezés - az eredeti dokumentum nagyobb hüséggel való visszaadásával, ill. a szövegek és képek ujra láthatóvá tételével a tudományos kutatás számára felbecsülhetetlen szolgálatot tesz. Igy a mikromásolat a sokszor gyorsan pusztuló anyagra irott, feljegyzett vagy nyomtatott információk átmentésére is szolgál, mivel a jól elkészitett mikroképtechnikai film, az ezüsthalogén alapanyagu mikrofilm sokkal időtállóbb, mint az iparilag gyártott, sokszor csak a napi szükségletek ellátására szolgáló papir, sőt eléri a legjobb minőségü papirét és pergamenét.

A mikromásolat alapjául szolgálhat más intézményekkel és személyekkel való információcserének, anélkül, hogy ez az eredeti dokumentumok tulajdonjogát érintené. Ez biztosithatja az egy példányban lévő dokumentumok egyidőben több helyen történő használatát, egy-egy tudományos téma forrásanyagának összegyüjtését függetlenül az eredeti anyagok őrzőhelyétől, ha ez nem ütközik szerzői, kiadói vagy tulajdonjogi problémákba. Mikromásolással a sokféle formában és különleges méretekben jelentkező dokumentumokat - könyv, folyóirat, hirlap, térkép, rajz, irat, oklevél, kézirat, kotta, ill. a kis névjegy mérettől a nagy térképekig - egy vagy néhány mikroformára csökkenthető az eredeti anyag az információ tartalmának meghagyásával. A mikromásolat az eredeti dokumentumokkal szemben sokkal kisebb helyen több információt tartalmaz, igy kisebb helyigénye mellett kellemesebb munkakörülményt is biztosit, mint a sok esetben nem megfelelő körülmények közt tárolt, vagy régen használt eredeti anyag. A tömör tárolásu dokumentumok mikroformában egyszerübben és gyorsabban hozzáférhetők, különösen nagyterjedelmü iratanyagok, hirlapok és különböző méretü és tárolásu anyagok esetében. Ezt még az egyszerü numerus currens, időrendi vagy betürendes sorrendnél is biztositja, de indexrendszer használata a hozzáférési időt tovább csökkenti.

Kódolt mikromásolatok esetén - amikor a visszakeresés ismérvei és a dokumentumok egymás mellett helyezkednek el a mikromásolaton vagy információhordozón - a hozzáférés nemcsak rövidebb idő alatt történik, hanem a folyamat részben vagy teljesen automatizálható.

Különféle megoldásu, mikromásolattal müködő mikrofilmtároló és visszakereső rendszerek nélkül is a mikromásolatok rendszerszervezési eszközként való használatával olyan kérdések oldhatók meg, melyek segitségével mindenfajta ésszerüsitési törekvés végrehajtható centralizált és decentralizált használatban egyaránt. Hálózati felépités esetén egy teljes tudományos program könnyen ellátható a mikromásolatban többszörözött anyaggal, ami helyettesitheti az eredeti dokumentum kölcsönzését, azaz az eredetit nem kell hosszabb ideig nélkülözni, esetleg az elveszités veszélyének kitenni.

Költségességük ellenére a mikromásolatok kis helyigényük miatt olcsóbban tárolhatók, mint az eredeti dokumentumok. A mikroformában is meglévő anyagok a kevesebb használat vagy a használatból való teljes kivonás miatt tömör tárolási módszerrel őrizhetők, ezáltal ezek tárolása is olcsóbb, tisztább és korszerübb. A periodikumok, különösen a hirlapok nem igénylik a köttetést és egyéb karbantartási müveletet. Továbbitás esetén a kisebb méretü és sulyu mikromásolatok előnyösebben kezelhetők, szállitásuk könnyebb, a postaköltség alacsonyabb.

A dokumentációs intézmények számára a mikromásolatoknak külön jelentősége abban van, hogy megfelelő mikroforma kiválasztásával egy-egy eredetinél az egyedi

kezelést biztositja minden olyan esetben, ami az eredeti dokumentummal - pl. kongresszusi közlemények, évkönyvek, folyóiratkötetek és füzetek stb. nem érhető el. A dokumentációs feltárással egyidőben kis helyen felépithető egy mikrodokumentáció, azaz a bibliográfiai dokumentációs adatok mellett összeállithatja a feltárt dokumentumok gyüjteményét is mikromásolatban anélkül, hogy az eredeti dokumentumok esetleg tulajdonában lennének, mint pl. a csekély példányszámban megjelenő kutatási jelentések és disszertációk esetében.

Külön említést érdemel a könyvtárak, dokumentációs központok és kutatóintézetek számára mind jelentősebb fontosságot elért mikromásolat kiadók tevékenysége. Ajánlatuk a kereskedelmi forgalomban már régóta nem kapható, vagy - régi kiadvány esetén - drága, illetőleg uj kiadásu hirlapok és folyóiratok esetében párhuzamos előfizetéssel olyan mikromásolat, ami csak ilyen formában érhető el. Olcsóbbak az eredetinél, tárolásuk egyszerübb, feldolgozást nem igényelnek, tartósabbak. Nagyobb kiadók egy-egy dokumentumot több mikromásolat formában is szállithatnak.

Az előnyök felsorolása mellett nem lehet hallgatni a korlátozó tényezőkről! Ezek közül az egyik leglényegesebb a költséges készités, ami nem minden esetben arányos az eredeti dokumentum értékével. A mikromásolás legkorszerübb technikája mellett sem készithető jó mikrofilmkép a nagyméretü dokumentumokról, vékony és finom vonalakat tartalmazó iratokról, rajzokról, kopott, fakult szövegekről, ahol a kontrasztot nem elegendő, igy minden esetben információveszteség lép fel. A mikromásolat használata külön berendezést igényel, ami nem megfelelő készülék esetén körülményes lehet. Egy-egy kép nem hasonlitható össze csak két olvasókészülék használatával és két mikromásolat birtokában. A mikromásolatokra nem lehet jegyzetelni, uj dokumentum nehezen sorolható be az eredeti rendbe. Szabad szemmel olvasható másolat, amely a mikromásolattól és olvasóberendezéstől függetlenül használható, csak hagyományos fotolaboratóriumi vagy korszerü olvasó-nagyitó- ill. automata nagyitókészülékkel készithető.

MIKROFORMÁK

A mikromásolás technikája korszerü berendezésekkel: felvevő-, kidolgozó-, másoló-, olvasó-, nagyitó készülékekkel, valamint egyéb kiegészitő eszközökkel, mint pl. a mikrofilmtároló tasakokat és mikrofilmes kártyákat szerelő készülékekkel, laboratóriumi eszközökkel és tárolószekrényekkel biztositja a megfelelő minőségü mikrofilmképek készitését, ellenőrzését, tárolását és használatát. A könyvtárak, dokumentációs központok és levéltárak számára szinte valamennyi mikroforma készitése és használata számitásba jön, mivel a levéltárak és a könyvtárak alkalmazták először a mikromásolást, fejlődését befolyásolták és nagymértékben irányitották.

A mikromásolatok nagy családjába tartozó információtároló formák két nagy ágra, az átlátszó film alapanyagu mikromásolatokra és az átlátszatlan papir alapanyagu másolatokra bomlanak. Amig az átlátszó mikromásolatok elsődleges mikroformák, az átlátszatlanok másodlagosak, mivel ezek már meglévő, filmalapanyagu mikromásolatokról: tekercsről, vagy lapról készülnek, esetleg átlátszó és átlátszatlan formában párhuzamosan is.

Az átlátszó mikromásolatok két nagy csoportja a mikrofilm-tekercs és a mikrofilmlap. (A mikroformákról bővebben: Könyvtári Figyelő. 1973. 5-6. sz. 537-538.p.)

A MIKROMÁSOLAT-FORMÁK ALKALMAZÁSA

A könyvtári, dokumentációs és levéltári munkában a mikromásolás mindkét fő formája: a mikrofilmtekercs és a mikrofilmlap egyaránt használatos. A levéltári gyakorlat azonban az eredeti anyag természeténél fogva elsősorban a tekercs formát részesiti előnyben, itt is a 35 mm széles mikrofilmet. Ez a mikroforma áll legközelebb a levéltárban őrzött információs anyaghoz. Egy-egy levéltári mikrofilmtekercs átlagban kb. 600-1200 felvételt tartalmaz az eredeti anyag méretétől függően.

A legtöbb mikromásolat-formát a könyvtárakban használják: szinte valamennyi szabványos mikromásolat helyet kapott mint információtároló mikroforma. A mikrofilmtekercsek részben 35 mm-es, részben 16 mm-es technikával készülnek, 30 m-es hosszuságban. Tekercsformában általában a könyvek és a hosszabb terjedelmü periodikák maradnak, rövidebb dokumentumok esetében felmerül a tekercsek felvágása és mikrofilmtároló tasakok képzése. Ezek mérete 75 x 125, 90 x 120, és 105 x 148 mm. A tekercsfilmek információtároló kapacitása 35 mm-es filmnél 600-1200 felvétel, 16 mm-esnél kb 2000 felvétel tekercsenként. A mikrofilmlapok tároló kapacitása 60, 120, 240 felvétel is lehet, gyakorlatban azonban az általánosan használt kicsinyitésnél kb husszoros és A/6 méretben (105 x 148 mm) kb 100 felvétel. A mikrokártyák 75 x 125 mm méretben kb 60 felvételt tartalmazhatnak. Itt kell megemliteni a mikrokártya mellett, - mint az egyik különleges mikromásolat kiadványforma mellett a másikat is, - a PCMI ultra mikrofilmlapot. Ezek a mikrofilmlapok csak bérmunkában készittethetők, vagy kiadványként vásárolhatók. Egy-egy 105 x 148 mm méretü PCMI ultramikrofilmlapon 3200 felvétel fér el. A harmadik különleges mikrokiadvány forma a szabadalmak kiadására szolgáló mikrofilmes (gépi lyuk) kártya, melynek nyilásába egy legfeljebb 8 felvételt tartalmazó filmképet helyeznek. Egy-egy gépi lyukkártya információ tartalma nyolc A/4 méretü dokumentum a hozzátartozó kódok lyukasztásaival.

A dokumentációs központokban alkalmazott mikroformák elsősorban a 16 mm-es mikroformára és a mikrofilmtároló tasakra, valamint a mikrofilmlapra korlátozódik. A gyakorlatban, mivel a dokumentációs központok általában a könyvtárak mellett müködnek, a 35 mm-es mikrofilmet is használják. A mikrofilmek és mikrofilmlapok információtároló kapacitása megegyezik a könyvtárakban használatos mikroformákéval. Itt azonban meg kell jegyezni azt, hogy mivel a dokumentáció célja az egyedi (diszkrét) egységekben való feltárás, nyilvántartás és használatbaadás, egy mikrofilmlap vagy mikrofilmtároló tasak az egyediség (diszkrét) magatartása érdekében nem kerül mindig - sőt leggyakrabban nem is kerül - teljes kitöltésre. Igy biztositható csak kisebb, ill. rövidebb dokumentumok esetén az egyedi használat, az információk tartalom szerinti csoportositása, tárolása, visszakeresése és tanulmányozása.

A könyvtári, dokumentációs és levéltári gyakorlatban alkalmazott mikroformák tanulmányozására és használatára különleges berendezések szolgálnak. A legegyszerübbek azok, amelyek a kisméretü mikrofilmképeket csak kivetitik és igy tanulmányozhatók. A gyors nagyitás készitésének igénye miatt alakitották ki azokat a készüléktipusokat, amelyek korszerü kidolgozó eljárások segitségével néhány másodperc alatt szabad szemmel is olvasható méretü, azonnal felhasználható nagyitásokat nyujtanak. Ezek a berendezések tulajdonképpen állandóan készenlétben álló, különleges laboratóriumi körülményeket nem igénylő nagyitóberendezéseknek tekinthetők. Vegyszerrel és nagyitópapirral való feltöltésük, valamint kezelésük semmiféle szakképzettséget nem igényel. Használatuk korszerü mikrodokumentációs rendszerben elengedhetetlenül szükséges.

A MIKRODOKUMENTÁCIÓ JELENTŐSÉGE A KÖNYVTÁRI, LEVÉLTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS MUNKÁBAN

Az eddigi tapasztalatok alapján megállapitható, hogy a mikromásolat egyenranguan a hagyományos formák: a könyv, a folyóirat, napilap, kézirat, levelezés és egyéb könyvtári és levéltári dokumentum mellé lépett. A mikrodokumentáció, mikrokönyvtár vagy mikrofilmtár információtartalmát tekintve egészében megegyezhet a történetileg kialakult könyvtárakkal, levéltárakkal, sőt előremutatóan valószinü, hogy a mágneses adathordozóknál ugyanolyan szerepet fog játszani, mint a "papirkönyvtárak" mellett. Nem vitatható, hogy a mikromásolat ma már nemcsak pusztán "másolat", hanem önálló kiadványforma, információhordozó és szervezési eszköz. Ez felveti azt a jogos kivánságot, hogy mint uj, önálló információhordozó forma a korábbi könyvtári, levéltári és dokumentációs gyakorlattal szemben a kutatók igényét sokkal jobban kielégitse. Ilyen kivánalmak lehetnek elsősorban azok, amelyek az érintett szakterületre vonatkoznak: gyors és teljességre törekvő tájékoztatás az ujabb irodalomról; szükség esetén gyors hozzáférés a régebbi anyagokhoz, valamint a határterületekről a szükséges dokumentumok egyszerü formában való szolgáltatása.

Mindinkább el kell fogadni azt a tényt, hogy ezzel az uj technikával uj feladatokat is meg kell oldani. Ellenkező esetben a korszerüsités hasonló lesz a kézirás-gépirás átállás példához, amikor a technika csak megkönnyitette és olvashatóbbá tette az információfeljegyzést, de alapvetően nem változtatta meg, ehhez a lyukszalagtechnika kellett. S itt kell rámutatni arra, hogy a mikromásolat, mint a korszerü információ tároló forma, milyen lehetőséget tud nyujtani, amire a hagyományos könyvtári, levéltári és dokumentációs munka már nem képes.

A mikromásolás alkalmazásának kezdeti szakaszában is felmerült már, hogy a mikromásolatok valamilyen módon gyorsan visszakereshetők legyenek, bár ezt azáltal is nyujthatják, hogy nagy mennyiségben kis helyen elférnek. Az információtárolásnak és visszakeresésnek mikrofilmes gyakorlatában két tipus alakult ki. A hagyományoshoz közelebb álló tipus (az un. "cimtipus") - megtartva a visszakeresést biztositó különálló indexrendszert - két lépcsőben szolgáltatja az információt: első lépcsőben egy indexrendszerből "cimet" ad, amely az információ helyét jelöli meg; második lépcsőben a "cim" alapján ki kell emelni a kivánt dokumentumot a mikromásolatgyüjteményből. Természetesen ezt a két folyamatot automatizálni lehet. Az automatizáltság fokától függ, hogy a visszakeresés és a hozzáférés milyen rövid idő alatt mehet végbe.

A kereső tipusu információtároló és visszakereső rendszer - szemben a cim tipusuval - az indexek visszakeresési ismérveit a mikromásolat mellé a filmhordozóra, vagy az azt kiegészitő papirra ill. fóliára fényképezi vagy viszi fel fekete-fehér mezők, lyukasztások vagy mágneses jelek formájában. Ebben az esetben a keresés eredményeként a visszakeresési ismérv fellelésekor egyben a mellette helyet foglaló dokumentum is rendelkezésre áll. Ellentétben a "cim tipusu" információtároló és visszakereső rendszerekkel, ahol csak a "cimzett" mikromásolat kerül használatba, a kereső tipusuaknál a teljes mikrokönyvtári állomány megmozgatása szükséges. Ezért ezek a rendszerek sokkal inkább automatizáltak, mivel csak igy oldható meg a gyors visszakeresés.

A különböző információtároló és visszakereső rendszerek számtalan mikroformát használnak. A legelterjedtebbek a mikrofilmtekercccsel és a mikrofilmes gépi lyukkártyával müködők, ujabban azonban a dokumentációs célokat szolgáló mikrofilmlapok nyernek egyre inkább nagyobb teret. A mikrofilmtekercsek használata hátrányos tulajdonságaik ellenére kedvelt. Különösen nagyobb terjedelmü információs anyag tárolásánál indokolt alkalmazásuk. Készitésének (fényképezés - kidolgozás) és tárolásának

egyszerüsége, a számitógépek mikrofilmes kimenetének (COM film) egyre növekvő szerepe ismét e mikroforma felé tereli a figyelmet. Az a tény, hogy ujabban a mikrofilmlapon történő tárolás került előtérbe, nem jelent ellentmondást. A mikrofilmtekercs majd minden esetben magában hordja annak lehetőségét, hogy megfelelő szervezéssel és jól kiválasztott tárolótasak-tipus alkalmazásával diszkrét egységekké bonthassák. Igy egyedileg is használható, egy vagy több felvételt tartalmazó lapokká vágható és montirozható. Ezáltal e technika felhasználja a készités és kidolgozás gyorsaságát, az archiválás egyszerüségét, s a használat számára lehetőséget nyujt diszkrét egységenkénti tárolásra és visszakeresésre. Ezeket az előnyöket aknázza ki a mikrofilmes gépi lyukkártya a kisebb és nagyobb méretü táblázatok és egyéb dokumentumok egyedi tárolására, a szabványos lyukkártya és mikrofilmlap méretü tárolótasak és egyéb módszer (pl. a ragasztófóliás mikrofilmlapképzés) alkalmazásával kisebb egységekben való használatára lyukkártyaként vagy filmlapként. Ez a módszer szervezési és készitési nehézségei ellenére megfelelőbb, célravezetőbb és olcsóbb, mint a felvételi mikrofilmlap-technika.

A mikrofilmlap használata jelenleg reneszánszát éli. Ezt elsősorban a sokoldalu felhasználásnak köszönheti. E mikroformán az információs rendszerek a dokumentumokat kisebb egységenként tárolhatják. Ez különösen akkor előnyös, amikor a dokumentumok terjedelme szerencsésen egybeesik a mikrofilmlap tárolókapacitásával. Igy ha helyesen választják ki a dokumentációs anyagot, azaz a mikrofilmtechnikával összeegyeztethető az információs anyag terjedelme, nem sok hátrányos és gátló tényezőről beszélhetünk. A tulajdonképpeni korlátozó tényezők - mint pl. a bővithetetlenség, rövid anyagok esetében kihasználatlan filmlaprészek, egyedi készités és kidolgozás - csak a készitésnél és gazdaságossági számitásnál, valamint a használatban merülnek fel, de itt csak kisebb mértékben. A mikrofilmlapok, vagy más egységenként tárolt mikrodokumentációs információhordozók a használatban, hasonlóan a kartotékrendszerekhez, sokkal előnyösebbek a tekercsfilmnél.

A feldolgozandó dokumentumanyag határozza meg azt, hogy egy mikromásolatokra épülő információs rendszer milyen mikroformát alkalmazzon és milyen tipusu visszakereső rendszerrel müködjön. Ezt kiegészíti még a visszakeresés oldaláról támasztott igény. A mikromásolás csak eszköz ahhoz, hogy a feldolgozott dokumentumok gyorsan és lehetőleg olcsón, mikroformában vagy szabad szemmel is olvasható, készülékektől függetlenül használható formában és méretben a kutatók kezébe kerüljenek. Természetes, hogy kódolt mikromásolatok használatának igénye esetén a rendszert és a módszert meghatározzák az e célból készitett teljesen önálló mikromásolatokat készitő, tároló és a visszakeresést biztositó berendezések és rendszerek. Jelenleg ilyenek több tucat változatban kaphatók a legkülönfélébb müszaki jellemzőkkel, információtároló kapacitással, automatizáltsággal és ezekkel összefüggésben olcsóbb és drágább kivitelben. A fejlődés - nem vitás - részben ezek felé a rendszerek felé halad. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a számitógépekkel sem oldhattak és nem oldhatnak meg mindent, de az sem kétséges, hogy a számitógépekkel készitett mikromásolatok egy jól megszervezett információs rendszerben hatékonyabbak lehetnek, mint egy költséges, mikromásolatokkal müködő információtároló és visszakereső rendszer.

Befejezésül felvázolunk egy olyan folyamatábrát, amely bemutatja, hogy a sokféle formában jelentkező információ (dokumentum) milyen uton és formában kerül egy mikrodokumentációs rendszerbe és milyen felhasználási lehetőségei vannak.

Az alapvető formákat tekintve nagy általánosságban a levéltári, könyvtári és dokumentációs információs anyagok megjelenési formái egyes lapokból álló gyüjtemények, füzetek, könyvek (kötetek), végtelen nyomtatványok (leporellók) és mágneses adathordozók (mágnesszalagok) lehetnek (1). Ezek hagyományos tárolása értékük szerint szabadon fa- vagy fémpolcokon, tömör raktárakban vagy fémszekrényekben történik (2). Mikrodokumentációs rendszer felépitéséhez a különféle dokumentumokat fel kell dolgozni dokumentográfiai (külső ismérvek) és faktográfiai (tartalmi ismérvek) szempontból. Ezek alapján lehet elkésziteni a cédulakatalógust, ami kartotékokon van; a kötetkatalógust, ami füzet vagy kötet alakjában tartalmazza a dokumentumok jelzetét; vagy lehetnek az adatok lyukszalagon, mágneses adathordozókon is, mint számitógépes rendszerrel való kapcsolat formájában (3).

A mikromásolás folyamata (4) a felvételezéssel, természetesen a dokumentumok megjelenési formáinak figyelembevételével, különböző tipusu felvevőkészülékeken kezdődik. Egyes lapokból álló gyüjtemények és leporellók folyamatos mikrofilmfelvevővel fényképezhetők mikrofilmtekercsre. Könyvek és egyes lapok szakaszos mikrofilmfelvevővel tekercsre, lépésismétlő felvevőkészülékkel mikrofilmlapra vehetők. A számitógépekhez készült mikrofilmes gyorskiiró készülékek egyes tipusaiban mikrofilmre vagy mikrofilmlapra fényképezésre, esetleg mind a kettőre egyaránt alkalmasak (4.1). A megvilágitott mikrofilmek mikrofilmkidolgozó automatákon folyamatosan, a mikrofilmlapok egyenként adagolva dolgozhatók ki, azaz a teljes folyamat: előhivás, rögzités, mosás és szárítás müvelete egy tekercsen belül egymás után következik és a készüléket a kész, kidolgozott mikromásolat hagyja el (4.2). Amennyiben a tekercsből további mikromásolat formákat kell képezni, mikrofilmtároló tasakok és mikrofilmes (gépi lyuk) kártyák, vagy egyéb tárolókártyák töltésével vagy lyukkártyába ill. fóliára ragasztással végezhetők (4.3.). Ezzel tulajdonképpen az elsődleges (1. generációs) mikromásolat készitése be is fejeződött, mivel az első negativ, vagy különleges esetekben pozitiv felvételi mikromásolat használatra kész.

Védelmi szempontból a használat számára további másolatot ill. másolatokat kell készíteni, hogy a sérülékeny ezüsthalogén filmet, ami egyébként lehet, hogy egyetlen fennmaradó másolati példánya a lefényképezett dokumentumnak, kiméljük. Ebben az esetben a mikrofilmtekercseket tekercsfilm másolón, a mikrofilmtároló tasakokat és mikrofilmlapokat filmlapmásolóval vagy tekercsfilmmásolóval, a (lyuk) kártyákat (lyuk)kártyamásolóval át kell másolni használati, azaz kevésbé sérülékeny diazo vagy vezikuláris filmre (4.4).

A tároláshoz ezeket a mikroformákat megfelelően kezelni kell, azaz a mikrofilmtekercseket orsóra kell tekercselni, patronba vagy kazettába kell tölteni. Felvágás esetén az egyes felvételeket és mikrofilmcsikokat tasakokba kell csusztatni, vagy fel- ill. nyilásba kell ragasztani. A mikrofilmlapokat boritékokba vagy kazettákba kell helyezni (4.5). A szerelési folyamat befejezéseképpen a mikromásolatok elhelyezhetők a tárolórendszerbe, ill. kódolt mikromásolatok esetén az információtároló és visszakereső rendszerbe.

Használatkor (5) információtároló és visszakereső rendszer esetén a visszakeresés és tanulmányozás a rendszer müködtetésével történik: egy indexrendszer vagy keresőkód használatával. Információ találata esetén azok egy képernyőn tanulmányozha-

tók. Szükség esetén a mikrofilmképekről vagy azok egy részéről további mikromásolat, vagy nagyitások készithetők a rendszerek felszereltségétől függően (5.1). Hagyományos levéltári, könyvtári és dokumentációs rendszereknél először a feltáró indexet katalógust kell igénybe venni (5.2.) A dokumentum jelzete alapján kikereshető a mikromásolatban levő dokumentum (5.3), ami azután valamilyen formában használható már.

A mikromásolatok használata történhet továbbmásolással vagy visszanagyitással, hogy szabad szemmel is olvasható, készüléktől független másolata legyen a használónak a dokumentumról. Egyszerü tanulmányozáshoz azonban elegendő egy olvasókészülék is, ami a mikrofilmképet megfelelően felnagyitva egy ernyőre vetiti ki. Ha az olvasókészüléket nagyitóautomatával is ellátták, azaz a berendezés olvasó-nagyitó készülék, tanulmányozás közben a szükséges felvételről vagy felvételsorozatról egyszerü módon elkészithetők a nagyitások (5.4).

MIKRODOKUMENTÁCIÓS RENDSZER FOLYAMATÁBRÁJA

(magyarázat)

1. EREDETI DOKUMENTUMOK MEGJELENÉSI FORMÁI

1.1 iratok
1.2 füzetek
1.3 könyvek
1.4 végtelen nyomtatványok (leporellók)
1.5 mágneses adathordozók (mágnesszalagok stb.)

2. AZ EREDETI DOKUMENTUMOK TÁROLÁSA

2.1 hagyományos raktári tárolás
2.2 tömör tárolás (kompakt raktározás)
2.3 archiválás, biztonsági tárolás

3. MIKRODOKUMENTÁCIÓS FELTÁRÁS, INDEXELÉS

3.1 feldolgozás - feltárás
  3.11 dokumentográfiai feldolgozás
  3.12 faktográfiai feltárás
3.2 indexek készitése
  3.21 cédulakatalógus
  3.22 kötetkatalógus
  3.23 mágneses adathordozókon tárolt index

4. MIKROMÁSOLÁS

4.1 felvételezés
4.11 folyamatos mikrofilmezés
4.12 szakaszos felvételezés
4.13 lépésismétlő (mikrofilmlap) felvételezés
4.14 számitógépes mikrofilmes gyorskiirás
4.2 kidolgozás
4.21 mikrofilmtekercs
4.22 mikrofilmlap
4.3 montirozás (szerelés)
4.31 mikrofilmtároló tasak
4.32 mikrofilmes (gépi lyuk)kártya
4.33 mikrofilmlap ragasztás
4.4 másolás
4.41 mikrofilmtekercs
4.42 mikrofilmtároló tasak és mikrofilmlap
4.43 mikrofilmes kártya és mikrofilmes gépi lyukkártya
4.5 tárolás
4.51 mikrofilmtekercs
4.511 mikrofilmtekercs orsón
4.512 mikrofilmtekercs patronban
4.513 mikrofilmtekercs kazettában
4.52 egyes felvétel
4.521 egyes felvételek tárolótasakban
4.522 egyes felvétel kártyában
4.53 mikrofilmlap
4.531 mikrofilmlap boritékban
4.532 mikrofilmlap kazettában

5. HASZNÁLAT

5.1 Információtároló és visszakereső rendszer
5.11 keresés- válogatás
5.12 tanulmányozás
5.13 másolat vagy nagyitás készitése
5.2 Az indexrendszer használata
5.21 a jelzet kikeresése
5.22 a mikromásolat "cimének" elérése
5.3 A dokumentum elérése mikromásolatban
5.4 A mikromásolat használata
5.41 ujabb mikromásolat készitése
5.42 nagyitás készitése
5.43 tanulmányozás olvasókészüléken
5.44 tanulmányozás és nagyitás készitése mikromásolat olvasó-nagyitó készüléken

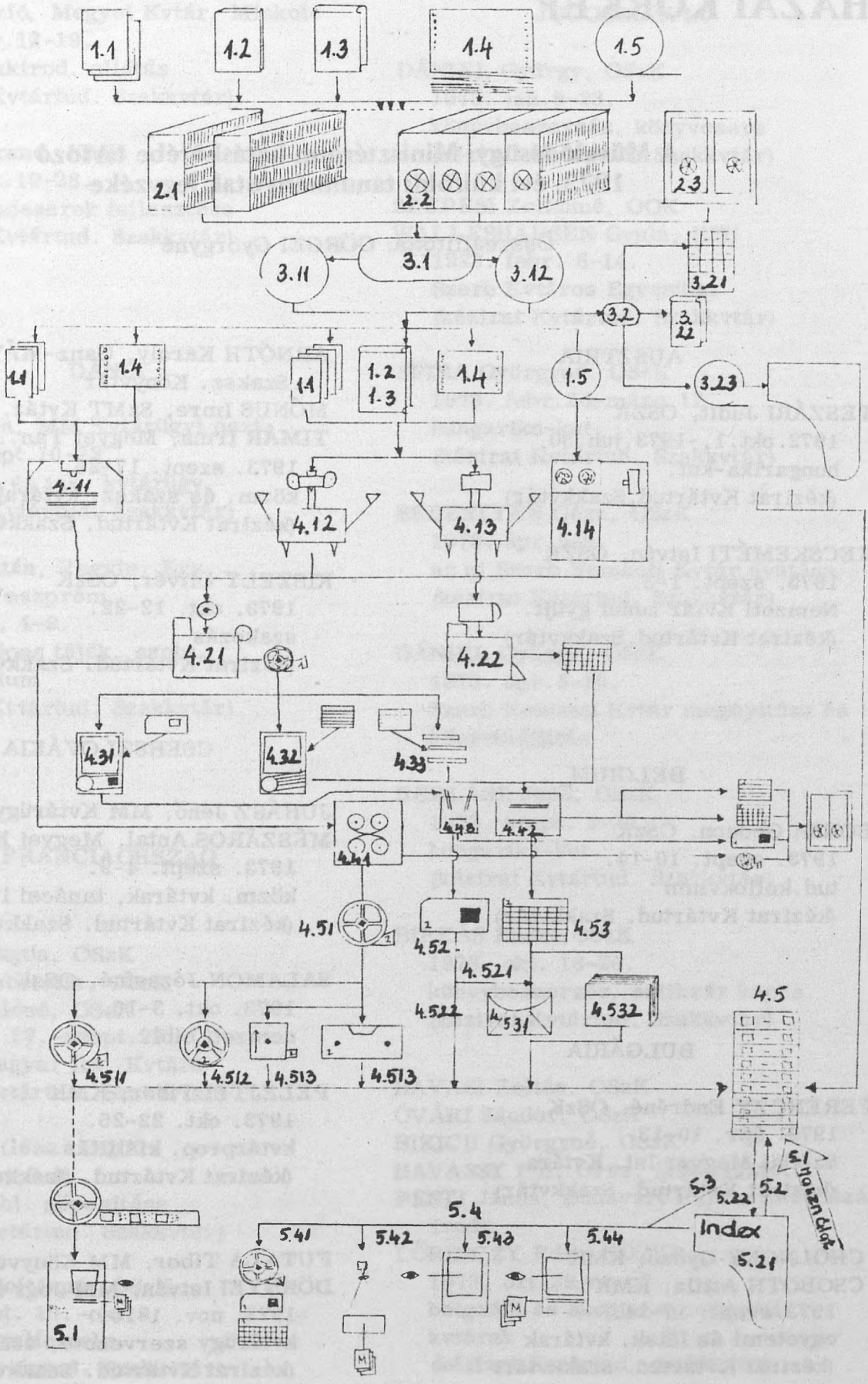
E vázlatos áttekintéssel összefoglaló képet rajzoltunk egy folyamatról, ami természetesen a különféle szakterületek dokumentumanyagától és az alkalmazott mikroképtechnikától függően más és más lehet, de alapvetésében nem különböznek annyira egy-

mástól e rendszerek. Más lehet a használat automatizáltságának foka is, de ez csak a hatékonyságot befolyásolja, ami sok esetben nem érdemli meg a befektetést, mert manuális módszerekkel is nagyon nagy hatásfokkal lehet dolgozni a mikromásolatok segitségével. Ez viszont csak akkor biztositható, ha a mikrodokumentációs rendszer mindenkor naprakész állapotban van.

Befejezésül hadd villantsunk fel egy képet a jövő könyvtáráról, dokumentációs központjáról, amikor a kutató az őt érdeklő anyagáért megy az információs szolgálatba, vagy éppen a nála elhelyezett perifériális berendezéseken keresztül munkahelyéről keresi a számára szükséges információkat.

A kutató témáját és személyi adatait kódolt formában tartalmazza egy lapocska, amelyet a nála vagy az információtárban lévő azonositó kereső berendezésbe helyez. Időhatár megadásával csak a legujabb - a legutolsó érdeklődés óta megszerzett vagy megjelent - irodalomról kap az információtároló és visszakereső rendszernek megfelelő "cimet" vagy "dokumentumot". Ezután az őt érdeklő anyagról mikromásolatot vagy nagyitást kaphat. Meghatározott és betáplált témakör esetén természetesen a megadott keresési ismérvek alapján a teljes dokumentumtár anyaga számitásba jön olyan korlátokkal, amilyeneket a kutató ad meg (pl. időhatár, nyelvi vagy országmeghatározások, stb.). Mindez csak perceket vesz igénybe, mert az információk feltárása, tárolása és visszakeresése, valamint szolgáltatása korunk két legkorszerübb információkezelő és tárolóeszközével történik: a számitógéppel és a mikromásolattal. Ehhez csak az szükséges, hogy a könyvtárak, levéltárak és dokumentációs intézmények hazai fellegvárába bevonuljon és végérvényesen helyet kapjon a számitástechnika és a mikroképtechnika.

MIKRODOKUMENTÁCIÓS RENDSZER FOLYAMATÁBRÁJA

1.1
1.2
1.3
1.4
1.5
2.1
2.2
2.3
3.11
3.1
3.12
3.21
3.2
3.22
3.23
1.1
1.4
1.1
1.2
1.3
1.4
1.5
4.11
4.12
4.13
4.14
4.21
4.22
4.31
4.32
4.33
4.41
4.42
4.43
4.51
4.52
4.53
4.521
4.522
4.531
4.532
4.5
4.511
4.512
4.513
4.513
5.1
5.4
5.41
5.42
5.43
5.44
5.3
5.22
5.2
5.1
Index
5.21
M
M

HAZAI KÖRKÉP

A Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó 1973. évi külföldi tanulmányutak jegyzéke

Összeállította: GÖRGEI Györgyné

AUSZTRIA

TESZÁRI Judit, OSZK
1972.okt.1.-1973.jun.30.
hungarika-kut.
(kézirat Kvtártud.Szakkvtár)

KECSKEMÉTI István, OSZK
1973. szept. 1-3.
Nemzeti Kvtár zenei gyüjt.
(kézirat Kvtártud.Szakkvtár)

BELGIUM

BORSA Gedeon, OSzK
1973. szept. 10-14.
tud.kollokvium
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BULGÁRIA

FERENCZY Endréné, OSzK
1973. ápr. 10-13.
Szófiai Magyar Int. Kvtára
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

CHOLNOKY Győző, KMK
CSOBOTH Attila, KMK
1973.szept. 17-24.
egyetemi és főisk. kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ARNÓTH Károly, Ganz-MÁVAG
Szaksz. Könyvtár
MÓNUS Imre, SzMT Kvtár, Győr
TIMÁR Irma, Megyei Tan., Pécs
1973. szept. 17-26.
közm. és szaksz. kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

KISZELY Olivér, OSzK
1973. okt. 12-22.
szakozás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

CSEHSZLOVÁKIA

JUHÁSZ Jenő, MM Kvtárügyi Oszt.
MÉSZÁROS Antal, Megyei Kvtár, Tbánya
1973. szept. 4-9.
közm. kvtárak, tanácsi irányitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SALAMON Józsefné, OSzK
1973. okt. 3-16.
nemzeti bibl.

PELEJTEI Tibor, KMK
1973. okt. 22-25.
kvtárprop. kiállitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FUTALA Tibor, MM Könyvtárügyi oszt.
DÖRNYEI István, MM Jogi oszt.
1973. nov. 1-10.
kvtárügy szervezete, szakirod. ellátás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

HUBAY László, Megyei Kvtár, Miskolc
1973. nov.12-19.
vidéki szakirod. ellátás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZENTE Ferenc, KMK
1973. nov.19-28.
kvtári rendszerek fejlesztése
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

DÁNIA

RÁCZ Aranka, MM Kvtárügyi oszt.
1973. szept.10-23.
gyermek- és isk. kvtárügy
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

KOVÁTS Zoltán, Vegyip. Egy. Kvtára, Veszprém
1973. jun. 4-9.
számitógépes tájék, szolg. szeminárium
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FRANCIAORSZÁG

FAJCSEK Magda, OSzK
SOMKUTI Gabriella, OSzK
TŐKÉS Lászlóné, OSzK
1973. jun. 27.-szept.27.
Párizsi Magyar Int. Kvtára
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SEBESTYÉN Géza, OSzK
1973. szept.3-8.
nemzeti bibl. gépesitése
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
1973. szept. 10.-okt.8.
gépi folyóiratfeldolg.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

JUGOSZLÁVIA

DÁNIEL György, OSzK
1973. jan.9-23.
könyvbeszerzés, könyvcsere
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZEPESI Zoltánné, OOK
WALLESHAUSEN Gyula, KSH
1973. febr. 6-14.
Szerb Kvtáros Egyesület
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SPIRA Györgyné, OSzK
1973. febr.26.-márc.12.
hungarika-kut.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SEBESTYÉN Géza, OSzK
1973. ápr.5-9.
az uj Szerb Nemzeti Kvtár avatása
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

DÁNIEL György, OSzK
1973. ápr.5-10.
Szerb Nemzeti Kvtár megnyitása és könyvkiállitás

BERLÁSZ Jenő, OSzK
1973. szept. 3-30.
hungarika-kut.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BIRKÁS Endre, OSzK
1973. okt. 16-20.
könyvbeszerzés, antikvár kapcs.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

HAVASI Zoltán, OSzK
ÓVÁRI Sándor, OSzK
BIKICH Györgyné, OSzK
HAVASSY Pál, Orsz. Müemlékfel.
PESTI János, Budavári Palota Beruházó Iroda
LŐRINCZY Edit, KÖZTI
1973. okt.29.-nov.2.
belgrádi és skopjei uj nemzeti kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BOR Kálmán, OSzK
1973. okt. 29-nov. 2.
könyvbeszerzés
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

LENGYELORSZÁG

FÜGEDI Péterné, OSzK
1973. okt. 2-12.
nemzeti bibl. rendszere
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

GERŐ Gyula, "Könyvtáros" Szerk.
1973. okt. 22.-nov. 1.
közm. kvtárak, bibliobusz
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NYÉKES Tamásné, Postás Szaksz.
Bpi Tan. Kvtára
1973. nov. 9.-dec. 9.
tanácsi és szaksz. kvtárak

BENCZE Károlyné, MM. Kvtárügyi oszt.
DALLOS Antal, MM. Pénzügyi oszt.
1973. nov. 20-30.
továbbképz. és pénzügyi szerv.

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

PÁLVÖLGYI Endre, OSzK
1973. máj. 14-29.
folyóiratkezelés és feldolg.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NAGY Ernő, MM Kvtárügyi Oszt.
1973. szept. 5-12.
regionális kvtári ellátás, tároló-kvtár

DÖMÖTÖR Lajosné, OSzK
1973. szept. 18-30.
katalógus
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ECSEDY Judit, OSzK
1973. szept. 18-30.
folyóirat-nyilvántartás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VAVRINECZ Vera, OSzK
1973. okt. 8-12.
zenei kvtárosok továbbképző tanf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

GERŐ Zsoltné, KMK
SÁNDOR László, Áll. Gorkij Kvtár
1973. nov. 11-23.
tud. és szakkvtárak, városi kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

MEZEI György, Megyei Kvtár, Győr
1973. nov. 17.-dec. 2.
városi kvtárak

OLASZORSZÁG

VIZKELETY András, OSzK
1973. febr. 26.-máj. 25.
hungarika-kut.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZOVJETUNIÓ

SÁNDOR László, Áll. Gorkij Kvtár
SMELKÓ Tiborné, Áll. Gorkij Kvtár
1973. nov. 26-30. (dec. 3.)
nemzetközi könyvcsere, moszkvai Idegen Nyelvü Irod. Kvtára
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

PINTÉR Márta, KMK
1973. márc.30.-ápr.7.
kvtártud.kut. szervezés

ZIRCZ Péter, MM Kvtárügyi oszt.
1973. szept. 10-16.
kvtárügy irányitása, szervezése

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉRTEKEZLETEI

AIBM (Zenei Kvtárak Nemzetközi Szöv.)

KECSKEMÉTI István, OSzK
1973. aug. 25-31., London
konferencia
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FID C/3 BIZOTTSÁG

ARATÓ Józsefné, MTA Szoc. Int.
BABICZKY Béla, ELTE Kvtártud. tanszék
FÖLDI Tamás, MTA Közg. Inf. Csop.
NAGY Lajos, MTA Állam- és Jogtud. Int.
1973. ápr. 2-6., Bad Dürkheim, NSZK
27. ülésszak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ARATÓ Józsefné, MTA Szoc. Int.
FÖLDI Tamás, MTA Közg. Inf. Csop.
NÁDOR Tibor, Hadtud. Dok. Közp.
NAGY Lajos. MTA Állam- és Jogtud. Int.
VÁLYI Gábor, Országgyül. Kvtár
WINDISCH Aladárné, Hadtud.Dok.Közp.
1973.nov.14-22., Moszkva
28. ülésszak
(Kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

IFLA

KOVÁCS Ilona, OSzK
1973. aug.23.-szept. 1., Grenoble
szakbiz. és közgyülés
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZÉKELY Sándor, OOK
SEBESTYÉN Géza, OSzK
PAPP István, KMK
VÁLYI Gábor, Országgyül. kvtár
KOVÁCS Dezső, ÉTK
VAJDA Erik, OMKDK
JABLONKAY András, Orvostud. Egyetem Kvtára, Debrecen
BORSA Gedeon, OSzK
VARGHA Domonkosné, MTA Csillagvizsg. Int. Kvtára
1973. aug.27.-szept.1., Grenoble
39. közgyülés
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

IFLA Stat. Szakbizottság

URBÁN László, KMK
1973. aug. 21-24., Lausanne
kvtárstat. konferencia
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

EGYÉB NEMZETKÖZI ÉRTEKEZLETEK

KONDOR Istvánné, MM Kvtárügyi oszt.
JÓBORŰ Magda, OSzK
PINTÉR Márta, KMK
1973. márc.26-29., Moszkva
szoc. országok kult. min. kvtári osztályvezetői és a nemzeti kvtárak igazgatóinak értekezlete

SEBESTYÉN Géza, OSzK
SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
1973. ápr. 17-19., Moszkva
KGST/NTMIR konferencia

FÜGEDI Péterné, OSzK
ÓVÁRI Sándor, OSzK
1973. szept. 3-7., Erfurt
KGST/NTMIR konferencia

V. WINDISCH Éva, OSzK
1973. szept. 24-28., Martin
irodalmi levéltári szimpozium
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FÜGEDI Péterné, OSzK
KUNSZT Zoltánné, OSzK
SÁNDY Péter, MM-Kvtárügyi oszt.
OROSZ Gábor, OMKDK
DERESTEY Sándor, OMKDK
1973. nov. 11-16., Varsó
KGST/NTMIR konferencia

SALLAI István, KMK
HAVASSY Pál, Müemléki Felügy.
1973. dec. 11-14., Moszkva
európai szoc. országok 5. nemzetközi
kvtárép., berend. és gép. konf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

Az 1974. évi külföldi tanulmányutak jegyzéke

ANGLIA

NÉRAY Judit, OSzK
márc.1.-ápr.25.
számitógépesités
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VIZKELETY András, OSzK
máj. 28.-jun.1.
kézirat szakvéleményezés

AUSZTRIA

NAGY Ernő, MM Kvtárügyi oszt.
aug. 5-31.
nyári egyetem

BULGÁRIA

KAMARÁS István, KMK
márc. 11-14.
olvasáskutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

KOJNOK Nándor, Megyei Tan.,
Salgótarján
VARGA Gyuláné, Megyei Kvtár,
Debrecen
nov.18-28.
közm. kvtárak

CSEHSZLOVÁKIA

SOLTÉSZ Zoltánné, OSzK
márc.25-30.
könyvcsere
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

PELEJTEI Tibor, KMK
márc.29.-ápr.6.
kvtárprop. kiállitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

B.KOZOCSA Ildikó, OSzK
ápr. 2-5.
restaurátor szeminárium
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

PAPP István, KMK
ápr. 10-12.
kvtárprop. kiállitás, együttmük.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VAVRINECZ Vera, OSzK
ápr. 16-30.
zenei hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

MOÓR Istvánné, KMK
márc. 29.-ápr.6.
kvtárprop. kiállitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BOR Kálmán, OSzK
máj. 6-19.
hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ÓVÁRI Sándor, OSzK
jun. 3-8.
könyvraktározás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

MILHOFFER Alajos, OSzK
jun. 3-8.
könyvraktározás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VIZKELETY András, OSzK
jun. 10-22.
hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár

VARGA Ildikó, OSzK
jun.20-29.
közp. katalógus
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ELEZSÁNSZKI Mihály, Megyei Kvtár, Békéscsaba
aug. 26-31.
Matica Slov., és köz. kvtárak

BERCZELI Károlyné, OSzK
szept. 2-14.
szinháztud. hung. kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ZÖLDI Péter, OSzK
szept. 30-okt.5.
Matica Slov., bibl.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VARGHA Balázs, KMK
okt.28.-nov.1.
szlovák gyerekkvtárosok szemináriuma
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

TÓTH Gyula, Tanárképző Főisk., Szombathely
nov.4-11.
szlovák kvtárosképzés és továbbképzés

NÉMETH S. Katalin, OSzK
VEKERDI József, OSzK
dec. 4-5.
könyvcsere
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

DÁNIA

1. Finnország-Svédország- Dánia cimszó alatt

FINNORSZÁG

SÁRDY Péter, KM Kvtárügyi oszt.
aug.6. - nov. 3.
tud.kvtári és tájékoztatási rendszer
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SOLTÉSZ Zoltánné, OSzK
szept. 9.-nov.9.
hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FINNORSZÁG-SVÉDORSZÁG-DÁNIA

TAKÁCS Miklós, Megyei Kvtár, Szhely
VARGA Béla, Megyei Kvtár, Veszprém
SZITA Ferenc, Megyei Kvtár, Kaposvár
MÁNDY Gábor, KMK
KERTÉSZ Pál, FSzEK
VÁSÁRHELYI Judit, KSH Kvtár
UBORNYÁK László, Könyvtárellátó
aug.26.-szept.15.
tapasztalatcsere

FRANCIAORSZÁG

NÉRAY Judit, OSzK
máj.2-3.
UNESCO Közp. számítógépesitése
(kézirat Kvtártud). Szakkvtár)

IRORSZÁG

NÉRAY Judit, OSzK
ápr. 26-30.
számítógépesités
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

JUGOSZLÁVIA

FRIED István, OSzK
máj.22.-jun.5.
hungarika-kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

WOJTILLA Gyuláné, OSzK
szept. 2-9.
zágrábi Nemzeti Kvtár
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BORSA Gedeon, OSzK
szept. 2-15.
könyvtörténeti kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BOR Kálmán, OSzK
okt.28.-nov.2.
hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud.Szakkvtár)

ÜRÖGDI György né, OSzK
nov.18-23.
nemzetközi csere
(kézirat Kvtártud. Szakkövtár)

KECSKEMÉTI István, OSzK
dec. 9-14.
zenei hungarika kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

KUBA

KONDOR Istvánné, KM Kvtárügyi oszt.
VILLANGÓ István, KM min. helyettesi titk.
HAVASI Zoltán, OSzK
VEISSE Istvánné, OSzK
okt.15.-nov.1.
kvtárügyi együttmüködés,
nemzetk. kiadványcsere
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

LENGYELORSZÁG

KAMARÁS István, KMK
máj.27-30.
olvasáskutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SÖVEGJÁRTÓ Lászlóné, SzMT Kvtár, Szombathely
SZABÓ Béláné, HVDSz Közp. Kvtár
szept. 12 –18.
közm. és szaksz. kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

CHOLNOKY Győző, KMK
okt. 25.-nov.8.
kvtári rendszer irányitása
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

JUHÁSZ Jenő, KM Kvtárügyi oszt.
HAJDU Géza, Megyei Kvtár, Szeged
okt. 28.-nov. 6.
tanácsi irányitás, hálózatszerv.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FODOR Adrienne, ELTE Közp. Kvtár
nov. 5 –19.
könyvtörténeti kutatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

SÁRDY Péter, KM Kvtárügyi oszt.
máj. 13 –17.
folyóiratnyilv. tart. gépesitése
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
máj. 13 –22.
folyóiratnyilv. tart. gépesitése
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BIRKÁS Endre, OSzK
jul. 1 – 5.
berlini Magy. Kult. Háza kvtára
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

VERSEGHY György, KM Kvtárügyi oszt.
szept. -
állománygyarapitás

WIX Györgyné, OSzK
szept. 10 –17.
állománygyarapitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BIKICH Györgyné, OSzK
BORSOS Józsefné
szept. 19 – 28.
olvasószolg. és tájékoztatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

HAJDU Judit, Orvostud. Egyetem Kvtára, Debrecen
okt. 1.-nov. 1.
D.Staatsbibliothek, D.Bücherei
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ÓVÁRI Sándor, OSzK
nov. 25 – 28.
reprográfiai berendezések
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

KOVÁCS Dezső, ÉTK
Jun. 4 – 8.
64. Német Kvtárosnapok
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

ÓNÓDY Miklós, OSzK
nov. 13 – 16.
Nemzetk. Mikrofilm Kiállitás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NORVÉGIA

SALLAI István, KMK
ápr.16-29.
kvtári szervezet, közm. kvtárak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

OLASZORSZÁG

KOMJÁTHY Miklósné, OSzK
máj.17-jun.17.
kiadványcsere, nemzeti bibl.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

BIRKÁS Endre, OSzK
máj.20-31.
római Magy. Akadémia Kvtára
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

TOMBOR Tibor, OSzK
máj.30-jul.5.
Casagrande kutatás

ROMÁNIA

SONNEVEND Péter, KMK
dec.6-21.
tud. és közm.kvtárak, társadalomtud. tájékoztatás
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SVÁJC

ZOLNAY Vilmosné, Országgyül. Kvtár
febr.4-15.
kvtárgépesitési tanfolyam

SVÉDORSZÁG

1. Finnország-Svédország-Dánia cimszó alatt.

SZOVJETUNIÓ

FUTALA Tibor, KM Kvtárügyi oszt.
szept.9-25.
regionális centralizáció

GYIMES Ferenc, Áll. Gorkij Kvtár
PAP Imréné, Áll. Gorkij Kvtár
szept.23-29.
zenei gyüjtemények
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉRTEKEZLETEI

AIBM (zenei Kvtárak Nemzetközi Szöv.)

KECSKEMÉTI István, OSzK
MONA Ilona, Bartók Szakisk. Kvtára
KÓKAI Rezsőné, Zenemüv. Szöv.
BUDAI Tamás, Magy. Rádió Kvtára
okt.7-12., Martin - Pozsony
szoc. országok AIBM-tagjainak szimp.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

CIDSS (Nemzetk. Társadalomtud. Inf. és Dok. Bizottság)

FÖLDI Tamás, MTA Közgazd. Inf. Csoport
ápr.17-20., London
ülésszak

FID C/3 BIZOTTSÁG

ARATÓ Józsefné, MTA Szoc. Int.
BOBOR György, MSzMP Társ.tud.Int.
FÖLDI Tamás, MTA Közgazd. Inf. Csop
NAGY Lajos, MTA Állam- és Jogtud. Int.
VÁLYI Gábor, Országgyül. Kvtár
máj.6-11., Hága
29. ülésszak
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

FÖLDI Tamás, MTA Közgazd. Inf. Csop.
NAGY Lajos, MTA Állam- és Jogtud. Int.
VÁLYI Gábor, Országgyül. Kvtár
okt.14-18., Bécs
ülésszak

IFLA

VÁLYI Gábor, Országgyül. Kvtár
nov.16-23., Washington
40.közgyülés és Libr./Congress

IFLA BIBLIOGRÁFIAI SZAKBIZ.

FÜGEDI Péterné, OSzK
máj.8-11., Lipcse
szakbiz. SAC-ülés
(kézirat Kvtártud.Szakkvtár)

UNESCO

LÁZÁR Péter, OMKDK
BORSA Iván, Orsz. Levéltár
szept.23-27., Párizs
kormányközi konf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

TÖRÖK Sára, KMK
szept.30.-okt.4., Párizs
számitógépesitési szem.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

EGYÉB NEMZETKÖZI ÉRTEKEZLETEK

SEBESTYÉN Géza, OSzK
SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
KUNSZT Zoltánné, OSzK
LENGYEL Istvánné, OSzK
márc.5-6., Moszkva
KGST/NTMIR konf.

PAPP István, KMK
GERŐ Zsoltné, KMK
SONNEVEND Péter, KMK
DERESTEY Sándor, OMKDK
SZEPESVÁRY Tamás, OMKDK
ápr.4-5., Moszkva
KGST/NTMIR konf.

SEBESTYÉN Géza, OSzK
FÜGEDI Péterné, OSzK
SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
LENGYEL Istvánné, OSzK
ápr.9-12.Moszkva
KGST/NTMIR konf.

FERENCZY Endréné, OSzK
FÜGEDI Péterné, OSzK
ápr.23-27., Lipcse
szoc.országok nemzeti bibl. konf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SEBESTYÉN Géza, OSzK
ÓVÁRI Sándor, OSzK
jun.4-7., Gotha
NDK tud. kvtárak számitógép. koll.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SALLAI István, KMK
URBÁN László, KMK
jun.25-26., Neubrandenburg
szoc. országok kvtárépitési konf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

PAPP István, KMK
SALLAI István, KMK
jul.15-20., Bukarest
szoc.országok módszertani közp. 7. konf.
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SEBESTYÉN Géza, OSzK
SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
BARABÁS Katalin, OSzK
szept. 2–5., Moszkva
KGST/NTMIK konf.

HAVASI Zoltán, OSzK
FERENCZY Endréné, OSzK
szept. 2–7., Schwerin
KGST/NTMIK konf.

SZINAI Tivadarné, KMK
szept. 24–28., Moszkva
KGST/NTMIR kiállitás

SEBESTYÉN Géza, OSzK
SZŰCS Jenőné, OSzK
SZILVÁSSY Zoltánné, OSzK
LENGYEL Istvánné, OSzK
okt. 7–12. Prága
KGST/NTMIR konf.

FÜGEDI Péterné, OSzK
GAZDAG Miklósné, OSzK
BARTA Gábor, OSzK
okt. 15–18., Moszkva
KGST/NTMIK konf.

KÁROLYI Ágnes, KMK
okt.29.-nov.2., Prága
közp. kvtárak technikai felszerelése
nemzetk. kollokvium
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

SONNEVEND Péter, KMK
nov.12–16., Moszkva
KGST/NTMIR konf.

KISZELY Olivér, OSzK
ZÖLDI Péter, OSzK
nov.22.-dec.1.
konf. a szoc. országok nemzeti
kvtárai információs nyelvéről
(kézirat Kvtártud. Szakkvtár)

GERŐ Zsoltné, KMK
SZINAI Tivadarné, KMK
dec.8–11., Moszkva
KGST/NTMIR konf.

Egy francia szociológiai referáló lap periodikus forrásai és a magyarországi folyóiratbázis

FRANYÓ Kálmán - HALASI Edina - HORVÁTH Ágnes

Az elemzés célja az volt, hogy egy elismert, nemzetközi érvényü referáló kiadvány primér folyóiratbázisából kiszürjük a számottevőbb kiadványokat s ezekkel - ha megközelitő érvénnyel is - minősitsük a hazai könyvtári, illetve az azon alapuló tájékoztató szolgáltatás bázisát.

Módszerünk az volt, hogy a Bulletin Signalétique szociológiai sorozatának (BSS) egy éves anyagából (1973), amely összesen 3247 referált tételt tartalmazott, kigyüjtöttük a tizenöt vagy annál több referált közleményt nyujtó primér folyóiratokat - az összes feltárásba bevont, közel 600 folyóiratból 59 bizonyult ilyennek -, majd ezek hazai meglétét állapitottuk meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja által összeál-

litott 1972/1973. évi szociológiai folyóirat-gyarapodási jegyzék, illetve az Országos Széchényi Könyvtár 1973. évi országos gyarapodási jegyzéke segitségével, végül ugyancsak ilyen viszonyitással éltünk a FSzEK által közreadott, a külföldi szociológiai folyóiratok tartalomjegyzék-másolatait nyujtó Tájékoztató... cimü kiadvány vonatkozásában is.

A BSS egyévi anyagából az általunk kiemelt 59 folyóirat 1819 tétellel (56 százalék) részesedik. Kibocsátó országok felől nézve a folyóiratokat, szembetünő az Egyesült Államok jelentősége (21 folyóirat, 791 közleménnyel), második Franciaország (14 folyóirat, 401 referált közlemény), s további 13 országtól többnyire 1-2 folyóirat szerepel (ld. 2. Mellékletben).

Közülük a FSzEK szakterületi lelőhelyjegyzéke szerint - mely összesen 318 kiadványt ölel fel -, beérkezik valamelyik hazai könyvtárba 37 folyóirat, s az OSzK teljesebb áttekintését alapul véve ehhez további 10 tevődik hozzá. Igy tehát az 59 fontosnak itélhetőből 47 érhető el belföldön. A Tájékoztató... bázisát az 1974. évi május-juniusi és julius-szeptemberi számok alapján állapitottuk meg, a két számban összegezve 129 féle folyóirat tartalomjegyzéke szerepel. A BSS-ből kiemelt 59 folyóiratból ezek közé bekerült 24 (amely 24 a BSS-ben együttesen 989 referált közleménnyel szerepel, vagyis tendenciaszerüen ezek "erősebben" referáltak).

BULLETIN SIGNALÉTIQUE - ETHNOLOGIE - SOCIOLOGIE CIMŰ SZAKLAPBAN LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ SZOCIOLÓGIAI FOLYÓIRATOK JEGYZÉKE ÉS EZEK KÖZÜL A MAGYARORSZÁGON MEGLÉVŐ KIADVÁNYOK

1.sz.melléklet

Cime	Ország	BSS-ben referált cikkek száma	Magyarországon megtalálható
American Journal of Sociology	USA	74	x
American Sociological Review	USA	72	x
Analise Sociale	Portugália	16	
Analles (Economies, Sociétés, Civilisations)	Franciaország	46	x
Arbeit und Leistung	NSzK	27	x
Archives Européennes de Sociologie	Franciaország	20	x
Bulletin de Psychologie	Franciaország	19	x
Critica Sociologica	Olaszország	37	x
Développement et Civilisations	Franciaország	16	x
Économies et Sociétés	Svájc	50	x
Economie et Statistique	Franciaország	42	x
Espaces et Sociétés	Franciaország	18	x
Ethnies	Franciaország	28	
Fernsehen und Bildung	NSzK	21	x
Hochland (később: Neues Hochland)	NSzK	16	
Human Relations	Anglia	26	x
Information sur les Sciences Sociales (Social Science Informations)	Franciaország	54	x

Cime	Ország	BSS-ben referált cikkek száma	Magyarországon megtalálható
Japanese Sociological Review	Japán	15	x
Journal of Applied Psychology	USA	38	
Journal of Health and Social Behaviour	USA	22	x
Journal of Marriage and the Family	USA	60	x
Journal of Personality and Social Psychology	USA	82	x
Journal of Social Issues	USA	36	x
Journal of Social Psychology	USA	50	x
Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie	NSzK	59	x
New Society	Anglia	29	x
Nord e Sud	Olaszország	21	
Pacific Sociological Review	USA	23	
Population	Franciaország	26	x
Public Opinion Quarterly	USA	33	x
Publizistik	NSzK	16	x
Quaderni di Sociologia	Olaszország	28	x
Revue Française des Affaires Sociales	Franciaország	25	
Revue Française de Science Politique	Franciaország	32	x
Revue Française de Sociologie	Franciaország	31	x
Revista del Institute de Ciencias Sociales	Spanyolország	16	
Revue Internationale des Sciences Sociales	Franciaország	20	x
Revue Internationale du Travail	Svájc	19	x

Cime	Ország	BBS-ben referált cikkek száma	Magyarországon megtalálható
Revista Paraguaya de Sociologia	Paraguay	19	
Revue Roumaine des Sciences Sociales. Série Sociologie	Románia	33	x
Rural Sociology	USA	17	x
Social Compass	Belgium	24	
Social Forces	USA	29	x
Sociologicky Časopis	Csehszlovákia	27	x
Sociology of Education	USA	20	x
Sociological Focus	USA	17	
Sociologia	Olaszország	21	
Sociologija	Jugoszlávia	31	x
Sociological Quarterly	USA	32	x
Sociological Review	Anglia	19	x
Sociologia Ruralis	Belgium	24	x
Sociology and Social Research	USA	25	x
Sociologie du Travail	Franciaország	24	x
Sociometry	USA	24	x
Social Problems	USA	42	x
Sociai Science Quarterly	USA	42	x
Soziale Welt	NSzK	16	x
Szociologia	Magyarország	17	x
Trans-Action (később: Society)	USA	18	
Western Political Quarterly	USA	35	

BSS alapján az országok publikációs megoszlása

2.sz.melléklet

Ország	tétel	folyóirat
USA	791	21
Franciaország	401	14
NSzK	96	5
Olaszország	107	4
Anglia	74	3
Svájc	69	2
Belgium	48	2
Románia	33	1
Jugoszlávia	31	1
Csehszlovákia	27	1
Paraguay	19	1
Magyarország	17	1
Spanyolország	16	1
Portugália	16	1
Japán	15	1

Emlékeink őrzésének műszaki feladatai könyvtárainkban és levéltárainkban

B. KOZOCSA Ildikó

Hozzászólás RIHMER Oszkár cikkéhez. (Könyvtári Figyelő, 1975. 4.no. 386-399.p.)

Rihmer Oszkárnak "Emlékeink őrzésének müszaki feladatai könyvtárainkban és levéltárainkban" cimü irása figyelemreméltó összefoglalása az állományvédelem területén sürgetően jelentkező és megoldásra váró legfontosabb feladatoknak, problémáknak.

Igen hasznos, hogy e problémákat ezuttal mérnök szakember veti fel, ugyanis ő olyan - müszaki jellegü - szempontokat is megvilágit, amelyekre könyvtáros, levéltáros, restaurátor (ismereteinél fogva) eleve nem is gondolhat.

A cikkben felvetett témák némelyikéhez szeretnék észrevételt füzni illetve - most a restaurátor szemszögéből - vitatkozni a szerző némelyik javaslatával.

A fertőtlenitéssel kapcsolatban Rihmer az etilénoxidot választja egységes hatóanyagként. A központi - stabil vagy mobil - telepitésü kazánok üzemeltetésére (a felvetett müszaki és egyéb nehézségek ellenére is) valóban több szempontból az etilénoxid javasolható. A központi telepitésü kazánok mellett azonban feltétlenül szükség van jelentősebb intézetek restauráló mühelyei számára kisebb kapacitásu - 1-2 m^3 ürtartalmu - kazánokra is. Ezeknek alkalmasaknak kell lenniük mind penészgomba, mind rovarok elpusztitására, ha szükséges, savtalanitási eljárásokra is. Gyakran szükséges ugyanis kis mennyiségü, fertőzött (pl. ajándék, vétel, hagyaték utján a gyüjteménybe került) dokumentumot a feldolgozás előtt fertőtleniteni. Ilyen esetben nem gazdaságos és az anyag biztonsága szempontjából nem ajánlatos a központi körzetbe telepitett kazánhoz való szállitás. Mivel az etilénoxid használata a robbanásveszély és egyéb problémák miatt különleges felszerelést, szakembereket és óvórendszabályokat feltételez, a kazánok üzemeltetésére kevésbé veszélyes vegyszereket is lehet alkalmazni, egyszerüen légüres térben párologtatva azokat. Pl. formalin, széntetraklorid, paradiklórbenzol stb. E vegyszereket külföldi restauráló intézetek is sikerrel alkalmazzák. (Pl. Francoise Flieder: La conservation des documents graphiques. Recherches expérimentales, Préface du Roger Heim. Paris. Éd. Eyrolles, 1969. 288 p.)

A restaurátorképzéssel kapcsolatban van még észrevételem. Jelenleg nincs sem megfelelő tankönyv, sem tanerő, és e problémák hosszu távon is nehezen megoldhatók. Bonyolitja a feladatot, hogy a könyvrestaurátornak (az érettségin kivül) rendelkeznie kell könyvkötő szakmunkásvizsgával is, csak erre a szaktudásra épülhet a többi ismeret. Helyesen jegyzi meg a szerző, hogy "folyamatos 1-1 osztály évi 30 növendékének nehezen lenne elhelyezkedési lehetősége." Jelen körülmények között ezek fele sem tudna elhelyezkedni. Nem azért, mivel munkájukra nincs

szükség, hanem azért, mert az országban csak néhány, kislétszámu restauráló mühely müködik, amely nem képes felvenni őket. Szervezett képzésre azonban szükség van. A megoldás módjaira vonatkozóan részletes javaslatot tettem a Könyvtári Figyelő 1973. évi 3. számában. (273-283. p.) Most csak azt összefoglalva illetve némileg kiegészitve a következőket szeretném megjegyezni:

A középfoku képzést jelentősebb intézmények restauráló mühelyeiben belső tanfolyamokon lehetne megoldani, az elméleti oktatást a gyakorlattal megfelelő módon összekapcsolva. (E módszerre sok jó külföldi példa van, de nálunk is akad.) Vagy: az Iparmüvészeti Gimnázium könyvkötő-bőrdiszmüves szakát alkalmassá lehetne tenni e képzésre.

A felsőfoku képzés elképzelhető lenne a Képző- vagy Iparmüvészeti Főiskolán. (Ld. a már létező tárgyrestaurátorképző szakot.)

E javasolt közép- illetve felsőfoku képzési formákra több külföldi követhető példa emlithető: Leipzig, Bécs, München stb.

Gyorsitsuk meg a feldolgozást!

BALLÓNÉ MIKE Ágnes

Az uj szerzeménynek a beérkezéstől a raktárba való elhelyezéséig hosszu utat kell megtennie. Ezt a hosszu utat kiséreljük meg apró "fogásokkal" megröviditeni ugy, hogy az ujonnan beszerzett könyv mielőbb olvasóinkhoz jusson. Amig egy könyv feldolgozás alatt "áll", az olvasó nem tudhatja, hogy a beszerzés megtörtént. Igyekezzünk mielőbb kezébe adni az ujdonságot könyvtárunkban, s ez lehetséges is, ha az egyes munkafolyamatok átfutási idejét megröviditjük.

Az ésszerüsitő javaslat, amelyet az alábbiakban ismertetünk egy egyszerü gyakorlati "fogás", közel tiz éves multtal rendelkezik, s ugy érezzünk, néhány könyvtár megkisérelheti a módszer bevezetését, sőt, továbbfejlesztését.

Sok könyvtár használja a feldolgozásban az un. jelölő kartont, amely arra szolgál, hogy a cimleirás után a megállapitott számu katalóguslapok hányféle katalógusba kerüljenek beosztásra, Már ennek kitöltése és tárolása (nyomtattatásról ne is beszéljünk) külön munkaigényes feladat.

Tudományági, közmüvelődési könyvtárakban, legyen bármiféle katalógusrendszer, luxusnak minősithető az ilyen karton.

Felesleges még hálózati központokban is, amint ezt a továbbiakban bizonyitani fogjuk. Azt, hogy a meglévő (lehetőleg a leltározással egy munkafolyamatban biztositott) cimleirásról hány másolat készüljön egy egészen egyszerü, házilag elkészithető táblázat segitségével pillanatok alatt megállapithatjuk.

A legcélszerübb a kiszámitást végző könyvtáros számára, ha az eredeti, szakozott és ellenőrzött cimleiráson (ezt a szükséghez képest bármilyen rendszer szerint tárolva érdemes megőrizni) azonnal szines "pipákkal" jelöli meg a beosztásra kerülendő cimszavakat, ill. szakszámokat.

Nézzünk egy egyszerü példát:

ILLYÉS Gyula
Anyanyelvünk. Bp. Magvető Kiadó, (1975). 88, [3] p. 19 cm.
/Gyorsuló idő./
880.6:809.451.1

Ha a legegyszerübb esetből indulunk ki, vagyis ha a könyvtárnak két (szolgálati és olvasói) betürendes és egy (olvasói) szakkatalógusa van, az alábbi táblázattal könnyen megállapitható, hány példányban kell a katalóguslapot elkésziteni. Megszámoljuk a "pipákat". Példánknál 6 kartonra van szükség, azaz 2x2=4 a betürendes és 2 a szakkatalógusba.

Ha meggondoljuk, hogy a szabvány és a gyakorlat, nemkülönben a helyi sajátosságok szerint egy-egy cimleirásról néha 15-25 kartont is készitени kell, bizony egyszerübb a táblázat használata, mint a fejben számolás.

A "pipák" gondos kitételén mulik a pontos munka, ezután már mechanikus müvelet következik.

A táblázat egy koordináta rendszer, ahol az egyik irány a betürendet, a másik a szakjelzetet jelzi.

Alaptáblázatunk, ha csak egy betürendes és egy szakkatalógusunk van, csak 2x2 =4 kartont mutat:

	Szakszám									
Betürend	1	2	3	4	5	.	.	.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	.	.
2	3	[4]	5	6	7	8	9	10	.	.
3	4	5	6	7	8	9	10	11	.	.
4	5	6	7	8	9	10	11	12	.	.
5	6	7	8	9	10	11	12	13	.	.
.	.									
.	.									

Mivel azonban két betürendes katalógusunk van, táblázatunk felállitásakor azonnal belekalkuláljuk ezt, vagyis alábbiak szerint módositjuk:

	Szakszám							
Betürend	1	2	3	4	5	.	.	.
1	3	4	5	6	7	.	.	.
2	5	[6]	7	8	9	.	.	.
3	7	8	9	10	11	.	.	.
4	9	10	11	12	13	.	.	.
5	11	12	13	14	15	.	.	.
.	.							
.	.							

Hálózati központ esetében a beérkező anyag hovatartozása szerint is differenciálni kell aszerint, hogy a központ saját, vagy valamely tagkönyvtárának állományába tartozik-e az uj szerzemény. Figyelemmel arra, hogy a tagkönyvtárak könyvtári állományát is kell(ene?) hogy tükrözze a hálózat központi könyvtárának katalógusa, itt már kettős feladathoz kell idomitanunk a kiszámitó táblázatot.

Ez is könnyen megoldható, uj elrendezésü táblázatot kell készitenünk, szinjelzéssel vagy tipográfiai eszköz segitségével.

Eszerint, ha pl. a hálózati központnak két betürendes és egy szakkatalógusa van, a felső szám a hálózati központi anyag esetében, mig az alsó, a tagkönyvtár uj szerzeményének feldolgozásakor sokszorositásra kerülendő kartonok mennyiségét jelöli.

Alábbi példa: a hálózati központ két betürendes és egy szakkatalógussal, a tagkönyvtár egy betürendes és egy szakkatalógussal rendelkezik.

A táblázat ebben az esetben:

	Szakszám				
Betürend	1	2	3	4	5
1	3	4	5	6	7
	6	8	10	12	14
2	5	6	7	8	9
	9	11	13	15	17
3	7	8	9	10	11
	12	14	16	18	20
4	9	10	11	12	13
	15	17	19	21	23
5	11	12	13	14	15
	18	20	22	24	26

Ha tehát a fent leirt Illyés Gyula könyvét egyik tagkönyvtár vásárolta meg, 6 helyett 11 kartont kell készitenünk.

Táblázatunkat mindenkor a követelményeknek megfelelően állithatjuk össze, bármilyen különleges igény szerint kialakitott katalógustipust figyelembe vehetünk.

Ismételten szeretnénk hangsulyozni, hogy nem mechanizálásra törekszünk, de meggyőződésünk, hogy számos nehézkes és improduktiv adminisztráció helyett korszerü szolgáltatásokra van szüksége olvasóinknak, s ezt hosszabb távon kizárólag a munkaerővel, hellyel, anyaggal való, minden vonatkozásban ésszerübb, hatékonyabb gazdálkodással érhetjük csak el.

KRÓNIKA

Két új Állami-díjasunk

Tavaly örömmel üdvözöltük Arató Attilának, a debreceni Megyei Könyvtár igazgatójának magas kitüntetését: az Állami Dijat. Ez év április 4-én egyedülálló megtiszteltetés érte a magyar könyvtárügyet: két ismert személyisége kapta meg az Állami Dij II. fokozatát.

A lapokban is megjelent rövid indokolás szerint MARTONOSI Pál, a kiskunhalasi városi-járási könyvtár igazgatója a "tanyai lakosság kulturális ellátása érdekében végzett munkájáért", MÁTRAI László akadémikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának főigazgatója pedig "tudományos és tudományszervezési tevékenységéért, egész életmüvéért" részesült a magas kitüntetésben. A közmüvelő és a tudós a könyvtárügynek két jellegzetes és egymást mindenképpen kiegészitő munkása, - a kettős kitüntetés jelképesen tényleg az egész magyar könyvtárügy legmagasabb elismerését jelenti.

A szerkesztőbizottság - ha a folyóiratok hosszu átfutásából adódó késéssel is - melegen gratulál a kitüntetetteknek.

Magyar könyvtárügyi kiállítás Bulgáriában

PELEJTEI Tibor

A magyar-bolgár közös kulturális munkaterv nyomán az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja valamint a szófiai Kyrill és Method Nemzeti Könyvtár kölcsönös könyvtárügyi kiállitás megrendezését vállalta. Könyvtárügyünknek Prága után ez a második külföldi bemutatkozása. Ez a kiállitás uttörő vállalkozás. Európában Magyarország elsőként javasolta, hogy - az ipari szakmai bemutatók mintájára - a szomszédos baráti országokkal kölcsönösen ismerteti könyvtárügyének fejlődését, a legfontosabb szakmai kiadványtipusokat, a sikeres olvasószolgálati, tájékoztatási és propagandamódszereket, azzal a szándékkal, hogy a könyvtárosok tanuljanak egymástól és kölcsönösen hasznositsák a tapasztalatokat.

A magyar-bolgár vállalkozás első kiállitása az OSzK KMK közremüködésével 1975. julius 8-án nyilt meg Szófiában, s komoly eredményekkel zárult, mind a szakma

további fejlődése, mind a magyar könyvtárügy eredményeinek külföldi népszerüsitése szempontjából. Az eseménynek különös jelentőséget adott két, nem mindennapi évforduló, Az egyik: 1975 áprilisában ünnepeltük hazánk felszabadulásának 30. évfordulóját, s ennek kapcsán megemlékeztünk az eltelt 30 év könyvtári eredményeiről is. A másik: 1975. julius 10-én ünnepeltük a Bolgár Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti barátsági, együttmüködési és kölcsönös segélynyujtási szerződés aláirásának évfordulóját.

A magyar könyvtárügy eredményeit ismertető kiállitást julius 8-án délután dr. Havasi Zoltán elvtárs, az OSzK főigazgatóhelyettese nyitotta meg. Megnyitó beszédében tömören felvázolta a kiállitás célját és áttekintette a magyar könyvtárügy 30 éves fejlődésének főbb jellemzőit, majd felhivta a figyelmet a kiállitás fontosabb részleteire. Bolgár részről Vladimir Popov elvtárs, a Kyrill és Method Könyvtár igazgatóhelyettese köszöntötte a résztvevőket és méltatta a kiállitás jelentőségét és uttörő jellegét. Az ünnepélyes megnyitón a bolgár és magyar kulturális élet mintegy 200 képviselője vett részt. A televizió riportfelvételeket készitett, esti kiadásában pedig részletesen ismertette a kiállitás megnyitását. Másnap 4 országos lap közölt hosszabb-rövidebb hiradást az eseményről. Pelejtei Tibor - a megnyitás után - részletesen bemutatta a kiállitást az érdeklődőknek. Havasi Zoltán, Pelejtei Tibor és V. Popov vezetésével a Kyrill és Method Könyvtár szakmai sajtótájékoztatót rendezett a könyvtári folyóiratok, a Kulturális Minisztérium és a vezető könyvtárosok számára. A kiállitást számos könyvtáros csoport tekintette meg.

Különös érdeklődést keltett az a tábla, amely az elmult időszak könyvtárépitési és felujitási adatait tartalmazza. E táblánál sokan kértek tájékoztatást, ezért külön is el kellett mondani, hogy az eredmények alakulását - a központi pénzeszközökön tul - nagyon jelentősen befolyásolták a különféle mozgalmak is (100 falu - 100 könyvtár, Petőfi Emlékkönyvtár stb.). Azok a fotók, amelyek egy-egy könyvtár régebbi és felujitott állapotát szemléltették, nagyon jó hatást váltottak ki a nézőkből.

A könyvtárügy fejlődését, az egyes könyvtártipusok, hálózatok helyzetét és alakulását szemléltető tárlók mellett a kiállitáson helyet kaptak az irodalom és könyvtárpropaganda eszközei, a módszerek ismertetései is. A bolgár nézők számára ujdonság volt, hogy a magyar könyvtári propagandisták - központi ajánlás alapján - munkájuk során figyelembe veszik a reklámlélektan, a figyelemfelkeltési motivációk, a public relation legujabb kutatási eredményeit és alkalmazzák azokat a szóbeli- és a szemléltető propagandában. A kiállitás értékes plakátanyaga - a szövegeket bolgár nyelvre forditották - jól illusztrálta ezeket a törekvéseket.

Érthető módon azt a tárlót kisérte a legnagyobb figyelem, amely a világirodalmi olvasómozgalom anyagát szemléltette. Bemutattuk itt a magyar nyelven kiadott legszebb bolgár könyveket és az Uj könyvek bolgár anyagokra vonatkozó recenzióit. Szemléltette ez a rész azt is, hogy olvasómozgalmaink eredményesen ajánlják, olvasóink pedig szivesen olvassák a bolgár irodalom klasszikus és mai alkotásait.

A bolgár kollégáknak a magyar könyvtárügy iránti őszinte érdeklődése és baráti segitőkészsége további ösztönzést ad a magyar könyvtárosoknak mind a bolgár irodalom további népszerüsitéséhez, mind a bolgár könyvtárügy tüzetesebb megismeréséhez.

IATUL konferencia Zürichben

ZSIDAI József

Az IATUL, teljes nevén: International Association of Technological University Libraries ez év május 26-30. között tartotta 6. szakmai tanácskozását Zürichben. A 110 müszaki egyetemi könyvtárat tömöritő szervezet két évente szervez konferenciát, de kifejezőbb lenne a munkaülés szóhasználat, mert ezeket a szakmai találkozókat igen kemény munka, tárgyilagos vita, konstruktiv eszmecsere jellemzi.

A tematikát illetően követendő szokássá vált, hogy egyetlen, közérdeklődésre érett témakör kerül a munkaasztalra, és valamennyi előadás, hozzászólás, vita az adott témához kapcsolódik. Hamarjában négy olyan összejövetelre emlékszem, amelynek magyar részvevője is volt:

1967: Haifa: A fejlődő országok uj müegyetemi könyvtárainak támogatása.
1971: Loughborough: A szakirodalmi ismeretek egyetemi oktatása.
1973: Koppenhága: A számitógép könyvtári alkalmázásának tapasztalatai.
1975: Zürich: A müegyetemi könyvtár, mint információs bázis.

E rövid irásban a zürichi 6. konferencia főbb tanulságait próbálom szakmánk javára közvetiteni.

Tizennégy országból 36 résztvevő utazott Zürichbe, közülük 10 fő tartott előadást, valamennyi a fő témához csatlakoztatta mondanivalóját. Az előre megirt teljes szöveget az IATUL titkársága gyüjtötte be és sokszorositás után kellő időben eljuttatta a résztvevőkhöz. Az előadó a vallatáskor mindössze 10 percet kapott a csucspontok hegyezésére és helyenként a hangsuly elhelyezésére. A vita: kérdés és hozzászólás, válasz és ujabb kérdés két-három órán át tette próbára a dolgozat hitelét, az előadó felkészültségét. Szólani, vitatkozni csak a lényeghez tapadva lehetett, mert az elnöki pedantéria a mellékösvényeket azonnal zárta. - Ha mindezt megtoldjuk a nemhivatalos szakmai diskurzusok roppant értékével, akkor a zürichi rendezők izelitőt adtak az olyan konferencia szervezésének módszertanából, ahol a céltudatos, lényegre törő cselekvés uralta az időt. Munka volt ez a javából.

A müegyetemi könyvtár státusza

A szakmai közérzet gyarapodott, erősödött abból a megfogalmazásból, amely szerint a müegyetemi könyvtár a társadalom anyagi fejlődésének jelenlegi mechanizmusában egyre fokozódó szükségletek célpontjává minősül. A magyarázatot részben és általánosságban az a tény adja meg, hogy a gazdaságilag fejlett vagy intenziven fejlődő társadalomban a termelés minüségi követelményei a tudomány alkalmazását roppantul kiszélesitik.

Egy nagy vállalatnál a tudomány interdiszciplináris formában jelenik meg. Kétséges ezért, hogy a szakterületek széles spektrumán egy üzemi könyvtár tájékoztató apparátusa csak más nagy könyvtárakra támaszkodva nyujthatja a legkorszerübb ismereteket. A legközelebbi egyetemi könyvtár az elsőszámu támasz, kiváltképpen vidéki városokban és olyan országokban, amelyekben országos jellegü müszaki könyvtár nem müködik. Még ide tartozik az is, hogy egy üzemben mind a termelés, mind a fejlesz-

tés váratlanul produkál olyan szakkérdéseket, tudományos problémákat, amelyekre az üzemi könyvtár eleve nem lehet felkészülve.

A vállalat mint probléma

A vállalat jóétvágyu fogyasztóként jelenik meg a könyvtárnál. Rá van utalva és egyre jobban rászorul a könyvtárra. A termelés és kutatás szükséglete elemi kényszerrel, kiméletlenül odavonzza őket. A vállalat kér, követel és kap információt, könyvet, fotókópiát. Kezdetben a könyvtár el akart zárkózni, de nem tehette (a müncheni egyetemi könyvtár esetében a bajor kormány beavatkozását is elérték a vállalatok). A könyvtár ma már igy vélekedik: kössünk alkut, egyezséget, a kölcsönös előnyök alapján dolgozzunk együtt.

A korszerü, de pénzügyi gondokkal küszködő egyetemi könyvtár főleg két ponton kaphat segitséget a vállalatoktól: az inflációtól sujtott állománygyarapitáshoz kér jelentős támogatást, és pénzért mért szolgáltatásait kinálja megvételre magas áron, pl. a mágnesszalagos szaktájékoztatást. Ez utóbbi annyiban válik anyagi természetü érdekeltséggé, amennyiben az ilyen rendszerek közelitően rentábilis müködését meghatározott nagyságrendhez köti a gyakorlat.

A zürichi gondolatcsere fő vonulata ehhez a témakörhöz igazodott. A vizsgálódás során elemi erővel hatott a miskolci példa, amely a könyvtár és a három vegyipari vállalat pénzerőinek immár 5 éves egyesitéséről adott számot. Jelenthettük a kémiai és vegyipari, igen drága irodalom egypéldányos közös beszerzésének sikerét, s egyben az inflációval vivott harc sikerét is. A hollandok a Philipss céggel csatáznak: a könyvtár a miskolci példához hasonlóan hozzájárulást szorgalmaz az irodalmi árakhoz, a vállalat pedig esetenként a konkrét információkért akar fizetni. A finnek arról beszéltek, hogy a számitógépes irodalomfigyelés megrendelői között a vállalatok részesedése 70 %.

A résztvevők egy véleményen voltak abban, hogy a vállalatok pénzügyi eszközeit fel kell használni, elsősorban az állomány-költségeknél meglevő, már-már elviselhetetlen feszültségek enyhitése céljából. Fáradhatatlanul keresni, kutatni kell a célravezető módszereket, s ha másként nem megy, magas árat kell fizettetni minden egyes átengedett információért, beleértve a könyvtárközi kölcsönzés utján áramló irodalmat is.

Szaktájékoztatás és számitógép

Közelitően egyetértés alakult ki abban, hogy a kémia, fizika, elektrotechnika, elektronika, továbbá a kohászat mágneses adattárai alkalmasak a számitógépes szaktájékoztatás megvalósitására. El lehet indulni ezen az uton.

Ugyanakkor szokatlan dinamikával fogalmazódott meg az a vélemény is, hogy a tájékoztatásnak e legmodernebb módszere olyannyira költségigényes, hogy emiatt csak a vállalatok, a kutatóintézetek, más szavakkal: a magasan dotált kutatások képesek csak a költségek viselésére. Az átlag olvasó, az egyetemi hallgató, a névtelen kutató, az önmüvelés megvalósitói változatlanul a hagyományos tájékoztatást, a megszokott referensz szolgálatot keresik meg. Ezért szigoru elvi álláspont: A hagyományos tájékoztatás személyi feltételeit, a tájékoztatás szakirodalmi bázisát, forrásait erőteljesen javitani, fejleszteni kell. A tájékoztatás demokratizmusa - a belátható távlatokban - az emberi agynak és kéznek adja a primátust az okos számitógép árnyékában is.

Továbbá: a számitógépes tájékoztatás nemzetközi együttmüködés utján válhat csak életképessé: skandináv példa, előkészületben levő közöspiac-beli kisérlet, vagy KGST keretek között.

A szakirodalmi bázis fejlesztése

A küldöttek, bármely országból jöttek is, sulyos aggodalmukat fejezték ki az irodalmi bázis relativ sorvadása miatt. Kiváltképpen az angolok hangsulyozták azt, hogy az irodalmi termékek száma egyre nő, a pénzügyi források pedig egyre szükülnek, igy relative az ellátottság szinvonala rosszabbodik. Éppen emiatt a vállalatok mozgósitásán tul az összes kiaknázatlan forrás fokozott igénybe vétele szükséges, ezért a küldöttek figyelme a nemzeti és nemzetközi munkamegosztás módozataira is ráirányult és fokozottabb összefogás iránt erősödött az érdeklődés.

Elevenbe vágó, mai gondokat, szakmai törekvéseket, terveket, elgondolásokat egyeztetett, szintetizált a 6. zürichi IATUL konferencia. A mértéktartó, földönjáró, felelősségteljes munkában a két magyar küldött számára öröm és megtiszteltetés volt a részvétel, gazdagodott ismerettárunk, látószögünk optikája tovább tisztult.

KITEKINTÉS

Gépi indexelés

Karen SPARCK JONES

A Journal of Documentation rendszeresen megjelenő szemléi sorában 1974-ben jelent meg a téma egyik legjobb kutatója tollából a gépi indexelés helyzetét, utolsó öt évi fejlődését összefoglaló tanulmány, amelyet az alábbiakban ismertetünk. (Automatic indexing. Journal of Documentation, 1974. 4.no. 393-432.p. bibliogr. 105 tétel) A szemlét SÁRDY Péter tömöritette.

A TÉMA ÉS KÖRNYEZETE

A gépi indexelés kezdeteként Luhn 1958-as gépi referátumai tekinthetők. A jelenlegi helyzetet illetően a vélemények megoszlanak. A szakirodalom alapján ugy tünik, hogy a cimből kiinduló egyszerü gépi eljárásokat gyakorlati okokból elfogadták, de a bonyolultabb módszerek még nem jutottak tul a kutatási fázison.

Az indexelés az információvisszakereső rendszerek nyelvi összetevőivel foglalkozik: dokumentumok és kérdések szövegelemzése, leirása, esetleges módositása, továbbá az indexnyelv kialakitása. Elvileg mind a négy tevékenység automatizálható, a valóságban azonban rendszerint csak részben gépesitett rendszerek találhatók.

A probléma pontosabb leirásához el kell választani annak szemantikai és szintaktikai oldalát.

A visszakereső rendszer szemantikájához tartozik

1. a dokumentum/kérdés feldolgozása felől
   a) elemzés, szavak és egyszerü fogalmak meghatározása;
   b) leirás, indexkifejezések vagy deszkriptorok megadása;
   c) visszakeresés, a kifejezések közti paradigmatikus vagy osztálykapcsolatok feltárása;

2. az indexnyelv felől
   a) a szótár megalkotása, kifejezések, deszkriptorok megválasztása;
   b) a szótár szerkesztése, paradigmatikus kapcsolatok létrehozása.

A szintakszishoz tartozik

3. a dokumentum szempontjából
   a) elemzés, szintaktikai szerepek és kapcsolatok azonositása;
   b) leirás, kapcsolat-információk biztositása;
   c) visszakeresés, kifejezések közti szintagma-relációk feltárása;

4. a nyelv szempontjából
   a) a nyelv megalkotása, a kifejezések vagy deszkriptorok összekötése szintagma- vagy logikai kapcsolók megválasztása;
   b) a nyelv szervezése, szükséges modulációs szebályok megalkotása.

A fenti részek közül csupán a 4. pontban felsoroltakra nincs gépi megoldási példa.

A gépi indexelés "környezetéből" elsősorban az alábbi témakörök veendők figyelembe: visszakereső rendszerek (legjelentősebb fejlődés technikai téren); visszakeresési kisérletek (a nagyszámu kisérlet még mindig nem vezetett megfelelő elmélet kialakitásához); számitástechnika; nyelvtudomány (a közelmult legfontosabb eredménye a szöveg felszine és mélystrukturája közti elhatárolás, de még hiányzik a megfelelő transzformációs nyelvtan); faktografikus visszakeresés (egyelőre kisérleti stádiumban).

A gépi indexelés értékelése kétféleképp történhet: külsőleg (manuális eljárásokkal összevetve) vagy belsőleg (más gépi eljárásokkal összevetve). Megkülönböztethetünk makro (a rendszer egészére vonatkozó) és mikro (egy konkrét elemre vonatkozó) értékelést. Sajnos a jelenleg használt értékelési eszközök nem mindig megfelelőek, de két mérték, a visszahivás és pontosság oly széles körüen alkalmazott, hogy elméleti korlátaik ellenére sem mellőzhetők. Az értékelés kiindulópontja mindenképpen a visszakeresési teljesitmény kell legyen.

A téma tárgyalása során mindig figyelemmel kell lenni néhány releváns tényezőre, mint pl. gyüjteményi jellemzők (méret, dokumentum-tipus, nyelv, tárgy), müködési módok (többszörös szolgáltatások, költség-minimalizálás), input-szöveg megválasztása, a relevancia értelmezése, az összehasonlitás tipusa stb.

SZINTAKSZIS

A dokumentum leirásában a szintaktikai információ vagy implicit, vagy explicit. Az első esetben összevetéskor csak a jelenlévő tárgyszavak kerülnek felhasználásra, a másodikban kapcsolataik is. Az egyszerü koordinált indexelés olyannak tekintendő, mint amely nem hordoz szintaktikai információkat, s a kérdés az, hogy mennyi ilyen információra van szükség, s ezek biztositathatók-e gépi uton.

A kétféle szintaktikai elemzésnek megfelelően az input szövege elemzésének vagy szó-láncok kialakitása a célja, vagy a szöveg kapcsolat-szerkezetének kifejtése. A valóságban természetesen e két szélső eset közt számos átmeneti fázis van, amelyek a szerkezeti elemzés fokában térnek el egymástól.

A részleges szintaktikai elemzés legalsóbb foka a különféle elemek kiválogatásához használt speciális jelek és jelsorok (pl. irásjelek, prepoziciók, kötőszók stb.) alkalmazása. Ez esetben a meghatározásra kerülő szó-láncok szintaktikai jellemzésére nem kerül sor, s a gépi eljárás egyes esetekben csak előkésziti a manuális indexelést.

Középső szintnek tekinthető az az eljárás, amelynek során a mondat részleges vagy teljes elemzése megtörténik, de a strukturális leirás foka alacsony. Az e tipusban

eddig lefolytatott kisérleteknél különféle hiányosságok észlelhetők (a lehetőségek hiányos kihasználása, az alkalmazott eszközök ad hoc jellege, stb.).

Teljesnek tekinthető elemzésre eddig csak a Smart rendszer korai változatában volt példa. Az ott alkalmazott eljárás azonban igen költségesnek, s ehhez képest meglehetősen eredménytelennek bizonyult.

Történt néhány kisérlet a statisztikai szintaxis területén is, azonban a kiinduló feltevések eddig gyengének bizonyultak érdemleges eredmények eléréséhez.

Az elemzési eljárások néhány általános jellemzőjét érdemes megemliteni: információ az input szövegből; a leirás során való alkalmazhatóság hiánya; hatékonysági elemzések bizonytalansága.

Az input szöveg szintaktikai elemzésével szemben a dokumentum leirásának szintaxisában az explicit megoldásra nincs kisérlet. Az első lépés során kiválasztott kifejezéseket, szóláncokat rendszerint nem-automatikus módszerekkel kezelik.

A szintaktikai funkciók kifejezésére egyetlen lényeges kisérlet történt: a Syntol 1. Ennek leirása szintagmákból áll (általános relációkkal összekapcsolt kifejezés-párok). Az eljárást manuális indexeléssel összevetve 97 % helyes eredményt találtak, ezzel szemben azonban az index-kifejezések 20 %-a izolált deszkriptor, s a szintagmák 80 %-át az igen gyenge "asszociativ" kapcsolat tartja össze.

Az indexnyelv szintaktikáját illetően számos elméleti kutatás folyt és folyik, gyakorlatilag azonban nem került sor az automatizálás lehetőségeinek vizsgálatára, még kevésbé kisérleti alkalmazására.

Hasonló megállapitás érvényes a keresési szintaxisra is, ami az automatikusan előállitott összetett deszkriptorok keresési felhasználását illeti. Explicit szintaktikai információ esetén ez a keresés során módositható, de az ehhez szükséges rendszeres szabályokat láthatóan nem nagyon tanulmányozták még. A Syntol korai szakaszában próbálkoztak a szintagmán belüli kapcsolatok modulálásával, az ujabb változatok azonban ezt nem tartalmazzák.

Természetes, hogy amennyiben a dokumentum leirásában szerepelnek szintaktikai információk, hasonlóakat kell biztositani a kérdések feldolgozásában is. Az automatizálásra itt is kevés példa akad, de a manuálisan kialakitott Boole-kapcsolatok szintén szintaktikai jellegüeknek tekinthetők.

A szintaktikai információ visszakeresési értéke erősen vitatott. A világosabb kép kedvéért bizonyos megkülönböztetésekre van szükség. pl. a szintaktikai kritérium (szintaktikus információ alkalmazása szemantikailag fontos indexelési elemek kiválasztására) és a szemantikai információ közt. Az első esetben a kérdés, hogy az igy kiválasztott elemek jobbak-e, mint a másként, pl. statisztikailag kiválogatottak. A kérdés eldöntésére sajnos még nincsenek megfelelő tapasztalatok. A második esetben a kérdés, az, hogy a szintaktikai információ hasznos-e, szükség van-e explicit információra, s hogy a probléma automatizálható-e. Manuális példák arra mutatnak, hogy általában egyik tipusu információ sem részesithető előnyben. Az automatizálásra ill. annak hatékonyságára vonatkozóan még számos kisérletnek kell megelőznie a megnyugtatónak itélhető választ.

Az információvisszakeresésben az automatizált szemantika legnagyobb előrelépése eddig a tartalmi leirás statisztikai megközelitése volt. Ez lehet oka annak is, hogy a szemantikai elemzés és leirás más lehetséges technikái csaknem teljesen hiányoznak.

Az input szemantikájának célja a tartalmat hordozó szavak meghatározása. Az elemzés null-szintjét a teljes szöveg vagy referátum tárolása jelenti.

A szintaktikai módszereket nem alkalmazó szó-válogatás vagy szótáron, vagy statisztikai módszereken alapul. Az ilyen értelmü elemzések során elsősorban negativ szótárakat alkalmaznak. A statisztikai módszerek alkalmazásának előfeltétele a megfelelően hosszu szöveg. Az alapfeltételt Luhn fogalmazta meg, eszerint a szógyakoriság durván arányos a szó szemantikai fontosságával. A probléma rendszerint a gyakoriság meghatározása és a megfelelő küszöb megválasztása. Az előbbi a nehezebb, hiszen a szövegben előfordulnak szinonimák is, és a szó előfordulási gyakorisága önmagában néha semmit sem mond. Emiatt kisérleteznek különféle kiegészitő eszközökkel, elsősorban a relativ gyakoriság alkalmazásával. Az utóbbi időben e téma viszonylag kevéssé haladt előre, elsősorban a fellépő igen magas költségek miatt. Tulajdonképpen csak egy, a megszokottól eltérő kisérlet folyt le, Cagan vezetésével, amelyben a szavak páronkénti előfordulási gyakorisága adta az elemzés alapját.

A dokumentum-leirás szintaktikájánál a legfontosabb probléma a szövegből származó kifejezések felhasználása. A két legjellemzőbb lehetőség: a derivativ indexelés, amely a nyert kifejezéseket változatlanul használja, ill. a kijelöléses indexelés, ahol a szövegből származó kifejezéseket szükség esetén szótárból történő kijelöléssel helyettesitik. A gépi indexelés alapvetően mindig derivativ, de a leirás során lehetséges megfelelő szótár alkalmazása.

A kulcsszó normalizálásának jelentősége általánosan elismert. A szóvégi ragok, képzők stb. automatikus levágásának lehetőségét a nyelvészek már vizsgálták. Optimális eredmények csak megfelelő szótárak használatával látszanak elérhetőnek, ez azonban rendkivül költséges volna. Bizonyos hiba-arány még igy sem kerülhető el, ez azonban nem hat ki lényegesen a visszakeresés hatékonyságára.

Egy indexnyelvből kétféleképpen adhatók meg indexkifejezések a dokumentumhoz: különböző input-szavakat azok osztálya nevével helyettesitve ill. egyes szavakat szóhalmazokkal helyettesitve. Az első esetben a deszkriptorok a visszahivást, a másodikban a pontosságot erősitik. Bizonyos indexelési rendszerek a két eljárásnak csak egyikét teszik alkalmazhatóvá, de vannak gépi eredetü nyelvek, amelyekkel mindkét lehetőség fennáll.

A fenti eljárások megválasztását és hatékonyságát döntően befolyásolja a dokumentum-jellemzés teljessége. Ez a probléma éppen az automatikus indexelésnél jelentős, bizonyos tapasztalatok ugyanis arra mutatnak, hogy a teljes referátum-szöveg tárolása "tulzott teljességhez" vezethet, amelyet a kérdés megfelelő kezelésével kompenzálni kell.

A kifejezések sulyozása a manuális indexelésben rendszerint intuitiv alapon történik, a kérdés feldolgozásánál. Az automatizálás lehetősége itt is statisztikai alapu. A sulyozás értékével kapcsolatban több kisérlet is volt, amelyek arra mutatnak, hogy hatékony sulyozáshoz meglehetősen komplikált, a gyüjtemény egészén alapuló eljárások szükségesek. A tapasztalatok mindenesetre azt jelzik, hogy a sulyozás az egyik, jellegzetesen automatizálandó eljárás az indexelésen belül.

Az indexnyelvnek a visszakeresésben elfoglalt helye ma még nem világos. A pontosság kedvéért meg kell különböztetni az index szótárat a különféle viszony- vagy

osztály-szerkezettől, amely a nyelvhez tartozik. Az utóbbi időben a legnagyobb vitát a nyelvbe beépülő ellenőrzés foka váltotta ki. Az automatizálás szempontjából a legfontosabb kérdések: kell-e szigoru ellenőrzés és ha igen, biztositható-e gépi uton. Az eddigi tapasztalatok arra mutatnak, hogy egy szigoruan ellenőrzött nyelv gondosan megválasztott szótárral és kidolgozott viszony-szerkezettel nem fizetődik ki. A lényegi kérdés tehát az ellenőrzöttség foka.

A kulcsszavak osztályozásán alapuló rendszereknél a szótár-ellenőrzés két szinten lehetséges: a kulcsszavak kiválogatásánál vagy az osztálydeszkriptorok alkalmazásánál. Ez utóbbi azonban a nyelvi strukturához tartozik.

Nyilvánvaló, hogy a szótár-ellenőrzés statisztikai jellegü. Olyan szótár kell, amely a tulzottan gyakori vagy tulzottan ritka szavak használatát korlátozza. A legnagyobb idevágó kisérlet, Dennis-é ad hoc küszöbökkel operált, s visszakeresési eredményei gyengék voltak. További problémát jelent változó gyüjtemény esetén az index-szótár időnkénti felujitása. Az eddigi kisérletek alapján leszürhető, hogy elsősorban a közepes gyakoriságu és viszonylag kevés együttes előfordulást mutató szavak érdekesek.

Az előbbitől eltérő stratégia az index-szótár sulyozással történő ellenőrzése. E sulyok ugyanis a gyüjtemény változása során könnyebben módosithatók. Ez az eljárás nem zárja szükségképpen a gyakori kifejezéseket (mivel a kérdések igen gyakran tartalmaznak ilyeneket) és igy javitja a visszahivást. A ritka kifejezések értéke még nem világos.

Az indexnyelven belüli osztályozás manuálisan a kifejezések tartalmán alapul. A gépi megoldás ehelyett csak a kifejezés "viselkedésén", a szövegen belüli eloszlásán alapulhat. A gépi indexelésnek az osztályozás talán legnehezebb pontja, annál is inkább, mert még a manuális módszerek sem mindenütt problémamentesek. Az eddigi kisérletek arra mutatnak, hogy lényegében elegendő a kifejezések közti direkt, "elsőrendü" kapcsolatok figyelembe vétele. A szükséges asszociációs mértékeket igen sokan tanulmányozták, és arra jutottak, hogy viszonylag egyszerü mérőszámok megfelelnek. Problémát okoznak viszont a nem-szignifikáns asszociációk, amelyeket ritka és gyakori kifejezések közt igen gyakran észleltek.

Az osztály-meghatározás igen fontos kérdésében már lényegesen kevesebb alkalmazható eredmény született. Ennek egyik oka, hogy a nem-hierarchikus osztályozás elméleti megalapozása hiányzik.

Az automatikus osztályozásra vonatkozó érdemi kisérletek csak 1965 után kezdődtek. Az erősen leegyszerüsitett, asszociációs jegyzékeken alapuló eljárások nem vezettek megnyugtató eredményekre s egymásnak is ellentmondanak.

A teljes osztályozásra csupán három kisérlet zajlott le, általában gyenge, de legalábbis a gazdaságosságot megkérdőjelező eredményekkel. Egy müködő rendszer alkalmaz automatikus osztályozást, de erősen leszükitett körben. Történt néhány kezdeményezés automatikus osztályozás alkalmazására tezaurusz-szerkesztés során, ezek eredménye azonban még nem értékelhető.

A visszakeresés során a legfontosabb szemantikai eszközök a csonkolás és a sulyozás. A csonkolást számos müködő rendszer haszonnal alkalmazza. A sulyozás hasznossága nem ennyire egyértelmü.

INDIREKT INDEXELÉS

Az eddig tárgyalt direkt (a dokumentum nyelvén alapuló) indexelés mellett ujabban egyre nagyobb figyelemmel fordulnak a kutatók az indirekt indexelés felé, amelynek két legjellemzőbb formája a hivatkozások indexelési alkalmazása ill. a direkt dokumentum-osztályozás, a clusterképzés alkalmazása.

A hivatkozások visszakeresési alkalmazására viszonylag kevés kisérletet végeztek, mégis kellőképp megalapozottnak tünik. Alkalmazták a hivatkozásokat cluster-képzésre is. Ennek ellenére az eddigi eredmények nem látszanak sem bizonyitani, sem cáfolni automatikus visszakeresésben a hivatkozások előnyét más módszerekkel szemben.

A dokumentum-clusterek képzését elsősorban a gépi keresési idő csökkentése indokolja, alkalmazása tehát csak nagy file esetén indokolt. Az eredményességet két szempont befolyásolja: elegendően közel állnak-e a dokumentum-clusterek a relevancia-clusterekhez ill. a clusterek mérete nem befolyásolja-e hátrányosan a visszahivást vagy a pontosságot. A tapasztalat ugyanis az, hogy a tul nagy cluster rontja a pontosságot, a tul kicsi a visszahivást. A hasonló dokumentumokból kialakitott clusterek a gazdaságossági előny mellett javithatják a rendszer teljesitményét is.

Az eddig elvégzett cluster-képzési kisérletek két, bizonyos mértékig eltérő technikát alkalmaznak. Az egyik egy szinten választja szét a dokumentumokat, a mások többszintü hierarchiát alkalmaz. Az első esetben a hasonló dokumentumok egy mag körül tömörülnek és a mag leirása reprezentálja a clustert. A cluster meghatározása az eljárás többszöri iterációját igényli. A több-szintü cluster-képzésnél a hasonlóság fokának megfelelően a dokumentumok egyre bővebb csoportokat alkotnak. Mindkét eljárásra számos kisérletet folytattak le, eredményeik azonban még nem adnak világos képet az eljárás jellemzőiről.

GÉPESÍTETT RENDSZEREK

Eddig az automatikus indexelésről, mint önálló fejezetről volt szó. Ez a tevékenység azonban megfelelő gépesitett rendszerek részeként kell müködjék.

A müködő gépi rendszerek gépesitettségük fokával és indexelési rendszerük bonyolultságával jellemezhetők. E rendszerek teljes áttekintésére ezuttal nem kerülhet sor, inkább bizonyos tipikus megközelitést emlithetünk meg. A legalacsonyabb foku gépesitésnek a gépi file-ban történő keresés tekinthető, ahol az indexelés és a kérdések feldolgozása manuálisan történik (INSPEC, Medlars stb.). Szempontunkból ezek a rendszerek érdektelenek.

Teljes, az elemzésre, leirásra és nyelv-előállitásra kitérő automatizált rendszer általában igen egyszerü indexelést alkalmaz. Rendszerint a cimből, egyes szavakból vagy szó-sorozatokból keresnek vissza. A cim - elsősorban gazdasági okokból - igen népszerü. A teljes dokumentum-szöveg alkalmazása igen ritka.

Ugy tünik, az egyetlen, teljesen automatizált müködő rendszer, amely bonyolult indexelést alkalmaz, Hillman Leadermart rendszere. Ez vegyes adatbázisu on-line rendszer.

Az előbbi, standard rendszerek mellett müködik számos, a használó közremüködésére is épitő nem-standard rendszer is. Közülük elsősorban az interaktiv on-line

visszakeresés vált népszerüvé, szinte divatossá. A használói részvétel foka ezekben igen változó: néhol nincs is szó valódi részvételről, másutt a kérdés ujra-fogalmazására van lehetőség vagy csak a relevancia-visszacsatolás történik interaktiv módon.

Az automatikus indexelés szempontjából az interaktiv keresés elsősorban azért érdekes, mert a használó beavatkozási lehetősége esetleg enyhiti a dokumentum indexelésével szemben támasztott követelményeket, illetve a keresési visszacsatolás helyes irányban módosithatja a dokumentum leirását. Az eddigi tapasztalatok azonban nem látszanak elegendőnek ahhoz, hogy az interaktiv keresésnek a gépi indexelésre kifejtett hatását véglegesen meghatározottnak tekinthessük.

A másik terület, ahol a használók közremüködése jelentőséggel bir, a nyomtatott index, s az itt szerzett tapasztalatok egy része felhasználhatónak látszik az automatikus indexelés továbbfejlesztésében is.

ÉRTÉKELÉSI KÍSÉRLETEK

Az egyes részeredmények értékelésére eddig tett kisérletek mellett szólni kell néhány szót az automatikus indexelés, mint egész értékeléséről is. Kényelmi szempontból célszerü ezeket a rendszereket két csoportra osztani: egyszerü és összetett indexelési rendszerekre. Az elsőre példa a cim használata vagy a csonkolás, a másodikra az input szöveg elemzése, a tezaurusz deszkriptorok alkalmazása, a tartalmi viszony-jelölők vagy az osztályozott struktura a visszakeresésben.

Salton már 1970-ben igazolta, hogy az egyszerübb gépi eljárások versenyképesek a bonyolult manuális eljárásokkal. A teljes, belső és külső értékelés eredménye tulajdonképpen páronkénti összehasonlitások sorozataként fejezhető ki, amelyeket külön-külön is igazolni kellene. Egy ilyen sorozat:

összetett kézi indexelés	jobb mint	egyszerü kézi indexelés
összetett gépi indexelés	jobb mint	egyszerü gépi indexelés
egyszerü gépi indexelés	jobb mint	egyszerü kézi indexelés
összetett gépi indexelés	jobb mint	összetett kézi indexelés
egyszerü gépi indexelés	jobb mint	összetett kézi indexelés
összetett gépi indexelés	jobb mint	egyszerü kézi indexelés

Az eddigi, igen nagy számu, de egymással sokszor összehasonlithatatlan értékelési kisérlet alapján a következő megállapitások látszanak leszürhetőnek:

- az összetett kézi indexelés lényegesen jobb eredményeket biztosit, mint az egyszerü kézi indexelés;
- az összetett gépi indexelés általában nem biztosit sem jobb, sem rosszabb eredményeket, mint az egyszerü gépi indexelés (ez utóbbihoz azonban két kiegészitő megállapitás járul: a referátumból kiinduló egyszerü gépi indexelés lényegesen jobb, mint a cimre szoritkozó egyszerü gépi indexelés, ill. a gyüjteményi gyakoriságon alapuló sulyozás hozzájárul a visszakeresés javitásához);

- az egyszerü gépi és egyszerü kézi indexelés összehasonlitását célzó kisérletek csak azt bizonyitották, hogy a kulcsszavak alkalmazása eredményesebb, mint akár a cimek, akár a referátumok felhasználása;

- az egyszerü gépi ill. az összetett kézi indexelés összevetéséből az összetett kézi indexelés látszik hatékonyabbnak (bár sok esetben a teljesitmény igen hasonló);

- az összetett gépi indexelés hatékonysága lényegében megegyezik az egyszerü kézi indexeléssel;

- az összetett kézi indexelés lényegesen jobb, mint az összetett gépi indexelés.

KÖVETKEZTETÉSEK

Bár az éppen most összefoglalt eredmények igen eltérő vizsgálatokból származnak, s igy egyes részletekben a későbbi kisérletek azokat módosithatják, az automatikus indexelés jelenlegi helyzetéről mégis adnak egy átfogó képet.

A vonatkozó kutatásokra elsősorban azok alacsony száma jellemző. Ennek megfelelően müködő rendszereken hatásuk szinte észrevehetetlen.

A kutatások és kisérletek kevés véglegesnek tekinthető eredményének egyike, hogy bizonyos egyszerü módszerek, pl. kulcsszavak használata vagy statisztikai alapu sulyozás, igen jól használhatók. Ennek megfelelően a következő müködő gépi rendszer látszik elképzelhetőnek: Inputként cim+referátum, elemzés negativ szótárral, irreleváns szavak törlése; leirás során gyakorisági sulyozás; az index nyelvben szóvégződések automatikus levágása; keresésben gyüjteményi gyakorisági sulyozás, output rendezése normalizált összehasonlitó függvénnyel. Ez a felvázolt lehetőség nem tulságosan izgalmas és véglegesnek semmiképp sem tekinthető. Elsősorban és mindenekelőtt további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy a téma pontos képét és lehetőségeit lássuk.

A könyvtár- és tájékoztatástudományi tömörített kifejezések indexnyelve

Alan GILCHRIST - Kathleen GASTER

kieg. E. Michael KEEN, Jeremy A. DIGGER

Az "A compressed term index language for library and information science" c. kiadványt (London, Aslib, 1973. 123 p.) HORVÁTH Magda ismertette.

Ez az indexelő és visszakereső rendszer két kutatási program egyesitéséből jött létre, először csupán kisérleti célokra, majd az igényekre való tekintettel közre is adták. Mindkét program 1968-ban indult, az egyik az ASLIB Kutatási Osztályán, a másik a wales-i Könyvtárosképző Főiskolán (Aberystwyth). 1970-ben 63 kérdésre kisérleti visszakeresést végeztek a 289 kifejezésből álló (ebből 200 az alapkulcsszó) indexnyelvvel, melynek szókészlete 800 dokumentum indexeléséből állt össze. Először dokumentumonként átlag 10,7 kifejezést adtak meg 8549 irányitás ("posting")^{x}, utóbb dokumentumonként átlag 6,9 kifejezést 5493 irányitás^{x} felhasználásával. Az indexnyelv specifikus lehetőségei alacsonyabbak az átlagosnál. Kifejezésenként 4,5 kereszthivatkozással rendelkezik.

A kulcsszórendszer célja, hogy viszonylag kevés átfogó kulcsszóval egyszerü és könnyen használható eszköz legyen; ezért nem nyujt lehetőséget erősen specifikus tárgyakat jelölő kifejezések kiválasztására.

1. A szótár

A szótár nem épül osztályozási elvekre. A kulcsszavak megközelitő cimkéi az általuk jelölt tárgycsoportoknak. Pl. a TERMS [Kifejezések] kulcsszó ilyen "indexkifejezéseket" fed (s ezek nem szerepelnek az alapkulcsszók között): "Indexkifejezések", "Szavak", "Fogalmak", "Kategóriák". Némely kulcsszó generikusnak tünik a másikhoz képest, pl. a REPROGRAPHY [Reprográfia] a COPYING(ELECTROSTATIC) [Másolás(elektrosztatikus)] és a COPYING(PHOTOGRAPHIC) [Másolás(fotografikus)] kulcsszavakhoz képest. De a kulcsszórendszer nem tünteti fel (csak igen ritkán: a földrajzi, a szakterületi és a nyelveket jelölő alapkulcsszók mellett) az ilyen hierarchikus kapcsolatokat: a tágabb kifejezéseket (BT-ket -broader term) és a szükebb kifejezéseket (NT-ket - narrower term). Magyarázó megjegyzés igazit el, mikor kell a "másolás" és a "reprográfia" kulcsszót használni. Pl. "A szerzői jogvédelem és a könyvtári másoló szolgáltatások" tárgy esetében a "reprográfiát" kell használni, mert a speciális másolási eljárásokról nem történik emlités. Viszont a "különböző másoló eljárások gazdaságossága" tárgynál, ahol konkréten az elektrosztatikus és a fotografikus másolásról esik szó, evvel a két specifikusabb kulcsszóval indexelünk, semmi esetre sem a "Reprográfiá"-val.

A tárgyak specifikusabb feltárása a kifejezések kapcsolásával történik. Az eljárás jele a TC röviditás (term coordination) módszere pedig az, hogy a kapcsolt kifeje-

zések közé aláhuzott és kerül. Pl. a referenszkönyvek indexelése: BOOKS [könyvek] and DATA [adatok].

2. A kulcsszó-index

Fény-lyukkártyákon foglal helyet. Minden lyukkártya cimkéje egy kulcsszó. Négy csoportban betürendben állnak. 1. Alapkulcsszók, 2. Földrajzi kulcsszók, 3. Azonositók, 4. Szakterületek.

3-4. A keresés: a segédeszközök és a stratégia

A keresést a következő segédeszközök támogatják:

a) Kulcsszó-mutató (keyword lead-in). Ez elvezeti a keresőt a természetes nyelvi, nem használt (szinonim) kifejezésektől a kulcsszavakhoz. Betürendbe rendezettek és kisbetükkel vannak irva (számuk 2 461, közöttük maguk az alapkulcsszavak is szerepelnek). Utánuk egy (vagy több) kulcsszó vagy kapcsolt kifejezés áll, nagybetükkel kiirva. A "lásd" vagy "használd" szó igy elmarad. Pl. Periodicals periodikumok - JOURNALS folyóiratok. A természetes nyelvi kifejezések tágabb értelmüek, mint az egyes kulcsszavak vagy kapcsolt kifejezések, igy tehát több kulcsszó vagy TC állhat utánuk.

b) A Kulcsszótáblázatok (négy csoportban): 1. alapkulcsszavak = tárgyi vagy formai kulcsszavak PUBLIC LIBRARIES [Közmüvelődési könyvtárak], BIBLIOGRAPHY (FORM) [Bibliográfia(forma)]. 2. Földrajzi kulcsszavak = helynevek, pl. ENGLAND [Anglia]. 3. Azonositók = tulajdonnevek, rendszerek, pl. MEDLARS(IDENTIFIER). 4. Szakterületek = a dokumentumok és az adatok tartalma, személyek vagy szervezetek szakterülete, pl. MEDICAL SCIENCES (SUBJECT FIELD) [Orvostudomány(szakterület)]. A kulcsszót magyarázó jegyzet, definició, hatályának megjelölése követheti zárójelben, majd a rokon kifejezések (RT-k = related terms) és a kifejezéskapcsolatok (Tc-k). Ez utóbbiaknak maguknak is lehet magyarázó jegyzetük vagy RT-jük. A tágabb és a szükebb, tehát a hierarchikus összefüggést jelentő kifejezések csak elvétve fordulnak elő, amint erről már szó esett.

c) A Kulcsszótáblázatok vázlata: mind a négy csoportba tartozó kulcsszó betürendes felsorolása a magyarázatok és kapcsolatjelölők nélkül.

d) A Tárgyi kategóriák jegyzéke a szótár anyaga, 14 tág tárgyi kategóriába bontva. Ez a keresésnél a tézauruszok hierarchikus táblázatát helyettesiti. A 14 kategória: 1. Forma, 2. általánosságok, 3. személyek és foglalkozási ágak (és kapcsolatos kérdések/tevékenységek), 4. szervezés, kutatás és fejlesztés, 5. felszerelés (és kapcsolatos kérdések/tevékenységek). 6. dokumentumok és a rögzitett információ más formái (és kapcsolatos tevékenységek/berendezések), 7. épület és butorzat (és kapcsolatos kérdések/tevékenységek), 8. tájékoztató szolgáltatások (és kapcsolatos kérdések/tevékenységek/berendezések), 9. egyéb könyvtári szolgáltatások (és kapcsolatos kérdések), 10. könyvtárak, tájékoztató egységek és más testületek (és kapcsolatos kérdések), 11. földrajzi nevek, 12. azonositók, 13. szakterületek, 14. nyelvek, nyelvtudomány és nemzetiség.

A keresési segédeszközökben a következő röviditések találhatók: RT (rokon kifejezés), TC (kapcsolt kifejezés, itt a kapcsolt kifejezéseket és köti össze). Ritkán a BT (tágabb kifejezés) és az NT (szükebb kifejezés). A kulcsszavak verzállal, a mellőzendő kifejezések és a magyarázó megjegyzések kisbetükkel vannak irva.

4. A keresési stratégia

A keresőkérdés tárgyát elemi tartalmakra kell bontani. Valamennyi tartalomnak megfelelő kulcsszót megkeressük a Kulcsszómutatóban, majd minden kiválasztott kulcsszót visszakeresünk a Kulcsszótáblázatban. Ez biztositja a tájékozódást, hogy a kulcsszó tartalmazza-e azt a jelentést, amelyre kiválasztottuk; figyelembe vettük-e a kulcsszó használatának szabályait; hogy nincs-e más megfelelőbb kulcsszó vagy TC.

A legtöbb keresés több kulcsszónál való keresést igényel. Minden ilyen esetben a kereső, miután megtartotta vagy kiegészitette kezdeti kifejezés-választékát, eldönti, milyen kulcsszókapcsolatok reprezentálják kérdésének tárgyát. Bármelyik kulcsszó kombinálható bármelyik másikkal mindaddig, amig kapcsolatuk "érdemes" tárgyat jelöl.

A kezdeti keresés megváltoztatható és további keresések folytathatók:

- az egyik kulcsszót egy másikkal helyettesitjük
- a kulcsszavak kombinációjából egyes kifejezések elhagyhatók (azaz kevesebb kulcsszót kapcsolunk, igy növeljük a megtalált releváns dokumentumok számát)
- a két előző eljárás keverésével.

Az első eljárásnál a kulcsszavakat helyettesitő más kulcsszavak kiválasztása történhetik

a) predeterminált helyettesitőkkel, a tág kulcsszavaknál alkalmazott "irányitásokkal". A rendszer megkiméli a keresőt bizonyos helyettesitő kulcsszavak keresésétől. Pl. az EDUCATION(GENERIC) [Képzés(generikusan)] tartalmazza a LIBRARY SCHOOLS [Könyvtárosképző intézmények] és a COURSES [Tanfolyamok] kulcsszavakról való irányitót, tehát ha valaki az első kulcsszót megtalálja, visszakeresheti vele mindhárom kulcsszóval indexelt valamennyi dokumentumot. A "részleges irányitás" is használatos. Pl. a STORAGE(COMPUTERS) [Tárolás(komputerek)] irányitást tartalmaz a PAPER TAPE-ről [Lyukszalag] és a PUNCHED CARDS-ról [Lyukkártya] és hasonló kifejezésekről, ha a dokumentum lyukszalagról, lyukkártyákról stb. mint számitógépi tároló eszközökről szól.

A Kulcsszótáblázat rendszavainál megtalálható annak a ténynek a rögzitése, hogy a kulcsszóról vagy a kulcsszóra történik az odairányitás.

b) A kereső által kiválasztott helyettesitő kulcsszavak származhatnak a kereső személyes ismereteiből és

c) a keresési segédeszközökből. Ezek jelölik, melyik másik kulcsszóhoz kapcsolódhat a kulcsszó.

Hangsulyosan figyelembeveendő, hogy a kulcsszavak sokértelmü "cimkéi" az általuk fedett fogalmaknak. Nem ajánlatos a kezdő kereső kifejezésnél vagy helyettesitő kifejezésnél keresni, amig a Kulcsszótáblázatban nem tanulmányoztuk a kulcsszót (az összes magyarázatokkal és összefüggéseivel egyetemben) s amig igy meg nem győződtünk arról, hogy a kulcsszó valóban releváns a keresett tárggyal kapcsolatban.

A Kulcsszómutató már maga is sugallhat helyettesitő keresőkifejezéseket. Pl. Abstracts - ABSTRACTS & INDEXES. A Kulcsszótáblázat a maga rokon is kapcsolt kifejezéseivel - választékot kinál a konkrét kereséshez. Mivel bizonyos rokon kifejezések csak bizonyos esetekben alkalmazhatók, az RT-k helyettesitő kifejezésekként való használata különös gondosságot igényel.

Ha a felsorolt RT-k egyike sem látszik megfelelőnek, vagy ha a Kulcsszómutató sem nyujt semmiféle támpontot, a keresőnek módjában áll átnézni a Kulcsszótáblázatok vázlatának valamelyik csoportját vagy a Tárgyi kategóriák jegyzékének megfelelő tartalmi csoportját.

A kiadvány valamennyi ismertetett keresési segédeszközt teljes egészében tartalmazza. A főtáblázat, az alapkulcsszavak táblázata, figyelemre méltóan ábrázolja, hogyan lehet 200 egyszerü kulcsszóval, mint épitőkockákkal, bármilyen összetett tartalmat árnyaltan feltárni.

Példaként álljon itt egy kulcsszó a Kulcsszótáblázatból:

INDEXING [Indexelés] (A tárgyi indexelés valamennyi módszere, ahol a kiválasztott indexkifejezések ellenőrzött szótárból származnak, ennek a feladatnak a kivitelezői - az indexelők.

Az indexek fizikai előállitása számára használjuk a következő kapcsolatot:

COMPILATION és (bármelyik fajta index elnevezésére szolgáló kifejezés.)

RT Az INDEXING [Indexelés] folyamatának következő produktumai:

CLASSIFIED CATALOGUES [Szakkatalógusok]

CONCEPT COORDINATION [Fogalmi koordinálás]

PERMUTATION INDEXES [Permutált indexek]

SUBJECT INDEXES [Tárgyszóindexek]

TERMS [Kifejezések]

A következő folyamatok:

CATALOGUING [Katalogizálás]

COMPILATION [Szerkesztés]

DERIVATIVE INDEXING [Derivált, gépi indexelés]

BOOK INDEXES and COMPILATION [Könyvek mutatói és szerkesztés]

Ellenőrzött indexnyelvek:

CLASSIFICATION(THEORY) [Osztályozás(elmélet)]

BLISS SUBJECT CLASSIFICATION [Bliss-féle osztályozás]

DEWEY DECIMAL [Tizedes Osztályozás]

FACETED CLASSIFICATION SCHEMES [Vetületes oszt. rendszerek]

LIBRARY OF CONGRESS CLASSIFICATION [L.C.oszt.rendszere]

UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION [ETO]

CLASSIFICATION SCHEMES [Osztályozási rendszerek]

WORD LISTS [Szójegyzékek] [ez a tézauruszok kulcsszava ld. a Kulcsszómutatót]

TC COOPERATION and INDEXING [Együttmüködés és indexelés]

(Előzetes/együttmüködéses tárgyszavazás, a kifejezés megadása ellenőrzött szótárból származik.)

RT AUTHORS [Szerzők]

x Az utalásnak olyan formája, amikor a tágabb kulcsszó alatt a ráutalt szükebb kulcsszavakkal indexelt dokumentumok is megtalálhatók. Ld. 4/a. A valamiről valamire történő irányitás alá eső kulcsszavak RT-i is egymásnak.

Elektronikus adatfeldolgozás a főiskolai könyvtárakban

Karl Heinrich BELL - Peter PROHL

A szerzők Elektronische Datenverarbeitung in Hochschulbibliotheken - Folgen für die Bauplanung c. cikkét (Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1974. 11.no. 665-679.p.) FARKAS László tömöritette.

Az NDK főiskolai könyvtárai az elektronikus adatfeldolgozás bevezetésével a tudományos kutatók, a főiskolai hallgatók és ezeken tulmenően a könyvtár valamennyi egyéni vagy kollektiv használójának jobb kiszolgálását kivánják elérni. Az elektronikus adatfeldolgozás segitségével ezeknek a könyvtáraknak a következő feladatokat kell megvalósitaniuk:

- a könyvtár teljesitőképességének növelése, a meglévő szolgáltatások javitásával és uj szolgáltatások bevezetésével,
- az igazgatási és tervezési munka tökéletesitése, és végül
- a könyvtárhasználók munkafeltételeinek és kutatási lehetőségeinek jobbá tétele.

Az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése a főiskolai könyvtárakban ma már olyan mérvü, hogy az lehetőséget ad valamilyen formában minden alapvető könyvtári munkafolyamat automatizálására, illetve a munkálatok során számitógép felhasználására. Ez pedig azt jelenti, hogy az elektronikus adatfeldolgozás alkalmazását már a könyvtárépületek tervezésénél tekintetbe kell venni. Ezeknek az épitészeti következményeknek, illetve követelményeknek a felvázolását kisérlik meg cikkükben a szerzők.

AZ ELEKTRONIKUS ADATFELDOLGOZÁS ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Az elektronikus adatfeldolgozási tervek kétféle módon, offline vagy on-line üzemben valósithatók meg. Az off-line üzemben a kivánt adatátvitel az adatrögzitő gépek és a számitógép között adathordozók - a legtöbbször lyukszalagok - átszállitása utján történik; az on-line üzem esetében pedig az adatrögzitő készülék és a számitógép közvetlenül egybe vannak kapcsolva. Az előbbinek előnye, hogy az automatizálást olyan intézmények számára is lehetővé teszi - más intézmény tulajdonában lévő számitógép időszakos bérbevétele utján - amelyek önállóan nem tudnák egy számitógép teljes kapacitását kihasználni, s ezért nem is vállalkozhatnak annak beszerzésére. Hátránya viszont az off-line üzemnek az az időkülönbség, ami az adatrögzités és a kiértékelés között mutatkozik, s ami pl. a kölcsönzés automatikus nyilvántartása esetében 1-2 napot is jelenthet.

On-line üzem esetében viszont a könyvtár számára biztositani kell egy megfelelő számitógép használatát az egész nyilvántartási idő alatt. A legjobb megoldás persze az, ha a könyvtár saját számitógéppel rendelkezik; az elektronikus adatfeldolgozás bevezetésének jelenlegi helyzetéből azonban arra kell következtetni, hogy az NDK főiskolai könyvtáraiban a közeljövőben még az off-line üzem alkalmazása lesz a gyakoribb eset.

Az elektronikus adatfeldolgozás főbb alkalmazási területei a főiskolai könyvtárakban ezidő szerint a következők:

- bibliográfiai és tudományos információk tervezése,
- a kölcsönzési nyilvántartások automatizálása,
- számitógép igénybevételével történő gyarapitás és
- az integrált komplex adatfeldolgozási rendszerek bevezetése.

Automatizált kölcsönzési nyilvántartás

Ennek tervét a Drezdai Müszaki Egyetem Könyvtárában készitették el és a kidolgozott eljárást ott már kb. két éve rendszeresen és jó eredménnyel alkalmazzák is. Tervbe vették ennek az eljárásnak minden olyan tudományos könyvtárban való bevezetését, ahol a kölcsönzés mennyiségi adatai elérik az előre megállapitott mutatószámokat.

Katalóguskészités és tudományos tájékoztatás számitógép felhasználásával

Katalógusoknak számitógép segitségével történő előállitásához az NDK-ban még csak kevés tudományos nagykönyvtár fogott hozzá. Ha figyelmen kivül hagyjuk a kötetkatalógusoknak az "Einsatz des R 300 für die Information und Dokumentation" elnevezésü tipusterv felhasználásával történő előállitását, akkor az automatizált katalóguskiadás tulajdonképpen a Német Nemzeti Bibliográfia előállitásának a lipcsei Deutsche Bücherei-ben kidolgozott tervére és a folyóiratok központi katalógusának a berlini Deutsche Staatsbibliothek által számitógép felhasználásával történő kiadására korlátozódik.

Figyelemre méltó azonban ebben a vonatkozásban az automatizált kölcsönzési nyilvántartásnak az a tervezett továbbfejlesztése, melynek során egy dokumentumnyilvántartási rendezett adatgyüjteménynek (file) számitógépen belüli felépitése van tervbe véve. Ez az adatgyüjtemény kategóriák szerint rendezve nyilvántartaná a könyvtárban lévő valamennyi dokumentumot. Az olvasókra vonatkozó adatoknak, a dokumentumnyilvántartás adatainak és a kölcsönzési adatoknak gépi összekapcsolása minőségileg is uj adatokat produkálhat a könyvtár használatára és a könyvtári munka hatékonyságára vonatkozóan.

Ezidő szerint az információvisszakereső rendszerek szolgáltatásait a használók általában a számitógép sokszorositott lenyomatai formájában kapják kézhez. Ilyen off-line üzemü szolgáltatás megvalósitásához elégséges a könyvtárban 2-3 adatrögzitő készülék felállitása. Az on-line üzemre való áttérés esetén azonban, ami a könyvtár számára egy állandó, közvetlen használatának lehetőségét feltételezi, ennél lényegesen több terminált (végberendezést) kell a könyvtárban elhelyezni, különösen akkor, ha ezeket a készülékeket a könyvtár használói közvetlenül maguk is kezelhetik.

Gyarapitási munka számitógép segitségével

A valóban széleskörü gyarapitási munka szinte kinálkozik az automatizálásra. Ennek a megvalósitása azonban a főiskolai könyvtárakban helyszükséglet szempontjából nem jelent különösebb problémát. A szükséges adatok rögzitéséhez, a gyarapodás mértékétől függően, elégséges két vagy több adatrögzitő készülék, illetve - on-line üzemben - ugyanennyi végberendezés.

Integrált (komplex) adatfeldolgozás

Ennek lényege a különböző célu és szempontu gépi feldolgozásokhoz szükséges minden adatnak csupán egy izben történő felvétele, és az egyszer felvett adatoknak valamennyi elektronikus adatfeldolgozási terv céljára való felhasználása. Igen nehéz dolog felbecsülni, hogy ez az eljárás uj könyvtárépületek tervezésénél milyen tényleges megtakaritást jelenthet. Az mindenesetre kétségtelen, hogy ha a könyvtár valamennyi dokumentumának cimadatai, gépi adatfeldolgozásra alkalmas formában már fel vannak véve, az előbbiekben emlitett különböző szolgáltatások lényegileg ujabb adatbegyüjtések - s az ezzel járó helyigénybevétel, személyi és dologi kiadások - nélkül megvalósithatók.

A SZÜKSÉGLETEK FELMÉRÉSE

Állomány

Az automatizált kölcsönzési nyilvántartás igen pontos és differenciált adatokat szolgáltat a könyvtár vezetőségének a könyvtár használatára vonatkozóan. Ezekből az adatokból megállapitható az is, hogy a könyvtár mennyi és milyen jellegü igényt nem tudott kielégiteni. Mindebből igen pontos következtetéseket lehet levonni a használók szükségleteire vonatkozóan, s igy az állomány optimális kialakitására megbizható alapok állnak rendelkezésre. Az egyes dokumentumok vagy különféle állományrészek használatának gyakoriságát mutató adatok megkönnyitik a könyvtár szabadpolcos állományának összeállitását, ebből pedig következtetni lehet a szabadpolcos állomány, illetve a zárt raktárak helyszükségletére.

Az olvasóhelyek száma

A főiskolai könyvtárakban ez elsőrenden a hallgatók számától függ. Az egyes munkafolyamatok automatizálásából az olvasóhely szükségletre semmiféle közvetlen következtetést nem lehet levonni.

Személyzet

Szabályként lehet megállapitani, hogy a könyvtári munkafolyamatok automatizálásával a könyvtári személyzetben megtakaritás egyáltalán nem, vagy csak igen kis mér-

tékben érhető el. Ez a megállapitás azonban, ilyen megfogalmazásban nem teljes mértékben érvényes a katalogizálásra és az egyéb feldolgozó tevékenységekre, különösen a kumulációk szerkesztésére, mert ezek a munkafolyamatok - manuális munkavégzés esetén - igen sok munkaerőt vesznek igénybe. Az itt felszabaduló munkahelyek azonban, melyeknek száma a könyvtár nagyságától és a teljesitménytől függ, legnagyobbrészt szükségesek lesznek a gépi feldolgozásra alkalmas cimadatok felvételéhez.

Az olvasószolgálati személyzet létszáma a kölcsönző állomáson csak kis mértékben csökkenthető. Az ott dolgozó munkaerőket mindenesetre gyakran igénybe kell venni, illetve fel kell váltani az automatizált kölcsönzési nyilvántartáshoz szükséges adatrögzitő gépek kezelése céljából.

A raktári személyzet és a szabadpolcos állományt gondozó személyzet tekintetében az automatizálás semmilyen változást nem jelent. De nem jelent személyzeti megtakaritást az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése a gyarapitási munkában sem.

A MEGVÁLTOZOTT MUNKAFOLYAMATOK HELYIGÉNYE

Az automatizált kölcsönzési nyilvántartás

Ennek bevezetése nem okoz lényeges változást a helyszükségletben. A könyvkártyák helyét két-három adatrögzitő készülék foglalja el. A kiadandó és a visszarosolandó könyvek állványai mellett ugyancsak biztositani kell az adatrögzitő készülékek helyét. Ez készülékenként 4-5 m^2.

Nagy szabadpolcos kölcsönzési állománnyal rendelkező könyvtárak esetében a könyvkiadás elválasztható a nyilvántartó állomástól. Ilyenkor a nyilvántartó állomást zsilipszerüen kell kialakitani, ami elhatárolja egymástól a befelé és a kifelé irányuló forgalmat. A bemenő oldalon lévő készülékek a könyv-visszaadás, határidő meghosszabbitás stb., a kimenő oldalon lévők pedig a könyvkiadás, előrendelés stb. nyilvántartását végzik.

On-line esetében a katalógus térben több végberendezést kell elhelyezni; ezeknek segitségével tájékozódhatik a könyvigénylő a kivánt könyv bentlétéről, vagy a visszaérkezés idejéről stb.

Az automatizált katalóguskészités

Az elektronikus adatfeldolgozás segitségével történő katalogizálásnál a cédula katalógust off-line üzemben a kötetkatalógus helyettesiti. Ez ugyan a cédulakatalógus helyének csak harmad vagy negyed részét foglalja el, mivel azonban a kötetkatalógust sok példányban kell felállitani, helymegtakaritás végül is nem mutatkozik.

On-line üzemben a cimadatok a számitógépbe vannak betáplálva, a cédulakatalógus helyén pedig végberendezéseket kell felállitani, az olvasók közvetlen használatára. Emlitésre méltó helymegtakaritás tehát ez esetben sem várható.

Tudományos tájékoztatás

Csak kevés főiskolai könyvtárnak lesz módjában saját számitógépén automatizált információvisszakereső rendszer kiépitése, ami azután belekapcsolódik az országos központi információ szolgálatba. Off-line üzem esetében az automatizált tájékoztatás, a tájékoztató részleg szokásos személyi és helyszükségletén felül, további épitészeti következményekkel nem jár. On-line üzem esetében azonban a tájékoztató könyvtárosok számára legalább két végberendezést kell beállitani, illetve a közvetlen használók részére megfelelő számu adatkiiró (lekérdező) készülék elhelyezéséről kell gondoskodni.

Ügyvitel

A könyvkártyák előállitására, ami előfeltétele az automatizált kölcsönzési nyilvántartás sima lebonyolitásának, a gyarapitási részlegben legalább egy munkahelyet kell létesiteni, egy adatrögzitő készülékkel. Erre mintegy 12-15 m^2 hasznos területet kell számitani.

Ha az integrált adatfeldolgozásnál bizonyos központi bibliográfiai szolgáltatások (pl. a Német Nemzeti Bibliográfia stb.) gépi adatfeldolgozásra alkalmas cimanyaga is igénybevehető, ez lényeges személyi és helymegtakaritást jelenthet. Ennek mértékére nézve azonban konkrét számadatok még nem állnak rendelkezésre; ez nyilvánvalóan az igénybevehető központi szolgáltatások mértékétől függ.

Mindenképpen ajánlatos a gyarapitási és a feldolgozási részleget egymás szomszédságában, vagy esetleg egyetlenegy nagy büro-helyiségben elhelyezni.

Vezetés és általános igazgatás

Meg kell állapitani, hogy az elektronikus adatfeldolgozás bevezetésétől a könyvtári igazgatás és adminisztráció személyi vagy helyszükségletében sem várható megtakaritás. A hasznos területben esetleg mégis adódó helymegtakaritások oly csekélyek, hogy emlitésre is alig érdemesek.

Az elektronikus adatfeldolgozó részleg

Off-line üzemben nincs szükség külön elektronikus adatfeldolgozó részleg szervezésére; csupán egy felelős könyvtári dolgozót kell kijelölni, aki irányitja az elektronikus adatfeldolgozás felhasználásával történő könyvtári munkát és fenntartja az összeköttetést a számitógép-központtal.

On-line üzem esetében azonban gondoskodni kell a könyvtár saját számitógépének megfelelő elhelyezéséről. Ehhez, az eddigi tapasztalatok szerint, egy kb. 200-250 m^2 területü helyiség szükséges; itt tárolhatók a mágnes-szalagok és egyéb adathordozók is. A klimaberendezés számára külön 60 m^2 terület szükséges, ha arról egyébként még nem történt gondoskodás.

A számitógép müködtetéséhez - amibe a karbantartás nem értendő bele - öt vagy hat, teljes munkaidőben (2000 óra) foglalkoztatott dolgozó szükséges. Ezek számára - munkahely és szociális helyiségek - még további 50-60 m^2 alapterületet kell tekintetbe venni.

ÉPITÉS-HYGIÉNIAI KÖVETELMÉNYEK

Légkondicionálás

A számitógép helyiségében és minden olyan helyiségben, ahol periférikus egységek vannak elhelyezve, a következő klima viszonyokat kell biztositani:

- hőmérséklet: 24°C ± 2 °C (maximálisan 2 órai időtartamra ± 4°C eltérés megengedhető)
- relativ nedvesség: 50-60 %
- a légmozgás sebessége: kevesebb, mint 0,3 m/s
- a levegő portartalma: kevesebb, mint 0,5 mg/m^3

Zaj-ártalom, rázkódás

A munkahelyeken a zajszintnek még az adatrögzitő készülékek müködése folytán sem szabad a 85 dB-t meghaladnia. Azoknak a helyiségeknek a falait és mennyezetét, ahol számitógép vagy annak perifériái vannak elhelyezve, hangtompitó burkolattal kell ellátni; a padló kialakitása is olyan legyen, hogy az tompitsa a lépések zaját, és ne vigye át a födémre a készülékek rezgéseit. Az elektronikus adatfeldolgozó berendezést rázkódásmentes helyiségben kell felállitani.

Világitás

A számitógép és a periférikus egységek helyiségeibe a munkahelyekre irányitott általános világitást kell tervezni. Az általános megvilágitás erőssége 400 és 1000 Lux között legyen.

ÉPITÉSTECHNIKAI KÖVETELMÉNYEK

A géptermek födémének teherbiró képessége - hacsak a gyártó vállalat nem ir elő más értéket - legalább 500 km/m^2 legyen. A gépteremben és az odavezető utakon az ajtókat ugy kell méretezni és elrendezni, hogy a gépek akadálytalan szállitása lehetséges legyen.

A számitógép helyiségében és lehetőleg az adatrögzitő készülékek valamint a végberendezések felállitási helyein is kopásálló padló és falburkolatokról kell gondoskodni. A géptermek padlózatának legyen annyi elektromos vezetőképessége, amennyi az elektromos feltöltődések levezetéséhez szükséges.

A gépterembe és az adathordozók tároló helyiségébe un. vizes berendezéseket (vizvezeték, viz vagy gőz elvezető, lefolyó csövek stb.) nem szabad beépiteni.

Gondoskodni kell a klimatizált gépteremnek más klima viszonyu helyiségektől való elszigeteléséről, légzsilipek felszerelésével.

A légcsatornák és a kábelvezetékek elhelyezésére célszerü a gépteremben és adathordozók tároló helyiségeiben egy 300 mm vastagságu "kettős" padlózat beépitése. Az

olvasószolgálati helyiségekben és a különböző munkahelyeken felállitott végberendezésekhez vezető kábeleket a padló alatt, megfelelő átmérőjü csövekben lehet elvezetni.

Áramellátás

Az áramellátás megtervezésénél külön vezetékekről kell gondoskodni az elektronikus adatfeldolgozó berendezés, a klima berendezés, a világitás, a biztonsági berendezések és a szükségvilágitás számára.

Tüzvédelmi berendezések

Ebben a tekintetben a szerzők általában utalnak az NDK-ban érvényes rendelkezésekre. Néhány követelményt azonban külön is megemlitenek.

Az elektronikus adatfeldolgozás helyiségeit tüzbiztos falakkal és födémekkel kell elhatárolni az egyéb rendeltetésü helyiségektől, és tüzbiztosan kell kialakitani az elektronikus adatfeldolgozás helyiségeinek bejáratait is. A födémet olyan tartószerkezetekre kell ráhelyezni, ami nem gyulékony; a rögzitő elemeknek 600 °C hőt is ki kell birniuk. Ha a födémre "kettős" padlózat épül, ennek támasztékai sem lehetnek gyulékony anyagból. A kettős padlózat légkamrájába az elektromos szerelések elhelyezhetők ugyan, de az ilyen padlózatot ugy kell megkonstruálni, hogy tüzveszély esetén könnyen lebontható legyen.

TÁVOLABBI KILÁTÁSOK

A könyvtárhasználók szempontjából kétségtelenül nagy jelentősége lesz a jövőben az információk on-line rendszerü feldolgozásának és a közvetlenül történő gépi visszakeresés bevezetésének. A bibliográfiai és a tömör tartalmi tájékoztatáson tulmenően igen nagy előnyt fog jelenteni a feldolgozott forrásanyag rendkivül széleskörü felhasználásának lehetősége. Kiemelkedő jelentősége lehet ebben az összefüggésben az audio-vizuális eszközök felhasználásának, különösen, ha azok egy automatizált információ-visszakereső rendszerrel vannak összekapcsolva. Ezek a meggondolások és az olyan elképzelések, melyek szerint egy főiskolai könyvtár feladata nemcsak az irodalom gyüjtése és közvetitése, hanem az is, hogy mint a főiskola kulturális centruma a használóknak kedvező munkafeltételeket nyujtson, nyilvánvalóan szükségessé teszik a megfelelő helyiségek megtervezését is.

Ha el akarjuk érni azt a célt, hogy a könyvtárépület a legszélesebbkörü flexibilitás követelményeinek is megfeleljen, mérlegelni kell a könyvtár minden részlegében a "kettős" padlózat alkalmazását, természetesen a pinceraktárak kivételével. Különösen ajánlatos ez akkor, ha a könyvtár használóinak tudományos munkájához kis-számitógépek (mini-computerek) felállitása van tervbe véve, vagy ha az audio-vizuális technika meghatározott formáinak alkalmazásával kell számolni.

A kettős padlózatok beépitésének helyszükséglete nem nagy. Kellő időben történő megtervezésük viszont nagy mértékben elősegitheti a főiskolai könyvtárak feladatainak maradéktalan teljesitését.

Az Aberystwyth-i jelentés

HORVÁTH Tibor

Az E. Michael KEEN és Jeremy A. DIGGER által összeállitott Report of an information science index languages test c. kiadvány alapján (Department of Information Retrieval Studies, College of Librarianship Wales, Aberystwyth. Aberystwyth, 1972. 3 Part) készült szemle.

A Könyvtári Figyelő 1968. évi 5. számában (351-369. p.) ismertette a cranfieldi kisérleteket és összegezte annak eredményeit. Mint ismeretes, Cranfieldben harmincháromosztályozási nyelvet, rendszert vetettek össze, konkluzióit, adatait azóta világszerte hivatkozzák. Az osztályozó rendszerek egybevetése, az értékelés mutatóinak kidolgozása ugyszólván külön tudományos diszciplinát eredményezett az informatikán belül. Bár az értékelés szempont-rendszere eléggé kidolgozott, szinte valamennyi e témában publikáló szerző utal arra, hogy a tájékoztatástudomány, ezen belül az információkereső nyelvekkel foglalkozó tág témakör is inkább "puha" tudomány, szemben az egzaktságot vindikáló "kemény" tudományokkal. A konkluziók ezért mindig az adott feltételek keretei között érvényesek, nagyobb általánositásra csak fenntartásokkal lehet vállalkozni.

Ezeknek a fenntartásoknak elismerése mellett a Wales-i egyetem Könyvtártudományi Fakultás munkaközössége, E.M. KEEN és J.A. DIGGER vezetésével öt információkereső nyelvet, osztályozó rendszert hasonlitott össze. A KDSZ már referálta M. Keen összefoglaló cikkét, (1973/985.) a teljes kutatási jelentés azonban most áll rendelkezésünkre.

Az öt osztályozási nyelv a következő.

1. Tömöritett kifejezések osztályozó nyelve, posztkoordinációval. (Compressed Term language), tulajdonképpen tezauruszon nyugvó osztályozó nyelvet jelent.
2. Ellenőrzetlen osztályozó nyelv, magyarul talán a "szabad deszkriptorok" kifejezés a legmegfelelőbb. Posztkoordinált, egytagu, természetes nyelvü, kulcsszavas osztályozást jelent.
3. Hierarchikusan strukturált nyelv posztkoordinációval.
4. Hierarchikusan strukturált prekoordinált osztályozó nyelv.
5. J. Farradane un. relacionális, hierarchikus, prekoordinált osztályozó rendszere (Relational language). Ferradane kilenc un. operátort használ az osztályozó kifejezések közti kapcsolatok és hivatkozások jelölésére.

A dokumentumbázis nagysága 800 informatikai tárgyu mü, vagy annak referátuma volt, kivéve a relacionális osztályozást, ahol az osztályozott dokumentumok száma 241 volt. Az osztályozás egyrészt a teljes szöveg, másrészt a referátumok alapján ment végbe.

A vizsgálat feltételei közé tartozott, hogy az osztályozási nyelveket különböző részletességben alkalmazták és különbséget tettek a kifejezések specifikussági foka között is. Az osztályozás részletessége "(exhaustivity" - az osztályozás kimeritő volta)

azt mutatja, hogy a dokumentumot hány témakörre lehetett bontani az osztályozás során. (Egy terminológiai megjegyzés kívánkozik ide. Az informatikai szakszótár magyar változatának építésekor a "teljesség" müszót, amely az exhaustivity legjobb megfelelője, az angol "recall" - visszahivás magyar ekvivalensének foglaltuk le, ugyanis a recall mutató a visszakeresett releváns dokumentumok arányát mutatja az összes relevánshoz képest, tehát azt mutatja, hogy a releváns dokumentumok mennyire teljesen kerültek elő a visszakeresés során. Az osztályozás részletessége, az "exhaustivity" pedig annak mérőszáma, hogy az osztályozás során kimeritően irták-e le a témákat, azaz egy, kettő, ... stb. témára bontották-e. Nem azonos a részletesség az un. feltártsággal (angolban density vagy depth of indexing) amely azt mutatja, hány osztályozási kifejezés jut átlagosan egy-egy dokumentumra.)

Az Averystwyth-i kisérletekben az osztályozás részletességében (exhaustivity, tehát témákra bontásban) közepes (2 témára bontást) és magas (három témára bontást) vezettek be. A specifikusságnak három fokozatát különböztették meg: hierarchikus indexelést (1. fokozat) specifikus indexelés (2. fokozat) és redundáns indexelést (3. fokozat). Nyilvánvaló, hogy a hierarchikus indexelés a legkevésbé specifikus, ehhez képest dolgozik a többi rendszer bontottabb kifejezésekkel. Ezeknek a szempontoknak figyelembevételével az alábbi változatokat (ld. 1.sz. táblázat) állitották elő. Az egybevetés nem ugy ment végbe, hogy minden szempontból valamennyi osztályozási rendszert minősitettek, hanem csak azokat a nyelveket, amelyek az adott szempontból egybevethetők voltak, tehát amelyek éppen az egybevetés szempontjából különböztek egymástól. (1. sz. táblázat).

Végeredményben nyolc szempontu összehasonlitást végzett a kisérlet, mindegyikben egy-egy kérdéskört igyekeztek tisztázni. A nyolc összehasonlitás a következő. (Megadjuk azokat az indexelő nyelveket is, amelyekkel a konkrét egybevetést végezték.)

1. A kapcsolatok és specifikusság vizsgálata posztkordinált indexnyelvek esetében	Tömöritett kif. nyelve, Ellenőrizetlen, és Hierarch. posztk. 2.
2. Indexelés specifikussága	Ellenőrizetlen 1. és Ellenőrizetlen 2.
3. Indexelés teljessége	Tömöritett 1. és Tömöritett 2.
4. Koordináció módszere	Hierarch. posztk. 1. és Hierarch. prekoord.
5. Posztkoordinált indexelés a specifikusság és teljesség figyelembevételével	Tömöritett kif. 1. és 2. Ellenőrizetlen 1. és 2. Hierarch. posztk. 2.
6. Pontosság és felosztás kapcsolata	Hierarch. posztk. 1. és Hierarch. prekoord.
7. Relációoperátorok és pontosság	Hierarch. prekoord. és Relacionális prekoord.
8. Eredeti szöveg jelenléte	Hierarch. posztk. 1. és Hierarch. posztk. 1. szöveggel

1.sz. táblázat

		Posztkoordinált		Prekoordinált		
		Tömöritett kifejezés	Ellenőrzetlen	Hierarchikus posztkoord.	Hierarchikus prekoord.	Relacionális
Részletesség	Specifikusság	A	B	C	D	E
2	(1)			C1 (800) A/T	D1 (800) A/T	E1 (241) A/T
2	(2)	A1 (800) A/A	B1 (800) A/A	C2 (800) A/A		
2	(3)		B2 (800) A/A			
3	(2)	A2 (800) A/A				

A táblázat számai az egyes osztályozási nyelvek mellett a variánst jelentik és az első ábráról olvashatók le.

Az osztályozási kifejezések közti kapcsolatok mérésére a kapcsolatok számának és az indexelő kifejezések számának hányadosát használták. A "kapcsolatok" különböző utalásokban öltenek testet, mint a "lásd", "lásd még" utalók é.i.t. Ezek a kapcsolatok egyaránt lehetnek keresztutalások vagy különböző hierarchiaszintre való utalások, pl. az alá-, vagy fölérendeltség kifejezői.

A magyar szakirodalomban is ismeretes, - sőt, tananyagként is ismert - hogy a visszakereső rendszerek vizsgálatának legalapvetőbb mutatói a visszakeresés teljessége (recall) és pontossága. A teljességi mutató törtszámmal (vagy százalékban) azt fejezi ki, hogy a releváns dokumentumok hányada került elő. A pontosság azt mutatja, hogy a visszakeresett dokumentumok hányada releváns. A két mutató részletes kifejezésére itt nem térhetünk ki, remélve, hogy az olvasó előtt ismert fogalmakról van szó. Nem árt azonban összegezni az aberystwyth-i jelentés alapján - ők Vickeryre hivatkoznak ebben a témában -, hogy az osztályozási rendszerek különböző "fogásai" melyik mutatót befolyásolják. A 2. sz. táblázat ezt foglalja össze. Értelmezéséhez annyit lehet hozzáfüzni, hogy a "felosztás" ebben az esetben az osztályozási kifejezések csoportbasorolását jelenti. Ezért szerepel pl. a hierarchikus osztályozások prekoordinált változatánál. A kapcsolatjelölők pedig az összetett kifejezések hibás kapcsolatait vannak hivatva kiküszöbölni. (Pl. ha két tárgyszó: MÁGNES SZALAG és SZALAG KÁRTYA téves kapcsolással kiadja a MÁGNES KÁRTYA tárgyszót is.) A többi felsorolt elemzés, vagy müfogás a táblázat alapján megérthető. (2.sz. táblázat.)

Nincs mód arra, hogy a vizsgálat megszervezésének részleteit az olvasó elé tárjuk. Inkább érdekesek az eredmények. Mindjárt meg kell mondani, hogy az eredmények nem annyira az általánositható tapasztalatokban, mint inkább a részletekben vannak. A részletekre jelen helyen viszont kevésbé lehet kitérni. Amit azonban az eddig elmondottakból érthetővé lehet tenni, azt a lehetőségekhez képest kiemeljük.

Az összegezés legáltalánosabb fokon végülis két fő konkluzióval zárult.

Az első az, hogy a vizsgált nyelvek nem mutattak szignifikáns különbségeket a visszakeresés hatékonyságában és hathatósságában, valójában nagy különbségek nem voltak észlelhetők.

A másik - már szembetünőbb konkluzió - az volt, hogy az ellenőrizetlen kifejezésekkel végzett (szabad deszkriptoros) osztályozás mindazt nyujtani tudta, amit a tömöritett osztályozási nyelv, tehát a kontrollált, tezauruszon nyugvó osztályozás. Az ellenőrizetlen osztályozás sohasem volt olyan rossz, mint a legrosszabb kontrollált, sem pedig olyan jó, mint a legjobb kontrollált, de egyetlen esetben sem voltak a különbségek szignifikánsak.

Részletesebben az alábbi konkluziók adódnak.

Specifikusság tekintetében az ellenőrzetlen nyelv és a hierarchikus nem nyujt eltérő pontosságot.

Magas teljességi követelmény mellett a koordinációs szintek redukálása illetve a kapcsolatok kiépitése nem eredményezte a többi nyelvtől való markáns eltérést.

A nyelvek specifikussági foka nincsen tisztán kapcsolatban a magas teljességi követelménnyel (recall), a magas specifikusság nem ad rosszabb teljességet, mint az alacsony.

Az osztályozási témákra való bontás a visszakeresésnél teljességében előnyöket jelent.

Az osztályozási témákra való bontás nem jelent különösebb előnyt vagy hátrányt a pontosságban.

2.sz. táblázat

		Tömöritett kifejezések	Ellenőrzetlen	Hierarchikus		Relacionális
				Posztkoordinált	Prekoordinált	
Teljesség (recall) Szemantikai Morfológiai	Különböző irásmód	B	B	B	B	B
	Röviditések	B	B	B	B	B
	Egyessz.-többessz.	B	B	B	B	B
	Egyéb szóformák	B/l	L	b/L	b/L	L
	Ellentét	B		L	L	L
	Szinonima	B		B	B	B
	Generikus reláció	B		L	L	L
	Egyéb	B/l		L	L	L
Pontosság	Homonima	P		P	P	P
	Koordináció	P	P	P	P	P
	Felosztás				P	P
	Kapcsolatjelölő	p		p	p	P
	Relációk	p		p	p	P

Kulcs:

	Teljesség (recall)		Pontosság
	Beépitett	Kapcsolat	
	B	L	P
	b	l	p

Redundáns (ellenőrzetlen) osztályozás esetében a feltártság fokozása nem növeli a visszakeresés teljességét. Ugyanigy nem rontja és nem növeli a pontosságot, magas pontossági követelmények mellett.

Az alábbi táblázatok a felmérésnek mintegy összegezését adják. A 3. táblázat meglehetősen zsufolt és bonyolult. Értelmezéséhez a függőleges oszlopok közül a "Wilcoxon" feliratu szorul magyarázatra. A Wilcoxon próba a matematikai statisztikában két valószinüségi változó rangsorolásán nyugszik. A két változó egy rangsorba kerül, ebben lehet vizsgálni az egyik előfordulását. A vizsgálat a Wilcoxon próbát a nemreleváns dokumentumok vizsgálatánál alkalmazta. Az eredményt százalékban adja meg és az alacsony százalékértékek azt jelentik, hogy nincs szignifikáns eltérés a két valószinüségi változó között, jelen esetben a nemreleváns dokumentumok között.

E két táblázat eredményezte a fenti következtetéseket.

Ha az egész aberystwith-i kisérletet értékelni kellene, akkor azonnal szembetünő, hogy egész sor negativ megállapitást tartalmaz. Körülbelül oda jutottak el, hogy mi nem befolyásolja a visszakeresés alapvető mutatóit, ti., a teljességi és pontossági mutatókat. A szerzők maguk irják, hogy nem derült ki világosan, melyik tényező játsza pl. a meghatározó szerepet a teljességben. Ha az eredmény ilyen, akkor érdemes még egyszer magának a vizsgálatnak módszereit felülvizsgálni. Kérdés ugyanis, hogy a fenti következtetésen csak a vizsgálati feltételek között érvényesek, vagy a valóságot tükrözik, illetve hogy milyen mértékben tükrözik. Érdemes talán a szerzők által emlitett egy példát citálni. A dokumentumok osztályozása ugy ment végbe, hogy az osztályozó személy először hierarchikusan osztályozta a dokumentumot, aztán határozta meg a dokumentumhoz tartozó szabad deszkriptorokat. Kiderült, hogy a szabad tárgyszavak-ra természetesen az osztályozónak azok a kifejezések jutottak eszébe, amelyekkel már dolgozott az előző osztályozási rendszerben. Ilyen körülmények között nehéz a két nyelv közti különbségeket megtalálni. A példa nem jellemzi a vizsgálatot, mert a hasonló eseteket kiszürték s éppen az indexelő személyek magatartását is vizsgálni akarták, de mindenestre utal arra, hogy a konkluziókba nagymértékben belejátszottak az alkalmazott vizsgálati feltételek is.

Az Aberystwith-i kisérlet ennek ellenére gazdagitotta ismereteinket arról az igen nehéz kérdéskörről, hogy az osztályozási rendszer és az osztályozási fogások mi módon befolyásolják a visszakeresés eredményeit. A probléma továbbra is nyitott.

4.sz. táblázat

ÖSSZEHASONLÍTÁS FAKTORAI	MAGAS PONTOSSÁGI KÖVETELMÉNY Közepes teljességi cél (közelitő)					
	Visszakeresett	Kérés különbségek	Kapott viszonylagos teljesség (recall)	Kérés különbségek	Nem releváns	Kérés különbségek
C1 Hierarchikus posztkoordinált Felosztás nélkül	6.20	10%	100%	3%	3.97	-
				97%		92%
D1 Hierarchikus Felosztással	6.07		99%	-	3.87	8%
D1 Hierarchikus Felosztással, relációk nélkül	6.07	13%	100%	3%	3.87	-
				97%		90%
E1 Relacionális Osztályozás Felosztással, relációkkal	5.82		98%	-	3.65	10%
C1 Hierarchikus, posztkoordinált Szöveg nélkül	8.98	63%	100%	33%	5.33	-
				67%		44%
C1 Hierarchikus posztkoordinált Szöveggel	5.89		86.3%	-	2.87	56%

Rögzitett keresés eredménye

ÖSSZEHASONLITÁS FAKTORAI			MAGAS PONTOSSÁGI KÖVETELMÉNY										MAGAS TELJESSÉGI KÖVETELMÉNY									
			Minimális teljességi cél Magasan releváns					Közepes teljességi cél Magasan releváns					Magas teljességi cél Magasan releváns				Magas teljességi cél Magasan és részlegesen releváns					
					Nem releváns különbségek					Nem releváns különbségek			Teljesség különbségek				Teljesség különbségek				
			Kapott teljesség (recall)	Nem releváns (cfd medián)	Kérések	Wilcoxon	Másodlagos programok	Kapott teljesség	Nem releváns (cfd medián)	Kérések	Wilcoxon	Idő	Kapott teljesség	Kérések	Wilcoxon	Nem releváns (cfs medián)	Kapott teljesség	Kérések	Wilcoxon	Nem releváns (cfd medián)	Másodlagos programok	Idő
Indexelő nyelv		szótár 273			T 32%					T 37%				T 19%	0,70 NS			T 32%	0,40 NS			
Tömöritett	A_1	specifikusság 20,5	98,4%	0,20	24%		2,95	9-06	97,3%	2,82	11%		13,1	87,1%	63%			74,7%	38%		18,9	6,33	18-39
		kapcsolat 4,5			E 44%	1,42 NS					E 32%	0,73 NS			E 17%				E 30%			
		szótár 1214			E 30%					E 37%				E 30%	1,05 NS			E 40%	1,16 NS			
Ellenőrizetlen	B_1	specifikusság 0,7	100 %	0	28%		4,49	9-14	96,2%	0,92			8,9	83,6%	51%			70,4%	33%		13,8	8,17	19-16
		kapcsolat 0,9			H 32%	0,07 NS					H 40%	0,70 NS			H 19%				H 27%			
		szótár 795			T 22%					T 25%				T 37%	2,25 Se 5%			T 46%	2,60 Se1%	10,7	8,98	19-55
Hierarchikus	C_2	specifikusság 2,8	100%	0	35%		5,13	11-55	98,2%	1,05	25%		6,4	80,3%	49%			68,3%	35%				
		kapcsolat 4,6			H 44%	1,54 NS					H 49%	1,83 NS			H 14%				H 19%			
Indexelés specifikussága	Specifikus	feltártság 7,2	100 %	0	35%		4,49	9-14	96,2%	0,92	37%		8,93	83,6%	22%			70,4%	35%		13,8	8,17	19-16
	2. tipus (B1)				33%						25%				54%				27%				
	Redundáns 3. tipus (B2)	feltártság 10,5	100%	0	32%	0,04 NS			97,9%	0,99	38%	0,29 NS	4,32	10-03	84,8%	24%	0,31 NS	8,59	71,4%	38%	0,09 NS	18,1	9,70	18-32
osztályozás (exhaustivity)	Közepes 2.szint(A1)	feltártság 6,9	98,4%	0,2	41%	0,66 NS			97,3%	2,82	43%	0,42 NS	2,95	9-06	87,1%	13%		13,1	74,7%	19%		18,9	6,33	18-39
	Magas 3.szint (A2)	feltártság 10,7	100%	0,33	32%				100%	3,36	35%		3,35	8-23	92,3%	27%	1,63 NS	14,6	85,8%	56%	4,43 Se1%	24,4	6,51	17-45
Indexelő nyelv és szöveg	C1 Hierarchikus posztkoord. felosztás és szöveg nélkül		100%					11-43	98,2%					82,3%	38%	2,52 Se5%		66,9%	49%	2,8 Se5%			19-30
															49%				29%				
	D1 Hierarchikus prekoord. felosztással és szöveggel	93,7%						11-46	90,7%					70,8%	13%			57,9%	22%				23-23

T = tömöritett, E = ellenőrzetlen, H = hierarchikus, NS = nem signifikáns, cfs = kumulativ gyakoriségi elosztás

Egy új folyóirat: a BLL Review

A BLL Review a British Library Lending Division (BLLD, a British Library Könyvtárközi Kölcsönzési Részlege) negyedéves folyóirata. Voltaképpen nem uj lap, amint kiadója sem uj intézmény. A BLLD a két országos könyvtár, a National Lending Library (NLL) és a National Central Library (NCL) egyesüléséből jött létre, hivatalosan 1973. jul. 1-én, ugy, hogy az utóbbit Londonból kiköltöztették Boston Spa-ba, az NLL területén emelt uj épületbe. (Az NLL-ről lásd az "Out of the Dinosaurs" c. könyv ismertetését, Könyvtári Figyelő, 1974. 5.no. 502-507.p.) - Az NLL 1971-ben folyóiratot inditott NLL Review cimmel; ennek helyébe lépett a BLL Review az egyesülés után, 1973. II. félévében, csonka 1. évfolyammal. Az alábbiakban a 2. évfolyam (1974) anyaga alapján adunk képet a lapról.

Cikkeinek tartalmánál fogva is jelentős orgánum a BLL Review, különösen érdekessé teszi azonban sajátos jellege - az, hogy a maga nemében világszerte páratlan, dinamikusan fejlődő intézmény munkájának a tükre, vagy ha ugy tetszik, melléktermeke. Nem tévesztendő össze az olyan "házi" folyóiratokkal, amelyek az intézmény gyüjteményeit, munkafolyamatait ismertetik a könyvtárosok szélesebb körei számára; deskripció helyett itt legtöbbször - a BLLD dinamizmusából kifolyólag - a munkában felmerülő uj problémák, ill. a megoldásukra tett kisérletek szolgáltatnak alkalmat a cikkek megirására.

A BLLD állománya az egyesüléskor meghaladta a 2 millió kötetet; 43 000 folyóiratot járat; 1973-ban 1,7 millió kölcsönzési kérés érkezett a könyvtárba, közöttük 150 000 külföldről; személyzete megközeliti az 500 főt. - Ilyen könyvtár esetében az egyszerü munkabeszámolók is általános érdeküek. Ilyen az NCL utolsó évéről (1. sz.) vagy a BLLD 1973/1974. évi müködéséről (3. sz.) szóló irás. A "Hogyan kezdődött" c. cikk (3. sz.) az NLL keletkezését és fejlődését tekinti át az egyesülésig. A Várra váró magyar könyvtárosok számára különösen érdekes az NCL 1000 tonna sulyu állományának Boston Spa-ba való költöztetéséről szóló beszámoló (1.sz.).

A szorosabban vett mühelytanulságok közül emeljünk ki kettőt. Az egyik (4.sz.) a BLLD lelőhely-nyilvántartó szolgálatát (aránylag kis méretekben minél nagyobb operativitásra törekvő központi katalógus-féleséget) ismerteti és ennek hatékonyságát vizsgálja. A másik (1.sz.) azt a kisérletet irja le, amely a könyvtár szolgáltatásainak egyik legfőbb területén, a forditások készitésében keresi a takarékosság lehetőségeit: a forditást igénylőnek előbb a cikk eredeti szövegét küldik el meglévő angol nyelvü kivonatával (rezümé, referáló lapból vett referátum) együtt, vagy ha ilyen nincs, akkor fejezetcimeit és összefoglalását forditják le; ez a forditás-pótlék sok esetben kielégiti az igénylőt. - Egyéb témák: a gondos csomagolás hiányából következő sulyos károk a könyvek postai szállitása közben (2.sz.); a könyvtárközi kölcsönzési statisztikák szerkesztése és használata (2.sz.); a regionális központok könyvtárközi kölcsönzési tevékenysége (4.sz.); könyvtári katalógusok mikrofilmezése (2.sz.).

A BLLD helyettes főigazgatója, majd 1974. jul. 1. óta (amikor nyugalomba vonult D.J. Urquhart, az NLL alapitója) főigazgatója Maurice B. Line, aki bathi egyetemi könyvtárigazgató korában irodalomelemzési és irodalomhasználati vizsgálataival került néhány év alatt a világ legismertebb könyvtártudományi kutatói közé. Nem csoda, ha ebben az évfolyamban három olyan cikket is találunk, mint "Avul-e a fizikai szakirodalom?" (3.sz., szerzője Line), "Időbeli változások a szociológiai cikkek használatában; szinkronikus és diakronikus adatok összevetése" (4.sz., társszerzője Line) és "Társadalomtudományi folyóiratok statisztikája" (3.sz.).

Mindezek a tanulmányok - s ez ismét a lap legjobb értelemben vett "melléktermék" jellegéből következik - rendkivül gyakorlatiasak, konkrétak; folyamatos szövegük olykor inkább referátumszerü összefoglalás s a cikk terjedelmének zömét a statisztikák, ábrák teszik ki.

Általánosabb jellegü, de szintén igen praktikus természetü "A tökélyt kergetve" c. tanulmány (1.sz.); irója* azt fejti ki, hogy a 100 %-os tökélyre (teljességre, precizitásra) való törekvés bármely könyvtári munkafolyamatban aránytalanul sok munkaerőt és munkaidőt igényel, igy lelassitja a szolgáltatást és akadályozza egyéb szolgáltatások kifejlesztését; az olvasók ellátása, a könyvtár hivatásának betöltése érdekében tehát célszerübb a tökélyhez szükséges utolsó néhány százalékról lemondani és a gyakorlatilag lehetséges legjobbat gyorsan, gazdaságosan produkálni. - Szinezi a lap képét egy kis szatirikus irás (2.sz.), amely 4974-ből való visszatekintés formájában fedezi fel korunk történetében az olvasás hanyatlásának jeleit.

Az egyes számok terjedelmének jó harmadát foglalja el a hiradó jellegü rész. Legfontosabb rovatai: a BLL hirei, a BLL munkatársainak uj publikációi (annotált cimleirások formájában), a BLL forditásainak válogató jegyzéke.

A 3. és a 4. számban a szerkesztőség felhivja az olvasókat, müködjenek közre a lapban. A BLL Review ugyan elsősorban a könyvtár munkáját és munkatársainak nézeteit kivánja tükrözni, de elő akarja mozditani az eszmecserét is a BLLD sajátos feladatkörébe vágó kérdésekről. Az alábbi témákról kéri a külső munkatársak cikkeit: könyvtárközi (belföldi és nemzetközi) együttmüködés; speciális dokumentumtipusok hozzáférhetősége és bibliográfiai számbavétele; az állomány tárolása és kezelése; a szakirodalom elemzése: forditás; mikrografika; könyvtárosképzés.

KÖVENDI Dénes

---

* Lapzárta után értesülünk róla, hogy a cikk szerzőjeként feltüntetett Agnew Broome nem más, mint "a new broom", az "uj seprü", vagyis szintén a BLLD uj vezetője, M.Line. (A szerk.)

SZEMLE

A közművelődési könyvtári szolgáltatások gazdasági elemzése

Joseph P.NEWHOUSE - Arthur J. ALEXANDER

A szerzők An economic analysis of public library services (Studies in social and economic process.) c. könyvét (Lexington - London - Toronto, Heath Lexington, 1972. XVI, 138 p.). TÖRÖK Sára ismertette.

Az utóbbi években mind szélesebb körben alkalmazzák a közgazdasági elméleteket és vizsgálati módszereket a könyvtárakban. Költség-, haszon-, gazdaságossági stb. elemzéseket végeznek. A közgazdasági módszerek alkalmazását a közművelődési könyvtárakban a szerzők a Beverly Hills Public Library (USA) példáján mutatják be. Az alkalmazott mérések és számitások részletes "nem-müszaki" magyarázatát a közgazdasági és matematikai módszerekben nem járatos könyvtárosok is megértik.

Általános könyvtári probléma, hogyan lehet a könyvtárakhoz képest többnyire szükre szabott költségvetésből a leghasználhatóbb állományt kialakitani. Egy használó orientáltságu gyarapitási politikának megfelelő könyvszelektálási modellt ismertetnek. A modellel azoknak a könyveknek a beszerzését lehet biztositani, melyek iránt a legnagyobb az igény, tehát a kölcsönzési forgalmuk is nagy lesz, s ezáltal a legnagyobb hasznot biztositják a használó közösségnek. A könyvszelekciót a használók "fizetési hajlandóságára" alapozták (szavazás dollárral). Azokat a könyveket érdemes megvásárolni, melyek kölcsönzéséért a legtöbbet fizetnek. Feltételezhetően az, aki megvenné saját számára a könyvet, a kölcsönzésért 0 dollárt ajánl fel, a kölcsönözni akarók pedig a vételárig terjedően bármilyen összeget. A használó közösség megoszlása szerint, hogy hajlandó-e fizetni egy könyvért, függ: 1. A könyv árától, 2. azoknak a kölcsönzőknek a számától, akik teljes árat hajlandók fizetni, ha nincs meg a könyvtárban és azoknak a számától, akik a teljes árnál mindenképpen kevesebbet fizetnének, 3. a korrekciós faktortól - ez a beszerzési árnak az a hányada, amelyet egy kölcsönző, akinek birtokában van a könyv, kifizetne a kölcsönzésért. A modellben figyelembe kell venni a használat várható gyakoriságát. Az a könyv, amelyet beszerzés után igen intenziven használnak, gyorsabban hoz nagyobb hasznot, mint a hosszabb ideig, de kevesebbet használt könyv. Végső megállapitás, hogy a könyvtárnak ugy kell szerzeményezni, hogy maximalizáljon egy megfelelően sulyozott kölcsönzési folyamatot, ahol a sulyok a fenti tényezőktől függenek.

A modell alkalmazásához szükséges:

- könyvosztályok meghatározása, vagyis homogén témák, témacsoportok megállapitása. Az osztályokon belül a gyarapitási politika megváltozásának hatása jól mérhető. Az osztályokon belül a kölcsönzési intenzitás változásának korrigálására felállitottak két csoportot az 1966 előtti és utáni kiadások szerint.
- igényfelmérés 1. a kölcsönzés helyben számlálása alapján
  2. Poisson eloszlással.

Ez az eloszlás számitható, ha adott azoknak a száma, akik tervezik egy mü kölcsönzését és ha a kölcsönzési időpontok függetlenek egymástól. Becsülhető az igények átlagos eloszlása és szóródása. Az igények számitásánál meg kell vizsgálni a helyben használat hatását. A helyben használat nagyságát az olvasóknak a látogatás után a használt müvekről leadott jegyzéke alapján számolták. A korreláció a kölcsönzött és helyben olvasott könyvek között igen magas, igy a helyben olvasás nagysága a modellben figyelmen kivül hagyható.

- az egyes könyvekért megajánlható ár megállapitása. A könyv eredeti árát veszik alapul egy korrekciós faktor alkalmazásával, figyelmen kivül hagyva a különböző körülmények között történő vásárlásból (árengedményes könyvek, hiánycikk) adódó árkülönbözetet.

- ama kölcsönzők hányadának becslése, akik megvennék a könyvet, ha nincs meg a könyvtárban. Kérdőives felméréssel és a különböző tipusu válaszok mennyisége közötti korreláció számitással végezték.

- az idő mulásával várható forgalom változására meghatároztak egy sulyt (leszámitási arányt), amelyet a jelenlegi forgalommal arányban a későbbi évek kölcsönzéséhez kell adni. Ez az arány különösen magas a best sellereknél.

A modell alkalmazásával mérhető a közösségnek az átlagos kötetből származó haszna. Ehhez a számitáshoz még további három tényezőt kell figyelembe venni: egy kötetre eső költségek, hogyan változik a kölcsönzés az egyes osztályokban a gyarapitás növelésével és milyen megoszlási korlátozásokat kell alkalmazni a beszerzésben ahhoz, hogy biztositsák az olvasói igények érvényesülését.

A modell folyamatos használata nem valósitható meg állandó adatszolgáltatás nélkül. Könyvtárak a beszerzési folyamat során gyüjthetők, forgalmi adatok egy automatizált kölcsönzési rendszer melléktermékeként, feldolgozási költségek a költségvetésből számithatók. A használók igényének változásával a modell alapján uj számitásokat kell végezni.

A Beverly Hills Public Library-ban felmérést végeztek kérdőives módszerrel a használók megoszlásáról kor, foglalkozás, iskolai végzettség, kereset, lakóhely távolsága a könyvtártól, család összetétele határozta meg. A gyermektelen családokból sokkal kevesebb a beiratkozott, mint a gyerekesekből.

Hogy megállapitsuk a kölcsönzés gyakoriságának eloszlását, sokszor regressziós analizist végeztek több változó alkalmazásával. A változók (gyermek a családban, családfő kora, iskolázottság, stb.) közül a gyermek léte van legnagyobb hatással a használat intenzitására.

A felmérésekből következtetni lehet a használat céljára, amely főleg az iskolai tanulmányokhoz kapcsolódik, ezt követi a szórakozás és munkával kapcsolatos problémák.

A közgazdasági módszerek alkalmazásával lehetővé vált költségváltozások végzése. Az értékeket az alkalmazottak munkabérének az egyes munkafolyamatokra forditott idő szerinti részének összegéből kapták. Ezzel a módszerrel kiszámitható az egyes munkafolyamatok egy kötetre eső költsége. Több közmüvelődési könyvtár adatai alapján kiszámitott egységnyi költségek rendkivül változatosak, a könyvtárak szolgáltatásainak eltérő szinvonala szerint. A költségadatok évenkénti számitása és összehasonlitó elemzése mégis igen hasznos segitség az egyes könyvtárak müködésének értékelésében, ha ismertek az optimális költségek, az összehasonlitás során kitünnek az erőteljesebb fejlesztést igénylő területek. A költségadatok nélkülözhetetlenek annak eldöntésében, hogy gazdaságos-e egy külső szolgáltatás megvétele vagy pl. a gépesités.

A költségadatok felhasználásának jelentőségét egy automatizált kölcsönzési rendszer tervezésének példáján mutatják be.

Poisson eloszlást alkalmazva lehetséges előre felbecsülni a várható kielégitett és kielégitetlen kérések számát, Különböző kölcsönzési időkkel végezve el a számitásokat, megállapitottak egy olyan kölcsönzési periódust, amely a leggyakoribb használatot biztositja. Az eddigi gyakorlathoz képest ez rövidebb kölcsönzési idő bevezetését eredményezte, de a rövidebb idő miatti kölcsönzési kiesés kisebb, mint a hosszabb kölcsönzési idő miatt összegyülő kielégitetlen kérések száma.

A felméréseknél használt kérdőivek, táblázatok, levél minták a függelékben találhatók.

DOMANOVSZKY Ákos: Functions and objects of author and title cataloguing. A contribution to cataloguing theory. Bp. 1974. Akad.K.

A leiró katalogizálás funkciói és tárgyai.
Adalék a katalogizálás elméletéhez.

Megteheti-e a katalogizáló könyvtáros, hogy eltér a katalogizálási szabvány előirásaitól? Ha eltér, hogyan érvényesül a következetesség, amely az eredményes keresést biztositja? Ha ragaszkodik hozzá, esetleg figyelmen kivül hagyja a keresők speciális szükségleteit és szokásait.

A vélemények egyik csoportja tulhangsulyozza a cimleiró könyvtáros szerepét. A cimleirási-katalogizálási szabályzatok valóban nem hibátlanok; ellentmondásokkal, következetlenségekkel telitettek. Mindez arra figyelmeztet, hogy a katalogizálás elméleti alapjainak kidolgozását nem szabad elhanyagolni. A gyakorlat során előbukkanó problémákat csak a funkciók tisztázásával, s következetes elméleten nyugvó, egységes szabályzat létrehozásával lehet kiküszöbölni.

Domanovszky könyvének célja egy adekvát katalogizálási elmélet megalapozása. Részletesen foglalkozik a szerzői betürendes katalogizálás (leiró katalogizálás) alapvető funkcióinak meghatározásával. Ezek:

1. A könyvek nyilvántartása és a katalogizálás másodlagos és harmadlagos elemi tárgyainak regisztrálása;
2. A müvek nyilvántartása;
3. Személyek és testületek munkásságának nyilvántartása.

A funkciók elemzése során a szerző kitér olyan alapvető kérdésekre is, mint pl. a szerzőség principiumának meghatározása, a testületi szerzőség sokat vitatott problémájának tisztázása, a dokumentum fizikai jellemzőinek szerepe, terminológiai következmények stb.

A funkciók bemutatása után a függelékben felteszi a kérdést, nem kellene-e nyomdai uton előállitott dokumentumok, térképek, kották, ősnyomtatványok katalogizálási elméletének elemzésére is kiterjeszteni a vizsgálatot? Ezután a katalogizálási rendszavakat osztályozza, majd összefoglalja a "sztenderd katalogizálás" funkcióit.

A könyvet az ujonnan bevezetett elméleti fogalmak, valamint a különbözőképpen értelmezett fogalmak definiciójának és magyarázatának lapszámhivatkozással ellátott mutatója egésziti ki.

SÖVÉNYHÁZY Csilla

BERECZKY Lászlóné: A betürendes leirókatalógus szerkesztése a közművelődési könyvtárakban. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. Népmüv. Prop. Iroda, 1974. 106 p. 24 cim.

"A könyvtári katalogizálás információ szolgáltatás a könyvtár állományáról" - szögezi le a szerző, és - tegyük hozzá - ennek az információ-szolgáltatásnak alfája a betürendes leirókatalógus. Megérdemli tehát minden könyvtáros figyelmét az a száz oldalnyi ismeret erről a témáról, ami BERECZKY Lászlóné gondos munkájában olvasható. Minden könyvtárosét, hiszen az egymással szorosan összefüggő feldolgozási és katalógusszerkesztési ismeretek hiányában a más területeken (olvasószolgálat, tájékoztatás, állománygyarapitás stb.) dolgozók sem tudnak kifogástalan munkát végezni. Mindez nem csak a közmüvelődési könyvtárak tevékenységére vonatkozik, ezért - bár a kiadvány következetesen azok igényeit, szükségleteit és gyakorlatát tartja szem előtt - haszonnal forgathatják (és reméljük, teszik is) a kisebb szakkönyvtárak munkatársai is.

Kétségtelenül igaz a szerzőnek az a megállapitása, hogy a nyomtatott katalóguscédulák - főleg a kisebb közmüvelődési könyvtárakban - háttérbe szoritják a feldolgozási munkát, a katalogizálási ismereteket. Márpedig ezen ismeretek hiányának a katalógusszerkesztés is csak kárát láthatja. Meg is fordithatjuk a tételt: a katalógusszerkesztés elveinek és gyakorlatának alapos ismerete nélkül a gondos és következetes feldolgozás (ami adott esetben a nyomtatott katalóguscédula felülbirálását is jelentheti) - a megbizható és valóban információ értékü katalógus lehetőségének előfeltétele - csak illuzió. Elválaszthatatlan tehát egymástól a feldolgozás és a katalógusszerkesztés, "a cédula elkészitése és lerakása". Tegyük még hozzá, hogy a kiadvány példányszámánál - kétezernél - biztosan több közmüvelődési könyvtárunkban van "perszonáluniőban" a két munkafolyamat: ugyanaz a könyvtáros végzi a feldolgozást és a katalógusszerkesztést. Érthető tehát, hogy a kiadvány a katalógusoktól és a betürendes katalógusról általában szóló rövid rész után, Felkészülés a betürendes katalógus szerkesztésére cimü fejezetében - mintegy annak előfeltételeként - a cimleirási szabályzatról is szól. Külön értéke ennek a fejezetnek a cimleirási házi szabályzat emlitése: ilyen házi szabályozás szükségességét - ami leszögezi a cimleirás tipografizálását, a szabvány vagylagos intézkedéseinek helyi eldöntését stb. - nyilván minden feldolgozó könyvtáros érzi, néhányan talán el is készitették ezt a hasznos vademecumot. Valóban, a megfelelően szerkesztett katalógusokhoz szükséges alapos és következetes cimleirások csak ilyen segédeszközök használatával készülhetnek, elterjedésüket remélhetőleg BERECZKYNÉ sorai is segiteni fogják.

Fentiek után már nem is kell a következő, a feldolgozó munka folyamatát ismertető rész indokoltságát hangsulyozni, annál inkább a szerző körültekintő gondosságát, ahogy a folyamat minden fázisát ismerteti, egyaránt figyelve a saját feldolgozás alapján készülő és a nyomtatott katalóguscédulákkal való teendőkre egészen addig, amig a cédula el nem jut valamelyik - esetünkben a betürendes leiró - katalógusig. Itt kezdődik tulajdonképpen a betürendes katalógus szerkesztése, és a kiadvány további része (több mint hatvan oldal) már csak ennek kérdéseivel foglalkozik: a rendszavak megválasztásával, a kötelező és ajánlott melléklapokkal, a sorozati feldolgozással, a betürendezés technikai kérdéseivel, a mechanikus betürenddel és a betürenden belüli csoportképzéssel, a rendszók és a cimfej viszonyával s végül az utalások, hivatkozások és az osztólapok szerepével. Mindezt - hasonlóan a könyv első részéhez - igen nagy tárgyi tudással, de tudományoskodás nélkül, kiváló didaktikai szerkezetben teszi. Minden tételét - jól megválasztott példákkal (kivéve talán csak a névelővel összetett személynév esetére

angolként hozott DE LA MARE és VAN DER ELST neveket) illusztrálja; kezdőknek, haladóknak egyaránt nélkülözhetetlen segédkönyve lehet.

A recenzens azonban mindig kritikus is, igy hiányérzetét sem hallgathatja el. A prepoziciós személynevek esetében a rendszó megválasztása meglehetősen bonyolult, ennek megfelelően részletesebb megvilágitást is kaphatott volna. A katalógus szerkesztéséről szólva hangsulyozni kell, hogy a szerkesztés nem csak az épitést, a céduláк besorolását jelenti, hanem a katalógus folyamatos gondozását, életben tartását, javitását, az állományból kikerülő müvek céduláinak kiemelését éppugy; nagyobb figyelmet érdemel a szerkesztésnek ez az elméletben, gyakorlatban egyaránt mostohán kezelt oldala is. És végül: Vajon hány olvasót veszit az a könyvtár, amelynek katalógusában az uj könyvnek csak egy-két hónap mulva van nyoma? A munka időigényét, a naprakész katalógusszerkesztés szükségességét a szerző nem érinti. Érinti viszont, és meggondolásra késztetően a betürendes katalógus tartalmát.

Munkájának utolsó másfél oldalán komor szinekkel vázolja fel katalógusszerkesztési gyakorlatunk jelenlegi helyzetét. A rendszavak és cimfejek, a melléklapok és a testületi szerző névváltozatainak utvesztőjében biztos kézzel vezető szerző bucsuszavát érdemes megjegyeznünk és megfontolnunk: "Az olvasó nem tipizálja a dokumentumokat, amikor keres" - miért különülnek el a katalógusokban, és "a megfelelő tájékoztatás, információ-szolgáltatás kezdeteit az önálló dokumentumok sokoldalu és igényes feltárása mellett - csakis a széles körü elemző feltárás bevezetése jelentheti."

MOHOR Jenő

A Társadalmi Szemle repertóriuma 1957-1971. (Feldolg. és szerk.: Mitru Ibolya. Az 1957-1966. évf. cimfelvételeit készitette: Szederkényi Olga.) Bp. 1972. FSZEK. 416 p.
Boritékcim: A Társadalmi Szemle 15 éve.

Napjainkban egyre több és több bibliográfia és repertórium megjelenése hirdeti a könyvtárosok megnövekedett alkotó kedvét. E rendszerezési törekvéseket egyaránt megtalálhatjuk a tudományos, - a szak, - és a közmüvelődési könyvtárak gondozásában, mint a modern tájékoztató munkának nélkülözhetetlen forrásait.

MITRU Ibolya legutóbbi munkája: A Társadalmi Szemle tizenöt évfolyamának repertóriuma a Magyar Szocialista Munkáspárt elméleti és politikai folyóiratának 1957-1971 időszakában megjelent cikkeit rendszerezi, kitünően.

A repertórium négyszáz lapon minden lényeges adatot objektivan feltár és rendszerez. A mü első fele a Társadalmi Szemle cikkeit időrendben lajstromozza, ezen belül a folyóiratban való megjelenés sorrendjét követi növekvő tételszámozással. A második fele a mutatókat tartalmazza. Kétezerhatszáz cikk cimleirását regisztrálja és hétféle mutató segit eligazodni az adatok rengetegében.

Az adatok mechanikus elrendezését lehetővé teszi a két elemből épitkező tételszámozás. Minden bibliográfiai tétel két összetevőből áll: a röviditett évszámból és a hozzákapcsolódó sorszámból. A két spektrumu tételszámozás teljes értéküvé teszi a tájékoztatást és a visszakeresést a mutatókban. Akármelyik mutatót vesszük szemügyre, az első pillantással azonnal eligazodunk a téma fejlődéstörténetében, feltünedeznek az analógiák-párhuzamok-összefüggések, ami - tizenöt esztendős periódusról lévén szó - igen nagy előnyt jelent a kutatónak.

A szerkesztő gondosan, pontosan, lényegre törően szerkesztette meg a repertórium mutatóit. Tárgy-, viták-, név-, földrajzi-, folyóiratok és napilapok-, illusztrációk- és képek mutatói gazdagitják e müvet és biztositják a sokszempontu használhatóságát. Az indexeken belül mintaszerü utaló-rendszert dolgozott ki a szerkesztő. Mindenütt - ahol szükséges - utalásokat találunk az előzményekre; idegen eredetü szavakról, szakzsargonról a megfelelő, pontos magyar fogalmakra; tárgyszavaknál a rokon fogalmakra, stb. A repertóriumnak ez a magasszintü utaló-rendszere ugyancsak a sokirányból jelentkező olvasói - igény kielégitését, informálását tartja szem előtt.

A Társadalmi Szemle repertóriumát haszonnal forgathatja mindenki, aki a legujabbkori magyar történelem tanulmányozásához kiván forrásértékü adatokhoz, dokumentumokhoz hozzájutni. Diákok, szakemberek, kutatók és könyvtárosok számára egyaránt alapvető segédlet.

Tipográfiailag jól tagolt e munka. Tiszta, világos, könnyen áttekinthető.

Egy hiányérzetünk van: sajnáljuk, hogy MITRU Ibolya nem készitett egy alapos bevezető tanulmányt. Van ugyan három lapnyi "utmutató", de ez csak a repertórium használatában kalauzol. Egy jó munkának a mühelytitkai is érdekesek és tanulságosak. Mivel minden tudományban több ösvény vezet el a célhoz, olykor analitikus-összehasonlitó részletmunkákra és kisérletekre is szükség van. A szerkesztő nem indokolja a mü szerkezeti metódusát, nem érvel, nem bizonyit, nem cáfol, nem mondja el: mit? miért? kinek? hogyan? - csupán rendszerez. Pedig jó lenne megtudni: vajon miért az 1957-es esztendővel kezdte el az anyagföltárást és rendszerezést, hiszen a Társadalmi Szemle folyó évben jutott el harmincadik születésnapjához? Vajon a szerkesztőnek szándékában van-e, lehetősége van-e az előző évfolyamokat utólag feldolgozni? Nem ismerjük pontosan (csak feltételezzük) e munka tulajdonképpeni cimzettjét. Megannyi érdekes kérdés, amelyre a szerkesztő nem válaszolt. Pedig a repertóriumnak értékét csak növelte volna a mühelymunka problémáinak bátor feltárása.

ILLÉS Zsuzsa

Valóság (1945-1948). Repertórium. Összeállitotta: Vida Sándor. Bp. 1974. Népmüvelési Propaganda Iroda. 61 l.

"Első lapomtól az utolsóig olvass el engem, ó, nyájas olvasó, majd akkor megtudod, hogy mi érdekel abból a folyóiratból és rajta keresztül abból a korból, amelyet tükröztetnem adatott."

Ha a Valóság, a felszabadulás utáni Budapest első, előbb a MADISZ, később a NÉKOSZ kiadásában megjelent és 1945 szeptemberétől 1948 juliusáig élt folyóiratának repertóriuma szólni tudna, körülbelül a fenti mondattal ajánlhatná magát - reálisan - használói figyelmébe.

Tehetné és tennie kellene ezt azért, mivel

- "a Valóság rangjához méltó szinvonalon tükrözte (tükrözi) azt a végtelenül bonyolult, szövevényes osztályharcot, amely a felszabadulást követte. Hasábjain megelevenedik a korszak küzdelmes képe, amely magában foglalja a politikai harcokat, ezeken belül az uj élet megteremtéséért, az uj kulturáért, az uj rendszerü és felépitésü oktatásért, az első hároméves tervért vivott gigászi erőfeszitéseket. Képet formálhatunk magunknak az áttelepitésekről, a menekültek és hadifoglyok, a dunatáji népek helyzetéről",

- a szerzők "legnagyobb része ma a szocialista Magyarország szellemi vezérkarában foglal helyet".
- a folyóirat mindössze 25 füzetet élt meg, ami összesen 458 repertorizált közleményt jelent,
- érdekes, tömör és lényegremutató a repertórium Bevezetője (idéztünk is belőle), illetve az a visszaemlékezés, amelyet egyik szerkesztője - Lukácsy Sándor - irt megjelenése alkalmából,
- szellemesek azok az un. "összesitő táblázatok", amelyekben a folyóirat összes fontos adata megtalálható, mégpedig az egyes számok szerinti bontásban (a megjelenés időpontja, a szám terjedelme, alcime, kiadója, nyomdája, hol székelt megjelenésekor a szerkesztőség, kik voltak a szerkesztő bizottság tagjai, ki volt felelős szerkesztője, felelős kiadója és szerkesztője),
- mint repertórium nem eléggé árnyalt ahhoz, hogy "szenvtelenül" - repertóriumként - jól lehessen használni.

Ez utóbbi megállapitást indokolni is kivánom. A repertóriumnak nincs se tárgy-, se földrajzi mutatója. Ezt nem pótolja a repertórium beosztása, amely a folyóirat rovatcimeit vette át, minthogy ezek hol müfajra (pl. tanulmányok, cikkek) hol tartalomra (pl. ifjuság, negyvennyolc, Dunatáj) utalnak. A repertórium összeállitója a különböző rovatcimek alatt szereplő témák "összehozására" - tételszámokra történő utalással - ugyan tett kisérletet, ám az következetlen. A "nem beszélő" vagy "nem eléggé beszélő" cimek hol ki vannak egészitve, hol nincsenek. A "Viharsarok egy falváról" megtudjuk, hogy az Okány, de az "egy óbudai téglagyárról" nem, hogy melyik az a sok közül. A repertórium "rovatcim"-tárgyszói alatt a beosztás - a Szerkesztőségi cikkek, a Könyvszemle és a Glosszák kivételével - nem időrendi, hanem szerzői betürendes. Ez sem jó. A névmutató "aggregált": nem tesz különbséget szerző és "érintett" között.

Kár, hogy az összeállitó - Vida Sándor - nem gondolta végig a keresési elveket és szempontokat, s igy ki sem elégithette őket. Ez a repertórium annál is inkább mintaszerü, szinte "képzési példa" lehetett volna, mivel kicsi a volumene. Végül még egy kérdés: ha már - (mondom minden él nélkül) hálistennek - ilyen "repertóriumkészitő nemzet" lettünk, miért feledkezünk meg lépten-nyomon a kiadásra kerülő repertóriumok lektoráltatásáról?

FUTALA Tibor

C O N T E N T S

INTERNATIONAL STANDARD BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION FOR MONOGRAPHS. - Digested text. ISBD/M/. The project of the IFLA Cataloguing Committee which was presented to ISO/TC-46 WG 6 in Washington on the conference held on 14-15 November, 1974. ISO-number: ISO/TC-46 WG 6 /IFLA-2/ 27. 481-487. p.

FÜGEDI Péterné

HUNGARIAN CONTRIBUTION TO THE DIGESTED TEXT OF ISBD/M/. - General comments; comments on the text; detailing of elements; omnibus publications. 487-492. p.

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

METHODOLOGICAL LESSONS OF AN INTERNATIONAL INVESTIGATION ON READING-SOCIOLOGICAL RECEPTION. 1. Part. - From hypothesis to the questionnaire.- Research plan and hypothesis; variables of the investigated symptom and research; principal problems; samples; short stories; indexes of the investigated variables and their measuring tools /without the indicators of the system of value and the measuring tools/. Questionnaire used during the investigation. Key-word test. Methodological problems still open. 492-508. p.

PÉTERVÁRI László Béla

MICRO LIBRARY - MICROFILM COLLECTION - MICRO DOCUMENTATION. - The library and documentary adoption of micro-picture technology.- Advantages of micro-copying; microforms; adoption of microcopyforms; the significance of micro documentation in the library, archival and documentation work; figure of process illustrating the micro documentation system. 508-519. p.

I N L A N D I S H P A N O R A M A

GÖRGEI Györgyné

LIST OF FOREIGN STUDY TOURS FALLING WITHIN THE COMPETENCE OF THE MINISTRY OF CULTURE. 1973-1974. 520-530. p.

FRANYÓ Kálmán - HALASI Edina - HORVÁTH Ágnes

PERIODICAL SOURCES OF A FRENCH SOCIOLOGICAL ABSTRACTING JOURNAL AND THE BASIS OF PERIODICALS IN HUNGARY. 530-535. p.

F O R U M

B. KOZOCSA Ildikó

TECHNICAL TASKS OF OUR LIBRARIES AND ARCHIVES AS REGARDS THE PRESERVATION OF OUR RELICS.- Contribution to Oszkár Röhmer's article published in Könyvtári Figyelõ. 1975. 4.no. 386-399.p. 536-537.p.

BALLÓNÉ Mike Ágnes

LET US GIVE IMPETUS ON PROCESSING! - Setting down the entry copy numbers by means of a table; report on the practical results. 537-539.p.

C H R O N I C L E

TWO NEW HUNGARIAN STATE PRIZE WINNERS. - Congratulations to Martonosi Pál and Mátrai László. 540.p.

PELEJTEI Tibor

EXHIBITION OF HUNGARIAN LIBRARIANSHIP IN BULGARIA. - Report on the exhibition inaugurated on the 8th of July, 1975 in Sofia. 540-541.p.

ZSIDAI József

IATUL CONFERENCE IN ZÜRICH. - On the 6th professional conference of IATUL. Status of the technical university library; the enterprise as a problem; special information and the computer; development of the literary basis. 542-544.p.

O U T L O O K

SPARCK JONES, Karen

AUTOMATIC INDEXING. - Digest of the review published in the Journal of Documentation. 1974. 4.no. 393-432.p. 545-552.p.

GILCHRIST, Alan - GASTER, Kathleen

A COMPRESSED TERM INDEX LANGUAGE FOR LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE. - The publication supplemented by KEEN E. Michael and DIGGER, Jeremy A., London, Aslib. 1973. 123 p. is presented. 553-557.p.

BELL, Karl Heinrich - PROHL, Peter

ELECTRONIC DATA PROCESSING IN THE HIGH SCHOOL LIBRARIES; - Digest of the article "Elektronische Datenverarbeitung in Hochschulbibliotheken. Folgen für die Bauplanung", published in Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1974. 11.no. 665-679.p. 557-563.p.

HORVÁTH Tibor

THE ABERYSTWYTH REPORT. - Review compiled on the basis of the publication "Report of an information science index languages test /Department of Information Retrieval Studies, College of Librarianship Wales, Aberystwyth. Aberystwyth. 1972. 3.Part/ compiled by Michael KEEN and Jeremy A. DIGGER. 564-572.p.

KÖVENDI Dénes

A NEW PERIODICAL: BLL REVIEW 572-573.p.

R E V I E W S

NEWHOUSE, J.P. - ALEXANDER, A.J.: An economic analysis of public library services, /Rev. by: TÖRÖK Sára/ 574-576.p.

DOMANOVSZKY Ákos: Functions and objects of author and title cataloguing. /Rev. by SÖVÉNYHÁZI Csilla/ 567.p.

BERECZKY Lászlóné: Editing of an alphabetical descriptive catalogue in the public libraries. /Rev. by MOHOR Jenő/ 577-578.p.

Repertory of the "Társadalmi Szemle" /Social Review/. 1957-1971. /Rev. by ILLÉS Zsuzsa/ 578-579.p.

Valóság. /1945-1948/. Repertory of the journal "Reality". /Rev. by. FUTALA Tibor/ 579-580.p.

I N H A L T

EINE INTERNATIONAL EINHEITLICHE BESCHREIBUNG FÜR DIE MONOGRAPHISCHEN PUBLIKATIONEN. - Zusammengefasster Text. Die gekürzte Version der ISBD/M/. Entwurf des IFLA Katalogisierungsausschusses, welcher der ISO/TC-46 WG6 an der Konferenz gehalten in Washington am 14-15. XI. 1974. unterbreitet wurde. ISO Nummer ISO/TC-46-WG 6 /IFLA-2/ 27. 481-487. p.

FÜGEDI Péterné

UNGARISCHER BEITRAG ZU DEM ZUSAMMENGEFASSTEN TEXT DER ISBD/M/. Allgemeine Bemerkungen; Bemerkungen zum Text; Detaillierung der Elemente; mehrbändige Veröffentlichungen. 487-492. p.

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

METHODISCHE LEHREN EINER INTERNATIONALEN LESESOZIOLOGISCHEN REZEPTIONSUNTERSUCHUNG. 1. TEIL. .- Von Hypothesen bis Fragebögen.- Forschungsplan und Hypothese; das untersuchte Symptom und die Varianten der Forschung; Hauptprobleme; Muster; Novellen; Indizes der untersuchten Varianten und deren Messinstrumente /ohne den Indikatoren und Messinstrumenten des Wertsystems/. Zur Untersuchung verwendeter Fragenbogen. Schlüsselwort-Test. Offenstehende methodische Probleme. 492-508. p.

PÉTERVÁRI László Béla

MIKROBIBLIOTHEK - MIKROFILMSAMMLUNG - MIKRODOKUMENTATION. - Über die bibliothekarische und dokumentarische Anwendung der Mikrobildtechnik. - Vorteile der Mikrokopierung; die Bedeutung der Mikrodokumentation in der bibliothekarischen, archivarischen und dokumentarischen Arbeit; systemorganisatorische Prozessabbildung. 508-519. p.

I N L Ä N D I S C H E S R U N D B I L D

GÖRGEI Györgyné

VERZEICHNIS DER AUSLÄNDISCHEN STUDIENREISEN WELCHE IM KOMPETENZBEREICH DES MINISTERIUMS FÜR KULTUR GEHÖREN. 1973-1974. 520-530. p.

FRANYÓ Kálmán - HALASI Edina - HORVÁTH Ágnes

PERIODISCHE QUELLEN EINER FRANZÖSISCHEN SOZIOLOGISCHEN REFERATENZEITSCHRIFT UND DIE ZEITSCHRIFTENBASIS IN UNGARN. 530-535. p.

F O R U M

B. KOZOCSA Ildikó

TECHNISCHE AUFGABEN IN DER BEWAHRUNG UNSERER SCHRIFTDENMÄLER IN DEN UNGARISCHEN BIBLIOTHEKEN UND ARCHIVEN. - Beitrag zum Artikel: von Oszkár RÖHMER /Könyvtári Figyelő, 1975. 4.No. 386-399.S./ 536-537. p.

BALLÓNÉ Mike Ágnes

BESCHLEUNIGEN WIR DIE BEARBEITUNG! - Die Feststellung der Auflagezahl von Titelaufnahmen mit Hilfe einer Tabelle; Bericht über die praktischen Ergebnisse. 537-539.p.

C H R O N I K

UNSERE ZWEI NEUEN STAATPREISTRÄGER. - Wir begrüssen Martonosi Pál und Mátrai László. 540. p.

PELEJTEI Tibor

UNGARISCHE BIBLIOTHEKSAUSSTELLUNG IN BULGARIEN. - Bericht über die am 8. VII. 1975. in Sofia eröffnete ungarische Bibliotheksausstellung. 540-541. p.

ZSIDAI József

IATUL KONFERENZ IN ZÜRICH. - Über die 6. IATUL Berufskonferenz. Stand der Technischen Universitätsbibliothek: das Unternehmen als Problem; Fachinformation und Rechenmaschine; Entwicklung der fachliterarischen Basis. 542-544. p.

A U S B L I C K

SPARCK JONES, Karen

AUTOMATISIERTE INDEXIERUNG. - Zusammenfassung des Artikels "Automatic indexing", veröffentlicht in Journal of Documentation. 1974. 4.No. 393-432.S. 545-552. p.

GILCHRIST, Alan - GASTER, Kathleen

INDEXSPRACHE DER ZUSAMMENGEDRÄNGTEN AUSDRÜCKE AUF DEN GEBIETEN DER BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSWISSENSCHAFT. - Zusammenfassung der Veröffentlichung betitelt : A compressed term index language for library and information science, Nachtrag: KEEN E. Michael und DIGGER, Jeremy A., London, Aslib, 1973. 123 S. 553-557. p.

BELL, Karl Heirich - PROHL, Peter

ELEKTRONISCHE DATENVERARBEITUNG IN HOCHSCHULBIBLIOTHEKEN. - Zusammenfassung des gleichbetitelten Artikels, veröffentlicht in Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1974. 11.No. 665-679.S. 557-563. p.

HORVÁTH Tibor

BERICHT VON ABERYSTWYTH. - Rundschau zusammengestellt aufgrund der Publikation: Report of an information science index languages test. /Department of Information Retrieval Studies, College of Librarianship Wales, Aberystwyth. Aberystwyth, 1972. 3. Teil./ 564-572. p.

KÖVENDI Dénes

EINE NEUE ZEITSCHRIFT: BLL REVIEW 572-573. p.

R E Z E N S I O N E N

NEWHOUSE, J.P. - ALEXANDER, A.J.: Wirtschaftliche Analyse der Dienstleistungen in allgemeinbildenden öffentlichen Bibliotheken. /Rez.: TÖRÖK Sára/ 574-576. p.

DOMANOVSZKY Ákos: Funktionen und Objekte der Verfasser- und Titelkatalogisierung /Rez.: SÖVÉNYHÁZI Csilla/ 576. p.

BERECZKY Lászlóné: Verfassung des alphabetischen Katalogs in den allgemeinbildenden öffentlichen Bibliotheken. /Rez.: MOHOR Jenő/ 577-578. p.

Repertorium der "Társadalmi Szemle" /Gesellschaftliche Rundschau/. /Rez.: ILLÉS Zsuzsa/ 578-579. p.

"Valóság". 1945-1948. - Repertorium der Zeitschrift "Wirklichkeit". /Rez.: FUTALA Tibor/ 579-580. p.

С О Д Е Р Ж А Н И Е

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ ДЛЯ МОНОГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ. - Суммированный текст. Сокращенный вариант МСБО(М). Проект Каталогизационного комитета ФИАБ, предложенный для обсуждения на совещании ISO/TC-46 WG 6, организованном 14-15 ноября 1974 г. в Вашингтоне. Номер ISO: ISO/TC 46/WG 6 (IFLA-2)27.

стр. 481-487.

ФЕГЕДИ Петерне
БЕНГЕРСКОЕ ВЫСТУПЛЕНИЕ К СУММИРОВАННОМУ ТЕКСТУ МСБО(М). - Общие примечания; примечания к тексту; спецификация элементов; многотомные издания.

стр. 487-492.

ФОГАРАШИ Миклош - КАМАРАШ Иштван
МЕТОДИЧЕСКИЕ ВЫВОДЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СОЦИОЛОГО-ЧИТАТЕЛЬСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ВОСПРИЯТИЯ. 1. часть. - От гипотез к анкетам. Исследовательский план и гипотеза; исследованное явление и переменные исследования; основные вопросы; образцы; рассказы; показатели исследованных переменных и их измерительные средства (без индикаторов и измерительных средств систем ценностей). Применяемая при исследовании анкета. Текст ключевого слова. Оставшие открытыми вопросы.

стр. 492-508.

ПЕТЕРВАРИ Ласло Бела
МИКРОБИБЛИОТЕКА - МИКРОФИЛЬМОТЕКА - МИКРОДОКУМЕНТАЦИЯ. - О библиотечном и документационном применении микрофильмовой техники. Выводы микрокопирования; микроформы; применение микрокопировальных форм; значение микродокументации в библиотечной, архивальной и документационной работе; системно-документационная схема; схема микродокументационной системы.

стр. 508-519.

Б И Б Л И О Т Е Ч Н А Я Ж И З Н Ь С Т Р А Н Ы

ГЁРГЕИ Дьёрдьнэ
СПИСОК, ВХОДЯЩИХ В СФЕРУ МИНИСТЕРСТВА КУЛЬТУРЫ ВНР ЗАРУБЕЖНЫХ КОМАНДИРОВОК В 1973-1974 гг.

стр. 520-530.

ФРАНЬО Калман – ГАЛАШИ Едина – ГОРВАТ Агнеш
ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ ОДНОГО ФРАНЦУЗСКОГО СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО РЕФЕРАТИВНОГО ЖУРНАЛА И ВЕНГЕРСКАЯ ЖУРНАЛЬНАЯ БАЗА.

стр. 520–530.

Б.КОЗОЧА Илдико
ТЕХНИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ ХРАНЕНИЯ НАШИХ ПАМЯТНИКОВ В БИБЛИОТЕКАХ И АРХИВАХ. – Выступление к статье Оскара Римера, опубликованной в 4 номере от 1974 г. (стр. 386–399.) журнала "Кёньвтари Фидьелё".

стр. 536–537.

БАЛЛОНЭ МИКЕ Агнеш
НУЖНО УСКОРИТЬ ОБРАБОТКУ! – Определение экземплярности описаний при помощи таблицы; отчет о практических результатах.

стр. 537–539.

Х Р О Н И К А

СНОВА ОТМЕЧЕНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРЕМИЕЙ ДВА БИБЛИОТЕКАРЯ.– Поздравление Мартоноши Пала и Матраи Ласло.

стр. 540.

ПЕЛЕЙТЕИ Тибор
ВЫСТАВКА О ВЕНГЕРСКОМ БИБЛИОТЕЧНОМ ДЕЛЕ В БОЛГАРИИ. – Отчет о выставке, открытой 8 июля 1975.г. в Софии.

стр. 540–541.

ЖИДАИ Йожеф
КОНФЕРЕНЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ АССОЦИАЦИИ БИБЛИОТЕК ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В ЦЮРИХЕ. – О 6-ом профессиональном совещании МАБТУ. Положение библиотеки технического университета; информационное оснащение предприятий как проблема; научная информация и ЭВМ; развитие спецлитературной базы.

стр. 542–544.

Н О В О Е З А Р У Б Е Ж О М

СПАРК ЙОНЕС, Карен
МАШИННОЕ ИНДЕКСИРОВАНИЕ. – Суммирование обзора, опубликованного в журнале "Journal of Documentation". 1974. №4. стр. 393–432.

стр. 545–552.

ГИЛХРИСТ, Еден - ГАСТЕР, Кетлин
ИГРА С КОМПРЕССНЫМИ ВЫРАЖЕНИЯМИ ПО БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЮ И НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ. - Обобщение издания "A compressed term index language for library and information science". (Дополнение: Кин, Е. Майкл и Дигер, Джереми Е. Лондон, АСЛИБ 1973.стр. 123.)

стр. 553-557.

БЕЛ, Карл Гейнрих - ПРОЛЬ, Петер
ЭЛЕКТРОНИЧЕСКАЯ ОБРАБОТКА ДАННЫХ В ВУЗОВСКИХ БИБЛИОТЕКАХ. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Zentralblatt für Bibliothekswesen". 1974. №11. стр. 665-678.

стр. 557-563.

ГОРВАТ Тибор
РАПОРТ ЭБЕРИСВИС. - Обзор, составленный на основании издания "E.Michael Keen - Jeremy A. Digger:Report of an information science index languages test". (Department of Information Retrieval Studies, College of Librarianship Wales, Aberystwyth. Aberystwyth, 1972. 3 Part.)".

стр. 564-572.

КЁВЕНДИ Денеш
НОВЫЙ ЖУРНАЛ "BLL Review". - Обобщение нового журнала.

стр. 572-573.

О Б З О Р

НЮХАУС, Й.П. - АЛЕКСАНДР, А.Й.: Экономический анализ услуг массовых библиотек. - "An economic analysis of public library services". (Рец. ТЁРЁК Шара.)

стр. 574-576.

ДОМАНОВСКИ Акош:"Functions and objects of author and title cataloguing". (Рец. ШЁВЕНЬХАЗИ Чилла.))

стр. 576.

БЕРЕЦКИ Ласлонэ: Редактирование алфавитного каталога в массовых библиотеках. (Рец. МОГОР Енё.)

стр. 577-578.

Репертoрий журнала "Таршадалми Семле". 1957-1971. (Рец. ИЛЛЕШ Жужа.)

стр. 578-579.

Валошаг. (1945-1948). Репертoрий. (Рец. ФУТАЛА Тибор.)

стр. 579-580.